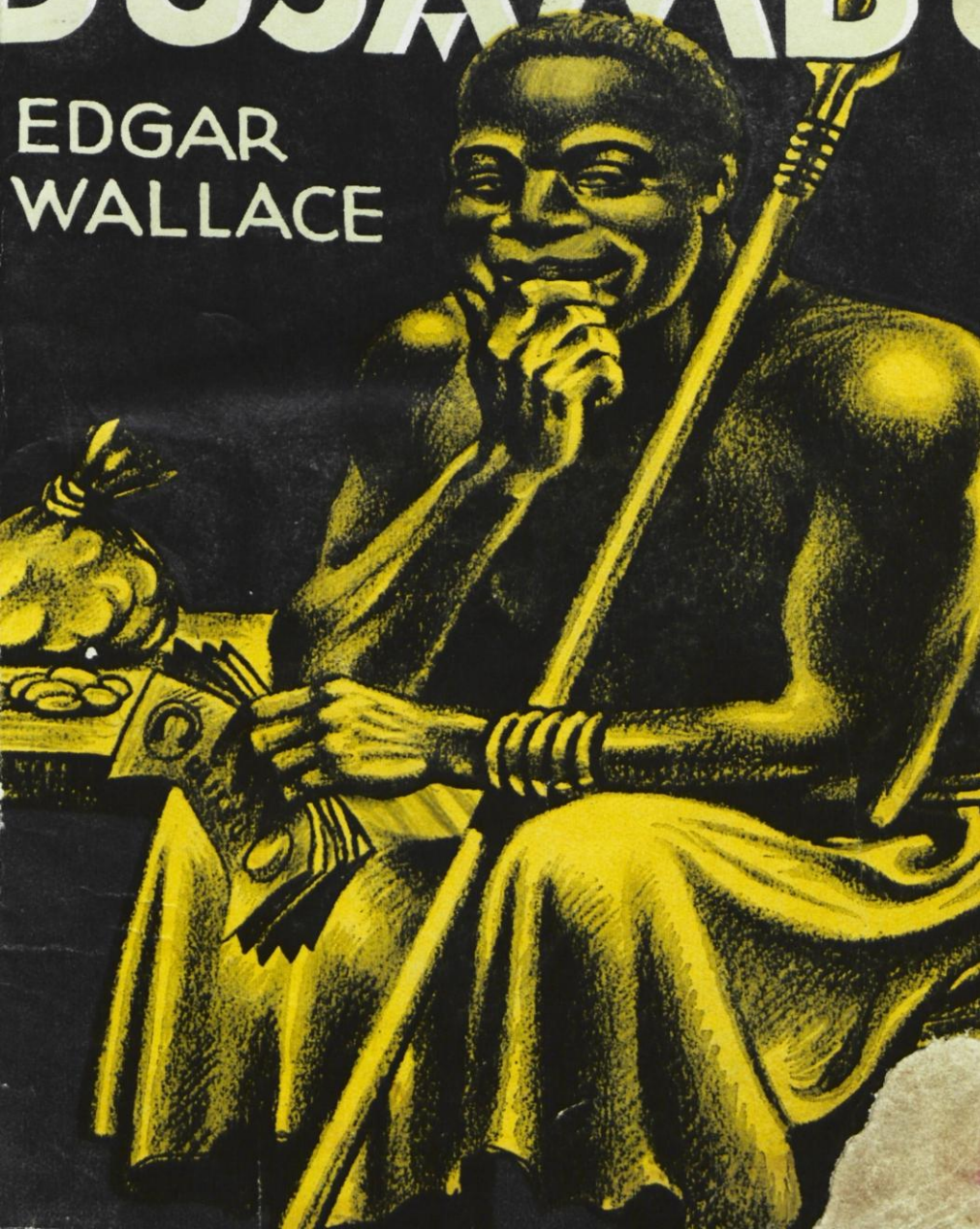

BOSAMBO

EDGAR
WALLACE

BOSAMBO

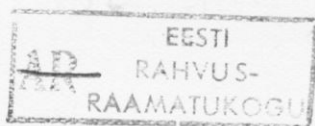
EDGAR WALLACE

BOSAMBO

A. PALGI KIRJASTUS, RAKVERE 1939

K. Mattieseni trükikoda o./ü., Tartu, 1939.

EESSÕNA.

Edgar Wallace, kes ise on pikemat aega elanud Kesk-Aafrikas, on kirjutanud sarja Aafrika-raamatuid.

„Need on raamatud, milledes lõõmab Aafrika, tantsib, kisab ning valetab neeger, milledes on üdini läbinähtav inglise ohvitser ja ametnik. Need on ühtlasi raamatud täis teravmeelset nalja, huumorit, inimestetundmist ja etnoloogilist rikkust. Dokumentid neegri hingest, müütosest ja kultuurist,“ — ütleb rahvusvaheline kriitika nende kohta.

Peategelased kõigis neis jutustustes on: ringkonnaülem Sanders, kapten Hamilton, leitnant Bones ja neegripealik Bosambo.

Ringkonnaülem Sanders, inglane, valitseb maa-ala üle, mis on mõne Euroopa suurriigi suurune, olles isand pärismaalaste elu ja surma üle. Ta on visa, sitke, väsimatu, inimeste tundja valitsuseametnik, kes armu ja hirmu abil hoiab vaos tõrkjaid neegri-suguharusid.

Tema abilisteks on haussade (pärismaalastest sõdurite) kapten Hamilton ja veidi „kerge“ leitnant Bones.

Neegripealikutest ja -kuningatest on ainsana tema usaldusosaline ja abimees ochoride pealik Bosambo, kaval ja osav hiiglane, kes Sandersi abil on tõusnud vägevaks pealikuks.

Käesolev raamat käsitab peaasjalikult Sandersi ja Bosambo seiklusi.

I

LAENUMEISTER ARACHI.

Paljude aastate eest karistas Libeeria valitsus varguse eest eluaegse vangistusega Bosambot, Kru-rannikult päritolevat pärismaalast. Ürgmetsas asuvas karistuslaagris anti Bosambole kätte kirves ning saag ja kästi tal raiuda koos teiste oma saatuskaaslastega mahagoonipuid. Bosambo kasutas aga kirvest hoopis muuks otstarbeks. Ta tappis sellega valvuri ning põgenes siis suure rutuga karistuslaagrist.

Valitsus määras kakssada viiskümmend dollarit autasu kas surnud või elava Bosambo eest. Siiski jäi Bosambo tabamata. Ta põgenes kaugele sisemaale ja sai seal, tänu oma andekusele, ochoride pealikuks.

Teade sellest autasust levis kiiresti kogu rannikul ja tungis isegi sügavale sisemaale. Arusamatul kombel kuulis aga isisi Arachi sellest palju hiljem.

Arachi oli isisi suguharust, ning nii all- kui pealpool jõge oli ta tuntud suure laenajana. Ta oli

pealiku poeg — aga maal, kus pealikuamet pole pärandatav ja pealiku poegi on külluses, ei olnud sellest suurt tulu. Igal juhul polnud see talle nii kasulik, nagu ta seda endale kujutles.

Arachi oli pika kasvuga ja väga kõhn. Põlved olid tal isemoodi sissepoole keerdus. Pead hoidis ta tähtsalt ühele poole viltu ja südamepõhjast vihkas ta kõiki inimesi.

Ühel päeval tuli ta Sandersi juurde.

„Härä“, ütles ta, „olen pealiku poeg ja erakorraliselt tark. Inimesed, mind nähes, ütlevad: ‚Vaadake, see noormees on täis salapäraseid jõude!‘ Mulle vaadatakse järgi. Pealegi olen ma kõnemees jumalaar must.“

„Arachi, siin maal on palju suuri lobisejaid, ilma et nad mulle selle ütlemiseks teostaksid mööda jõge kahepäevast reisu,“ vastas Sanders lühidalt.

„Härä“, jätkas Arachi veenvalt, „tuln sinu juurde, kuna otsin kõrgemat ametit. Paljud sinu väikesed pealikud on kohtlased mehed ja nad ei vääri seepärast oma kohti. Mina olen aga pealiku poeg ja minu suurimaks igatsuseks on jätkata oma isa ametit. Ka palun ma sind arvesse võtta, et olen elanud võõra rahva — angola suguharu — hulgas ja oskan nende keelt.“

Sanders ohkas tüdinenult: „Arachi, sa oled seda minult palunud juba seitse korda, ja seitse korda olen ma sulle ütelnud, et minule pole sa kellegi pealik. Sinu igavene kerjamine on mu nii tüüdanud, et kui sa tuled siia veel kord, siis viskan sind ahvide sekka.“

Kõigutamata iseteadvusega läks Arachi tagasi

oma külla, sest tema arusaamise järgi kadetses Sanders teda temas elutsevate jõudude pärast. Ta ehitas endale sõprade abiga küla lõppu onni. Siis ta varustas end suure soola- ja maisi-tagavaraga, muretsedes seda tarkade maksulubadustega naaberküladest.

Ta onn sarnles väga kuningamajaga. Pehmete nahkadega voodi ja ülesriputatud nahad andsid onni sisemusele suursuguse ilme. Külaelanikkude imetlusel polnud piiri. Nad uskusid, et Arachi on selle rikkuse välja kaevanud oma isa salajasest varakambrist. Sest rahvajutu järgi pidi igal pealikul olema salajane varakamber. Kõige enam avaldasid vaimustust ja rõõmustasid selle toreduse üle need, kes ise olid kaasa aidanud selle loomiseks.

„Laenasin Arachile kaks kotti soola,“ jutustas Kolombolo kaluriküla pealik Pidini, „ja kahtlesin väga oma sügavamas hingepõhjas, kas Arachi tasub nende eest kaks päeva peale vihmaaega, kuigi ta vandus seda oma surma juures. Aga nüüd näen, et ta on tõesti väga rikas, nagu ta seda ise jutustas, ja kui ma ei saa tagasi oma soola, siis pandin Arachi voodi.“

Ühes teises külas, sealpool Ombili jõe, usaldas üks isisi suguharu mees oma naisele: „Naine, sa nägid ju Arachi maja! Loodan, et sa nüüd ei hurjuta mind seepärast, et laenasin oma uhke voodi Arachile.“

„Härra, näen nüüd, kui väär oli see minust,“ vastas naine alandlikult. „Aga ma kartsin, et ta ei maksa soola, nagu lubas. Nüüd tean, kui aluseta oli see kartus, sest nägin ta onnis hulk soolakotte.“

Kuuldus Arachi rikkusest levis nii all- kui peal- pool jõge, ja kui laenumeister palus pealiku Patanise tütre Korari kätt, tuli neiu tema juurde ilma pikema jututa, kuigi ta oli veel väga noor.

Ta oli saleda kehaga ja väga veetleva olekuga ning kindlasti väärt tuhat vaskpulka ja kakskümmend kotti soola, missuguse hinna lubas helde Arachi tasuda neiu isale, oma surma, kõigi kuradite ja terve kogu igasuguste jumalate nimel, iga kuu kindlal tähtpäeval.

Arachi ei vaevanud end ühegi tööga, välja arvatud jalutuskäigud küla vahel, missugustel käikudel ta kandis seljas isisi kuninga vennalt laenatud ahvi- nahkadest mantlit.

Ta ei kalastanud, ta ei käinud jahil, veel vähem tuli kõne alla töötamine põllul.

Kuigi Arachi polnud kristlane, uskus ta imesid. Ta rippus oma usuga suurima ime küljes: võida elada ilma tööta, ja ta oli lähedal selle ime teostamisele.

Aga see ime ei abistanud teda silmapilgul, kui arvurikkad võlausaldajad nõudsid temalt kisades tasu oma asjade eest. Ühel rahutul ja tormisel päeval tulid Arachi vihased heategijad, teadlikud oma õigustest, ja võtsid kaasa, mis veel võtta oli. See sündis kogu küla silmade all, nagu Korari seda oma suureks häbiks pidi nägema. Arachi aga, tänu oma iseteadvusele, ei tundnud end sugugi häbistatuna ja löödununa, kuigi need inimesed ei kohelnud teda pehmete kätega.

„Sa igavene varas ja rott,“ hüüdis ühe uhke tooli

vihane omanik, tooli, mille alumise osa Arachi oli põletanud. „Sulle pole veel küllalt, kui sa selle eseme kasutamise eest midagi ei maksa, sa teed veel tuld minu tooliga!“

Arachi talus oma ebaõnne suure rahuga. Ta istus oma tühjas ning suitsuses onnis ja seletas oma naisele, et inimesed, kes teda riisusid paljaks, vihkavad teda temas elutseva suure jõu pärast. Kord, kui ta on juba suur pealik, laenab ta oma n'gombi sõpradelt sõjaväe ja põletab maha oma võlausaldajate hütid.

Päeval peale võlausaldajate rünnakut tuli tema äi, lootusega, et päästa „hukkuvalt laevalt“ midagi Korari kaasavarast. Aga ta tuli liig hilja.

„Oh, sa häbipoeg!“ hüüdis ta kibestunult. „Nii maksad sa mu hindamatu tütre eest? Surma nimel, sa oled üks armetu kelm!“

„Ära muretse, kalamees,“ sõnas Arachi üleolevalt. „Olen Sandise sõber ning täitsa kindel selles, et ta teeb midagi minu heaks, mis tõstab mind kõrgele üle tavaliste inimeste. Nüüdsama tahan ma minna tema juurde nõu pidama, ja kui tagasi tulen, siis kuuled sa iseäralistest sündmustest.“

Arachi oskas teisi veenda laenumeistrile omase andega. Ja ta veenis oma äia, tähendab sugulast, kelle veenmist on peetud raskeimaks alates juba maailma alguspäevist. Arachi lahkus oma naisest ja see vaene olevus oli rõõmus, et vabaneb oma jutukast abikaasast, ning heitis magama, et üle hulga aja korralikult puhata.

Arachi jõudis ringkonnaülema asukohta soodsal

silmapilgul. Ringkonnaülema asukoht kujutas endast relvastatud laagrit Isisi- ja Ikelijõe suudmel. Ühe kutsumata võõra saabumine rikkus veel enam ringkonnaülema Sandersi niikuinii halba tuju, sest tema käskjalg tuli ja teatas, et temaga soovib kõnelda keegi mees.

„Mis mees see on?“ küsis Sanders väsinult.

„Härra, ma pole näinud temasugust varem,“ vastas käskjalg.

Sanders tunnistas külalist. Võõras tõusis ja tervitas, tõstes üles mõlemad käed.

Sanders vaatas teda arvustavalt. Mees polnud neist suguharudest, mida Sanders tundis. Ta näolõige polnud sarnane bomongodega. Otsaesisel puudusid tätoveeringud, missuguseid kannavad elanikud Väikese jõe ääres.

„Kust sa tuled?“ küsis Sanders suaheli keeles, mis on levinuim keel kindlal maal, aga mees raputas seepeale pead. Sanders katsetas bomongo keelega. Aga võõras vastas Sanderile tundmata keeles.

„Quel nom avez-vous?“ küsis Sanders ja kordas seda küsimust portugali keeles. Seepeale vastas võõras lõpuks, et ta olevat väikene angola pealik. Ta lahkunud oma maalt, et hoiduda orjastumiseohust.

„Vii ta laagrisse inimeste hulka ja anna talle süüa,“ andis Sanders käskjalale käsu ning unustas vahejuhtumi. Sandersil oli vähe aega laagris ümberhulkuvate võõraste pärismaalaste jaoks. Ta otsis parajasti ühte meest, nimega Abdul Hazim, kes müüs pärismaalastele seadusevastaselt püsse ning püssirohtu.

„Ja kui ma ta taban,“ ütles Sanders haussade kaptenile, „siis läheb tal halvasti.“

Abdul Hazim oli selles teadlik ning hoidus seejärel kokkupuutumisest Sandersiga, ja seda säärase eduga, et Sanders pidi mõnenädalise ümberhulkumise järele tühjalt tagasi tulema rannikule oma alalisse asukohta. Sanders oli tol korral väga löödud, palaviku tagajärjel üldiselt kurnatud ja hingeliselt väga hell.

Ta oli väga halvasti tujus, kui Arachi saabus laenatud kanuus, mida sõudis neli meest. Need neli sõudjat oli ta palganud ühest Isisi külast tasu eest, mis meestel jäi aga saamata.

„Härra,“ algas Arachi pidulikult, „tuln sooviga, et teenida teie kõrgust, sest olen oma küla jaoks liiga tähtis mees. Ja kuigi ma pole pealik, on mul siiski pealiku mõtted.“

„Ja pealiku maja,“ lausus Sanders külmalt, „kui see kõik on tõsi, mis mulle sellest on kõneldud.“

Arachi võpatas. „Härra,“ ütles ta alistuvalt, „sa tead kõiki asju ja su silmad ulatuvad igale poole nagu kameeleoni keel. Nad näevad ümber nurga.“

Sanders laskis Arachi märkuse oma kõrvast mööda.

„Arachi, sa tuled silmapilgul, millal võid olla mulle kasulik. Minu laagris on üks kaugelt maalt pärit võõras mees. Siin maal on ta tundmatu, kuid siiski tahaks ta läbida selle. Kuna sa kõneled angola keelt, siis pead viima ta oma kanuus prantsuse piirile ja juhtima ta sealt edasi. Tasun su sõudjaile vaeva, ja mis puutub sinusse, siis pean sind meele, kui sul seda kord vaja.“

See polnud just see, mille poole püüdis Arachi, aga siiski ometi midagi.

Enne tema minekut soovitas Sanders: „Arachi, sõida mööda Väikest Kusujõge!“

„Härra,“ vastas Arachi, „Väikest Vett mööda on tee lühem. Need veed suubuvad prantsuse maaalale ja omavad vajalikku sügavust.“

„Üks tee on lühikene ja teine pikk,“ vastas Sanders vihaselt. „Sest seal istub keegi Abdul Hazim. Ta on suur orjakaupmees, kes on oma silmad heitnud angoladele, kuna need on head aiatöölised. Sõida rahus!“

Arachi läks.

See oli tema isiklik äpardus, et ta sellel reisiril kohtas oma kahte peavõlausaldajat. Kuna neil oli temalt saamata tasu võlgvõetud kauba eest, tahtsid nad talle anda tubli nahatäie. Arachi tungival palvel jätsid nad oma tõsised kavatsused edasiseks.

„Näib,“ lausus üks neist, „et sa praegu oled Sandi juures heas kuulsuses. Sinu sõnu meie muidugi ei usu, aga sõudjad ei valeta.“

„Samuti see vaikija“, vastas Arachi, osutades oma hoolealusele. „Ja kuna temaga kõnelda oskan vaid mina üksinda, siis usaldas Sanders mulle vastutusrikka ülesande teatud kuningatele. Neilt saan ma kinke. Tagasi tulles tasun teile omad võlad ja tänutäheks veel enamgi.“

Seepeale lasksid nad teda takistamatult edasi sõita.

Siinkohal ei tohi jätta mainimata, et Arachi ise ei laenanud kunagi kellelegi ega uskunud ühtegi inimest. Seepärast ei osutanud ta Sandersi ütlu-

sile mingisugust tähtsust. Kes oli see vaikiv angolalane, mis ülesanne oli tal, mispärast just tema, Arachi, määrati selle mehe kaitsjaks, seda ei osanud ta endale seletada.

Sandersi sõnu tõena võttes, oleks ta seda taibanud kergesti. Kuid Arachil polnud säärast kommet.

Kui nad ühel öösel olid tõmmanud kanuu väike-sele saarele ja sõudjad olid toitu valmistamas, küsis Arachi võõralt: „Mis põhjusel, võõras, mu sõber ja naaber Sandi palus mind sind toimetada prantsuse maa-ala piirile?“

„Härra“, vastas angolalane, „olen võõras ja tahan orjaikkesse sattumisest kõrvale hoida. Muuseas elavad seal balulu-neegrid, kes on minu rahvaga suguluses ning ühte usku ja kes elavad prantsuse piiri ääres.“

„Mis usku sa siis oled?“ küsis Arachi.

„Ma usun kuradisse ja Ju-Ju-nõiasse,“ vastas angolalane kohtlaselt. „Iseäranis ühesse nimega Billimi, kes omab kümme silma ja sülgab madusid. Minu usku kuulub ka araablaste vihkamine.“

See tegi Arachi mõtlikuks ja ta imestas, mispärast kõneles Sanders tõtt.

„Ja mis on selle Abdul Arabiga?“ küsis ta. „Mõtlesin, et Sanders tüssas mind, kui kõneles, et see mees ostab orje. Kui see tõsi on, mispärast ei püüa araablane isiseid?“

Angolamees aga raputas pead.

„Need asjad on minu mõistusele liiga rasked. Tean ainult, et araablane röövib angolalasi, sest nad on head aednikud.“

See oli uueks põhjuseks, et Arachi muutus veel enam mõtlikuks. Ta taipas, et Abdul peab tulema jõe ülemjooksule, kui tahab saada väikeseid akasavasid, kes on ka tublid aednikud. Ta ei võtaks ühtegi isisit, sest need on tuntud laiskvorstid ja koolevad kohe, kui neid istutatakse võõrale maapinnale. Ta jätkas oma reisi kuni kohani, kust pidi ära keerama, kui tahtis jõuda lühimat teed mööda prantsuse piirile. Siin lahkus ta oma sõudjatest ja hoolealusest ning sõitis Väikest Vett mööda üles poole.

Poolepäevase sõidu järgi jõudis ta Abdul'i laagrisse. Orjakaupmehe salakuulajad olid teda jälginud kogu aja kaldalt ning kui ta maabus oma kannuga, võeti ta kinni meeste poolt, kes nagu maa alt välja kerkisid.

„Viige mind oma käskija juurde, teie aiatud lojused!“ käskis Arachi. „Olen isisipealik ja tulen salajase ülesandega.“

„Kui sa oled isisi, su kõhnusest ja kiidust näen, et sa see oled, siis talitab mu käskija sinuga lühidalt,“ vastas üks vahtidest.

Abdul Hazim oli lühikesekasvuline, kuid tüse ja armastas mugavust. Sel põhjusel pidas ta oma laagri alaliselt häirekorras, mis võimaldas tal kohest liikumist, kui silmapiirile ilmus valge troopika-kiiver või haussade fess. Sest see oleks tähendanud ta õnne lõppu, kui ta oleks sattunud Sandersi kätte.

Tol silmapilgul istus ta oma telgi ees pehmel siidvaibal ja silmitses kahtlustava pilguga Arachit. Vaikides kuulas ta Arachi jutustust.

„Uskmatu“, vastas Abdul, kui mees lõpetas oma igavese lobisemise, „kuidas võin ma teada, et sa

ei valeta, või kas pole sa üks Sandersi salakuulajaid? Kõige mõistlikum oleks, kui lõikaksin läbi su kõri.“

Arachi seletas pikalt ja laialt, mispärast Abdul Hazim peaks jätma selle kavatsuse.

„Kui sinu jutu järgi angolamees viibib siin läheduses, mispärast ei peaks ma teda omandama ilma ühegi tasuta?“ küsis orjakaupmees.

„Kuna see võõras pole ainukene siin maal, ja et mul Sandi peale on suur mõju, kuna ma olen väga lugupeetud ja usaldatud kõigi inimeste poolt, võin teile tuua veel väga palju teisi inimesi, härra.“

Arachi läks tagasi oma laagrisse; ta vedas kaasa väikese kanuu, mille talle andis orjakaupmees.

Arachi äratas üles angolamehe.

„Vend,“ ütles ta talle, „siin on kanuu ja toidumoon. Sõua umbes päevareisu osa mööda Vaikset Vett ja oota seal minu päralejõudmist; sest siin hulgub palju kurje inimesi, mispärast olen ma väga mures su elu pärast.“

Angolamees, nii kohtlane kui ta oli, kuulas käsku.

Poolepäevareisu osa ülalpool jõge ootasid teda Abdul meheda. Arachi sõitis veel samal ööl tagasi oma külla. Ta kanuu oli täidetud soola, riidekraami ja vaskpulkadega, mis oleks röömustanud iga mehe südant.

Aasta möödudes oli ta rikas mees, sest leidis palju teid araabia orjakaupmehe vajaduste rahuldamiseks. Abdul tasus täpselt.

Arachi töötas tavaliselt üksinda või kasutas sõudjaid, kes olid pärit kusagilt kaugelt maakolkast. Ta muretses Abdulile palju turustamisväärset kau-

pa, enamikus noori n'gombi naisi, kes olid arad ja kergesti hirmutatavad. Sanders aga, kes haussade abiga kogu maa risti ja põiki läbi otsis, ei leidnud paksu meest.

*

„Abdul, isand ja käskija,“ ütles Arachi, kes ühel ööl Ikujõe lähedal kohtas salaja orjakaupmeest. „Sandi ja tema sõdurid on ühe mõrtsukatöö pärast teel Akasavasse. Nüüd on saabunud aeg sinu soovi täitmiseks...“

Nad kõnelesid ühe seikluse väljavaadete üle, mis oli raskeim kõigist seni Abdul poolt plaanitudsetuist.

„Arachi,“ ütles Abdul, „ma olen teinud sinust rikka mehe. Nüüd, ütlen ma sulle, võin ma teha sind rikkamaks kui seda on ükski pealik siin maal.“

„Ma olen väga rõõmus seda kuuldes“, ütles Arachi. „Vaatomata rikkusele, olen siiski laenanud endale palju asju. Mul näib olevat säärane haruldane iseloom, et pean laenama järjest ikka enam.“

„Olen sellest kuulnud,“ vastas araablane, „sest sinust jutustatakse, et sa laenaksid endale isegi kuu, kui terve maailm oleks juba sinu valduses.“

„Jah, see on minu olemuse salapärasus“, vastas Arachi tagasihoidlikult. „Selles suhtes olen ma väga tähelepanuväärne mees.“

Siis istus ta ja kuulas kannatlikult Abdul Hazimi laiaulatuslikku kava. Tegemist oli väga ulatusliku ettevõttega, milles avatlesid kaks tuhat liiberia dollarit ja Arachile tasu kaubas.

Samal ajal elas Sanders Ochorilinnas ja pidas nõu pealik Bosamboga.

„Bosambo,“ ütles Sanders, „ma andsin jõe ülemjooksu sinu hoole alla. Vaatamata sellele teeb see Abdul Hazim karistamatult maa ebakindlaks. See on häbiplekiks nii mulle kui ka sulle.“

„Härra,“ vastas Bosambo, „see on tõesti häbiasi. Aga siin ümber on niipalju jõgesid ning Abdul Hazim on kaval mees ja salakuulajaid on tal palju. Minu mehed on hirmul tema ees ja kardavad teda ärritada, sest siis ta „sööks“ nad või müüks sise- maale.“

Sanders noogutas ja tõusis üles, et minna „Zaire“ pardale.

„Bosambo, minu valitsus määras autasu Abdul Hazimi tabamise eest, ja keegi teine valitsus on määranud autasu sinu pea eest.“

„Kui suur on autasu Abdul eest, härra?“ küsis Bosambo kasvava huviga.

„Sada naelsterlingit hõbedas“, vastas Sanders.

„Härra“, nõustus Bosambo, „see on hea autasu.“

Kui kaks päeva hiljem Arachi tuli Bosambo juurde, leidis ta pealiku koduses toimingus, hoidmas oma poega.

„Ole tervitatud, Bosambo!“ ütles Arachi. „Sina ja sinu tubli poeg, kes on ülla välimusega ja väga kombeline.“

„Rahu olgu sinuga, Arachi! Laenata pole mul sulle midagi.“

„Härra,“ vastas Arachi, „ma olen nüüd rikas,

rikkam kui pealikud ja — laenuks ei taha ma midagi.“

„Ko, ko!“ naeris Bosambo viisaka kahtlusega.

„Bosambo, tulin sinu juurde, sest ma armastan sind. Ning et sa pole lobiseja, vaid pigemini tark ning sõnaaher.“

„Tean seda kõik, Arachi“, vastas Bosambo ettevaatlikult, „ja ma kordan sulle, et ma ei laena kellelegi midagi.“

Vihane Arachi tõstis oma silmad taeva poole.

„Härra Bosambo,“ vastas ta haavunult, „tulid sinu juurde, et jutustada oma leiust ja tahtsin sind paluda, et aitaksid mind toimetada leitud aarded kindlasse paika varjule. Sattusin ühes kohas suurele elevandiluulaagrile, nagu neid endised kuningad hädaajal maasse peita armastasid.“

„Arachi,“ tähendas äkitselt Bosambo, „sa ütlesid mulle, et oled rikas. Kuid sa oled üks väikene mees, mina aga olen pealik, kuid sellest hoolimata pole ma rikas.“

„Mul on palju sõpru,“ vastas Arachi vabisedes uhkusest, „nad annavad mulle soola ja vaskpulki.“

„See pole veel midagi, Arachi. Ma tean mida tähendab rikkus, sest ma olen elanud valgete hulgas. Nad naeravad vaskpulkade üle ja viskavad soola koertele.“

„Härra Bosambo, ma olen ka valgete mõttes rikas mees. Vaata siia!“

Arachi võttis taskust kamalutäie hõberahasid ja pakkus neid mõlema käega Bosambole vaatamiseks.

Bosambo proovis rahasid, vaadates iga raha mõlemast küljest.

„See on juba tõelik rikkus,“ tähendas ta, hingates sealjuures kiiremini kui tavaliselt. „Ja need on uued rahad. Ka kuradimärgid neil, milledest sa aru ei saa, on sääraseid nagu need olema peavad.“

Rahuldatuna torkas Arachi jälle rahad oma taskusse. Bosambo istus mõtlikult ja vaikis, olles kogu aeg liikumatu.

„Ja sa tahad mind kohale viia, Arachi?“ küsis ta viivitades. „Ko, sa oled suuremeelne mees, sest ma ei taipa, mispärast tahad minuga jagada, kuna olen sind ju ühekorra läbi peksnud.“

Bosambo asetas oma lapse ettevaatlikult maha. Kuulduste järgi pidi olema sääraseid „kuningate aardeid“. Seda olevat leitud, ja iga pärismaalase unistuseks oli säärase varanduse väljakaevamine. Sellest hoolimata ei teinud Bosambo asjast suurt välja, sest oma sisemas kahtles ta tugevasti.

„Arachi, ma arvan, et sa valetad. Siiski tahaksin teada paika, ja kui see on siin läheduses, siis tahaksin varandust oma silmaga näha.“

Arachi andmetel asus leiupaik päevareisi kaugusel.

„Kirjelda mulle seda paika, Arachi!“

„Härra, mis kindlustab mulle, et sa ei lähe sinna ega võta varandust ainuüksi endale?“

Bosambo vaatas talle tõsiselt otsa.

„Kas ma ei ole aus mees? Ja kas ei vannu kõik inimesed ühest maailma otsast teiseni Bosambo nime juures?“

„Ei!“ vastas Arachi, nagu see ka tõesti oli.

Siiski kirjeldas ta lõpuks leiukohta. Varjude jõel, Krokodilli neeme lähedal, kus jõevood kallast olid muutnud. Bosambo läks oma onni, et teha ettevalmistusi reisuks. Onni taga suures puuris oli tal palju väikesi tuvisid. Suure vaevaga kirjutas Bosambo oma vigases araabia keeles lühikese teate.

Et igal juhul kindel olla, sest Bosambo ei usaldanud midagi juhuse hooleks, saatis ta öösel ühe mehe kanuuga kindlaksmääratud kohta.

„Ja teata Sandile järgmist!“ käsutas ta käskjalga. „Arachil on palju hõberaha. Ja need hõberahad kannavad Sansibaari kuradimärke, kust tulevad kõik araabia kaupmehed, nagu ta teab.“

Järgmisel päeval alustas Bosambo reisu ühes oma juhiga. Nad sõudsid Väikese jõe suunas kogu päeva. Öösel asusid nad Balulu-nimelises paigas laagrisse. Päeva algul, kui nad tahtsid jätkata reisu, piirati nad sisse Abdul Hazimi meeste poolt. Relvastatud meeste saatel sammus Bosambo läbi võsastiku orjakaupmehe laagrisse.

Abdul Hazim istus oma telgi ukse ees siidvaibal ja tervitas vange ochori keeles. Bosambo aga vastas araabia keeles.

„Hei, Bosambo, tunned sa mind“

„Šeik, näeksin sind meelsamini põrgus. Sest sina oled see mees, kelle pead ihkab mu härra.“

„Bosambo!“ vastas Abdul külmavereliselt, „sina pead on hinnalisem, sest libeerialased tahavad seda torgata teiba otsa ja maksavad selle eest mulle rikkalikult.“

Bosambo naeris tasakesi. „Lõpetame selle kahekõne. Olen valmis edasiminekuks.“

Jälle viidi ta jõekaldale, seoti lati külge ja asetati siis kanuu põhja pikali. Arachi valvas teda.

„Arachi, kui vabastad minu käed, siis kohtlen sind õrnasti.“

„Kui vabastan su käed,“ ütles Arachi otsekohe-
selt, „siis olen narr ja samal ajal ka surnud mees.
Ja kumbki väljavaade ei avatle mind.“

„Igaühel meist,“ arutas Bosambo, „saabub kord
õnnelik juhus; kes selle kasutamata jätab, kahetseb
pärast.“

Neli suurt kanuud moodustasid paatide karava-
ni. Abdul istus oma relvastatud meestega suurimas
neist ja juhtis eelsalka. Nad libisesid kiiresti möö-
da kitsast jõge, mis laienes jõesuule lähenedes.

Äkitselt ahmis Abduli paadijuht õhku. „Vaa-
ta!“ sosistas ta.

Orjakaupmees pööras end ringi.

Nende taga, tasakesi sõudes, ilmusid nähtavale
neli relvastatud meestega täidetud kanuud.

„Kiiresti!“ käskis Abdul, ja aerutajad sõudsid,
kuidas jõud võttis. Siis katkestasid nad sõudmise.
Nende ees kerkis nähtavale valge aurik. „Zai-
re“, — laevalagi täis haussasid.

„See on Jumala tahtmine,“ ütles Abdul. „Need
asjad on ette määratud.“

Ta ei lausunud enam sõnagi, kuni seisis Sander-
si ees, ja ringkonnaülem oli kõike muud kui jutukas.

„Mis kavatsed sa minuga teha?“ küsis Abdul.

„Seda ütlen sulle, kui olen näinud su tagavara-
sid. Kui leian sinu juurest tagantlaetavaid püsse,

sääraseid, nagu neid ostavad lobolomehed, siis poon su seaduste kohaselt.“

Araablane vaatas värisevat Arachit. Laenu-
meistri põlved värisesid kui pilliroog tuule käes.

„Mõistan,“ tähendas Abdul mõtlikult, „et
mind pettis see mees, kelle olen teinud rikkaks.“

Kui Abdul oleks olnud äkiline või liigutanud
end hooti, siis Sanders oleks ära hoidnud selle teo.
Aga araablane pani aeglaselt käe oma mantli volti-
desse, nagu otsiks ta sigarette. Siis ilmus ta käsi
nähtavale ja ühes sellega ka kõver nuga. Kiiresti
torkas ta sellega ning Arachi langes vingerdades
laeva laele.

II

MAKSUDE KOGUMINE.

Kui oli tegemist pärismaalastega, Sanders ei võinud kindel olla millelegi. Temale alluvad suguharud omasid piiramatut oskust kõiksugusteks ootamatusteks — selles seisis üheaegselt nii hädaoht kui ka teatav erutusvõlu. Polnud põhjust kahelda nende pattudes ega liiga uhke olla nende voorustele.

Sellest hoolimata paistis, nagu oleks kikorahvas heade elukommete, majapidamisoskuse ja arukuse eeskuju ning jumalad nagu oleksid õnnistanud neid tubli loomuliku olemisega.

Kiko ringkond, mis asub Isisi jõe alamjooksul, on eraldatud teistest suguharudest ja rahvastest — ühelt poolt Isisi jõega ja teiselt poolt Kiko jõega ning kolmandast küljest ümbritsevad seda suured ürgmetsad.

Ida poole Kiko jõge elavad ohjeldamatud n'gombi suguharud, läänepool — akasavad. Kiko rahva julgeoleku pandiks äkiliste pealetungide vastu on osalt tema geograafiline asend ja osaliselt tuleb see kirjutada ringkonnaülema Sandersi väsimatu ja energilise tegutsemise arvele.

Kord kutsus üks n'gombikuningas oma pealikud ja külavanemad suurele nõupidamisele.

„Mulle näib,“ ütles ta, „et oleme lapsed. Üleujutamiste tagajärjel meie lõikus ikaldas ning need varganäod ochorid, ajasid meie jahiloomad oma maale. Seal, teisel pool jõge, asub aga kikorahvas, kes lõpetas äsja oma kaera lõikuse. Jahiloomi on seal ka külluses. Mispärast peaksime meie siin istuma, kui kikoinimesed lõhkevad rasvast.“

See küsimus oli täitsa õigustatud, kuigi esitatud asjaolud polnud päris täpsed. Sest laisad n'gombid olid küllanud viljad hilja maha. Ka jahiloomi leidis nende metsades, neid oli vaja ainult otsida. Aga vanasõna ütleb: „N'gombid kütivad oma voodites ja otsivad ainult keedetud liha.“

Ühel ööl hiilisid n'gombid salaja üle jõe ja tungisid Kikolinna. Seal peeti suur nõupidamine, millest võtsid osa ka kikode pealikud.

„Nüüdsest peale,“ seletas n'gombikuningas Tigilini, „olete teie kõik minu rahva orjad. Ja kui olete vastutulelikud ning tublid ja töötate korralkult põldudel, siis saate poole sellest, mis annavad põllud, sest ma olen hääsüdamine ja õiglane. Kui aga osutate vastupanu, siis õpite tundma mu viha.“

Et vältida arusaamatusi, võttis ta esimese rahulolematu ja teostas oma ähvarduse. See mees, ühe väikese piiriküla pealik, keeldus andmast oma osa. Ta toodi köidetud käsi kuninga ette. Kõik pealikud ja rahvas käsutati sündmust pealt vaatama. Vastuhakkaja, kel käed olid seotud seljataha, käsutati põlvili. Siis painutati alla noor puu ja õnnetu

mehe pea seoti rohuköiega puuladva külge. Siis lasti puu aeglaselt lahti, kuni mehe pea tõmbus täiesti sirgeks.

„Nüüd!“ käskis kuningas. Silmapilk raius timukas pea keha küljest ja vibutav puu heitis selle viiekümne jardi kaugusele.

Pea langes ringkonnaülema Sandersi jalge ette, kes tuli parajasti kahekümne viie haussa ja ühe kuulipildujaga „Zaire'lt“ maale.

Sanders oli halvas tujus. Kolm päeva ja neli ööd viibis ta juba reisul. Ka oli ta vähe maganud ja põdes malaariat, mis tegi ta kergesti ärritatavaks. Ta läks külla ja katkestas n'gombivarga sõnarohke kõne, milles see tuletas meelde oma alluvatele nende kohustusi. Kõneleja lõpetas kohe oma ettekande ja tal kadus igasugune huvi selle jätkamiseks, kui rahvahulk Sandersile teed andes kaheks jagunes.

„Härra,“ pööras Sandersi poole kogenud ja kaval Tigilini, „sa saabusid õigel ajal, sest see rahvas siin tõstis mässu teie kõrguse vastu ja mina sumbutasin selle. Seepärast, oh härra, määrage mulle autasu, nagu sa hindasid ochoride Bosambo teeneid!“

Sanders andis oma haussadele käsu ja need piirasid sisse pealiku onni. Tigilini jälgis neid korraldusi murelikult.

„Kui ma olen midagi teinud, mis teie kõrguse arusaamise järgi oleks pidanud jääma tege mata,“ tähendas ta alandlikult, „või kui ma olen võtnud, mida poleks tohtinud võtta, siis tahan seda jälle heaks teha ja võetu tagasi anda.“

Sanders, käsi puusadel hoides, silmitses teda rahulikult. „Siin lebab laip.“ Ta näitas maas lebavale surnule. „Ja seal asub pea. Pane pea keha külge ja anna kehale elu tagasi!“

„Seda ma ei või! Ma pole nõid,“ vastas kuningas närviliselt. Sanders kõneles paar sõna araabia keeles ja Tigilini seoti kinni. Kuningas viidi ära ja keegi ei näinud teda enam. Liigub kuuldus, et kuningas Tigilini meeti igaveseks ajaks akasavade roheline kuradi M'shimba M'shamba tagumise jala külge.

Tõelikult ei viidud Tigilinit kaugemale kui Sierra Leone vanglasse, aga kuuldustel on oma väärtus, kui on vaja hirmutada liiga auahneid pealikuid.

Sanders valvas Kikomaa tühjendamise järgi. Ta jälgis kuidas rõhutud meelega n'gombid läksid tagasi oma maale ja määras siis ilma pikema jututa uue pealiku ametisse. Kikorahva igapäevane elu võttis jälle sama hubase ilme nagu varem. Inimesed harisid põldu, kasvasid kitsi ja püüdsid kalu. Metsadest korjasid nad kummi ja kopalit ning viisid jõesu, kus nad selle ära müüsid.

Nii said nad jõukaks ning isegi vaesemad neist võisid osta endale kolm naist.

Sanders oskas hinnata pärismaalaste rikkust. Ta teadis, et palju naisi omavad suguharud on hädaohtlikud, sest tagavarade omamine tegi nad sõjakaks. Seevastu teadis ta ka, et rikkus vaskpulkades ja kraamis oli maale rahupandiks, sest need varandused ei kõlba süüa.

Sanders oli tark mees. Ta põhimõtteks oli kindel ja julge tegutsemine. Ja kuigi ta teadis, et ebaõn-

nestunud võitlus võib tuua talle suuri pahandusi, võttis ta alati igasuguse vastutuse endale.

Nii oli tema otsustada, kui suur maksukoormatis tuli igale suguharule määrata. Valitsuse ja kikorahva huvides võttis ta neilt makse nende jõu kohaselt.

Kolm aastat peale n'gombide röövkäiku Kikomaale tuli ta oma pooleaastasel ringreisul viibides jälle sinna.

Ta kuulas kaebusi linna nõupidamisonnis, nagu see oli talle kombeks kujunenud.

Ta istus õhtust kuni kella kaheksani hommikul seal. Kümnennda kaebuse juures pöördus ta enda kõrval istuva kikopealiku poole.

„Pealik,“ algas ta säärase ilmsüütu näoga, mis ajas mehed, kes tundsid tema kohtlemisviisi, verest ära, „nagu ma tähele panen, kaebavad kõik mehed oma vaesuse üle. See pole aga õige.“

„Ma olen sinu võimuses, härra“, vastas pealik diplomaatlikult, „samuti ka minu inimesed. Nad tasuvad muidugi oma maksud, kuigi nad peaksid selle tagajärjel nälgima.“

Sanders nägi olukorda uues valguses.

„Paistab,“ pööras ta ümberistuvate meeste poole, „et teie kõhud korisevad maksude pärast. Räägime siis sellest pikemalt.“

Ta istus uuesti ja üks hallijuukseline vanamees, kes oli tuntud suure irisejana ja lobisejana, tõusis üles.

„Härra!“ hüüdis ta teatraalselt, „õiglus!“

„Kvai!“ hüüdis rahvas kooris. Nende ühtlane

ja sügavast rinna põhjast tulev nurin kõlas kui trummi põrin.

„Õiglus!“ hüüdis vanamees. „Sest, Sandi, sa oled väga vali ja karm. Sa võtsid ja võtad ega anna meile midagi, ning piinatud rahvas muudkui kisendab.“ Ta pidas vahet. Sanders noogutas.

„Jätka!“ käskis Sanders.

„Meie varustame sind maisi, kalade, kummi ja kopaliga,“ kõneles ta edasi, „ja kui küsime sinult, kuhu lähuvad need kaubad, siis näitad sa oma Puck-a-Puck'ale (aurikule) ja oma sõduritele, ning meie oleme need rõhutud. Sest sinu Puck-a-Puck tuleb ainult, et viia meilt makse, ja sinu sõdurid — et neid sisse nõuda.“

Uuesti läbis rahvast kiidukahin.

„Seepärast pidasime meie nõu ja otsustasime: Sanders peab meile alandama makse poole võrra. Maksud viime meie ise Suure Vee äärde, sest meie oleme ausad inimesed. Ja Sanders pidagu oma Puck-a-Puck metsikute ja tigedate n'gombide, isisite ja akasavate jaoks.“

„Kvai!“

Liikumine oli nähtavasti rahvalik ning Sanders naeratas.

„Mis puutub aga meisse,“ jätkas kõneleja, „siis oleme meie rahuarmastaja rahvas ja elame kõikide suguharudega rahu ja kui keegi meilt midagi nõuab, siis on parem, kui anname seda vabatahtlikult.“

Sanders kuulas vaikides ja pööras siis pealiku poole.

„Olgu siis pealegi nii nagu teie soovite. Alandan makse poolevõrra. Nõupidamine on lõppenud.“

Ta läks ööseks „Zaire“ pardale. Veel ärkvel olles kuulis ta tantsivate naiste kastanjettide klobinat. Kikod pühtisesid oma diplomaatia võitu.

Sanders sõitis järgmisel päeval isisite juurde. Polnud kahtlust selles, et teade tema järeleandmisest oli sinna juba ette jõudnud. Ja nii see ka oli. Väevalt oli ta istet võtnud nõupidamisonnis, kui pealik avas läbirääkimised.

„Sandi, käskija,“ algas ta, „meie oleme vaesed inimesed ja seepärast nuriseb meie rahvas valjusti maksude üle. Meie oleme, härra, pikalt ja laialt selle küsimuse üle mõtelnud ja jõudsime viimaks järgmisele otsusele: kas teie kõrgus ei alandaks poolevõrra meie makse, sest siis oleksime väga õnnelikud. Ja see Puck-a-Puck . . .“

Sanders viipas talle, et ta vaikiks.

„Pealik ja rahvas! Ma olen kannatlik, sest armastan teid. Kui teie aga mainite veel ühe sõna maksudest ja Puck-a-Puck'ast, siis hoolitsen selle eest, et minu asemele määratakse uus ringkonnaülem. Siis soovite teie varsti, et teie poleks sündinud kunagi siia maailma.“

Peale seda polnud Sandersil enam raskusi. Ta tuli ochoride juure ja leidis Bosambo hoidmas oma äsjasündinud last.

„Bosambo,“ ütles ringkonnaülem, peale seda kui oli kiigutanud last ettevaatlikult oma kätel ja teinud talle sünnipäevakingi, „mul on sulle midagi rääkida.“

Sanders jutustas oma loo, millega Bosambo jäi väga rahule. Viis päeva hiljem, kui Sanders oli koduteel, maabus Bosambo kümne väljavalitud mehega Kikolinna. Teda tervitati sõbralikult ning tema jaoks seati korda pealiku parim onn.

„Härra Bosambo,“ ütles pealik peale söömingut, „ma oleksin väga haavunud, kui sa lahkud meie juurest täna öösel.“

„Ma olen heasüdamlik mees,“ vastas Bosambo, „seepärast ei lahku ma veel täna öösel, sest mõte sinu kurvastusele ei laseks mind magada.“

„Härra,“ ruttas pealik seletama, „kurvastusel pole minu rinnus toitu. Muuseas magan ma ka väga hästi ja oleks häbiväärt tegu, kui hoiaksin sind su rahvast eemale, kes õhkavad kui näljased sinu järele.“

„See on tõsi. Siiski tahan ma jääda siia üheks ööks, sest mul on südames sinu vastu sõbralikud mõtted.“

„Bosambo, kui lähed täna öösel,“ ütles pealik nõutult, „siis kingin sulle kaks kitse.“

„Kitsi ma ei söö,“ vastas Bosambo rõhutades, „minu usk keelab seda mul teha.“

„Ma annan sulle ka soola.“

„Ma jään ööseks,“ tähendas Bosambo rõhutatades. „Hommikul ma mõtlen asja üle järele.“

Järgmisel hommikul läks Bosambo jökke ujuma. Tagasi tulles nägi ta pealikut sünge näoga konutamas oma onni ees.

„Hallo, Cetonati!“ tervitas teda Bosambo, „mul on sulle uudis, mis teeb su südame rõõmsaks.“

Pealiku silmadesse tuli lootussäde. „Kas mu vend läheb nii ruttu?“ küsis ta mahedalt.

„Pealik,“ vastas Bosambo kibestunult, „kui see on sulle heaks sõnumiks, siis lähen ma. Kuid häda siis sulle ja su suguharule, sest ma olen uhke iseloomuga ja samuti ka mu mehed. Kuid nad on karde-tavad kättemaksu pärast.“

Kikopealik tõusis ärritatult üles. „Härra,“ ütles ta alandlikult, „ma kõnelesin mõtlematult, sest vaata, kogu öö muretsesin suure kurbusega, et pean sinu kaotama. Ja nüüd jutusta mulle oma häid uudiseid, et ma võiksin rõõmustada sinuga koos.“

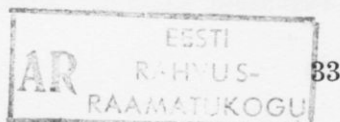
Bosambo oli aga väga vihane ja kestis hulk aega, enne kui ta viha jahtus.

„Need oleks minu uudised, pealik. Suplemise ajal nägin ma eemal jõel ochoride kanuusid. Ma arvan, et nende kanuudega tulevad mu nõuandjad. Kui see on nii, siis jään ma arvatavasti veel kauaks ajaks sinu juurde. Rõõmusta!“

Kikopealik oigas.

Ta oigas veel enam, kui saabusid kanuud, sest need töid Bosambo abiväe — kümme lõbusat, erakordselt suurt ja tugevat ochorisõdurit. Ta oigas veel rohkem, kui järgmine hommik tõi veel kümme uut sõdurit — ja õhtu — järgmised kakskümmend.

Maal liiguvad kuulujutud, mis ei kõnele kuigi meeldivalt ochoride söögiisust. Näiteks: „Inimesed söövad, et rasvuda, aga ochorid elavad, et süüa.“ Ja: „Terve küla saab söönuks ühest maisipõllust aasta läbi, kümme kitse — üheks kuuks ja üks ochori — üheks päevaks.“

Bosambo inimesed olid vastuvaidlematult suured söödikud. Nad sõid, sõid ja sõid! Päikese tõusust kuni tähtede ilmumiseni olid nad tegevuses toidu valmistamisega ja selle allaneelamisega.

Kohtlane kikorahvas vaatas neid imestusega ja jälgis, kuidas kadusid nende suupärased toiduained.

„Paistab, et suureme nälga, kui tuleb vihmaaeg,“ kaebas nende pealik ahastades. Ta saatis ühe kiirkanuu Sandersi juurde, kuid Sandersil polnud kaastundmust. „Mine oma isanda juurde!“ sõnas ta käskjalale, „ja ütle talle, et see on ta enda soov! Kui ta ei soovi neid külalisi, siis visaku ta nad välja, sest maa kuulub ju talle ja ta on seal pealikuks.“

See oli halb lohutus Cetonatile, sest ochorid istusid ta parimates onnides, sõid ta parimaid palu ja otsisid endile tantsutulede juures parimad kohad.

Pealik kutsus oma allpealikud ja külavanemad salajasele nõupidamisele.

„Need neetud ochorid hävitavad veel meid!“ algas ta. „Mis me oleme, kas mehed või koerad? Siiski ütlen ma teile, nõuandjad ja rahvas, homme saadan Bosambo ja tema võsasellid koju, kuigi peaksin ise sealjuures hukkuma.“

„Kvai,“ hüüdsid ta nõunikud nagu ühest suust.

„Härra,“ vastas üks nendest, „endistel aegadel oli kikorahvas väga metsik ja verejänuline, arvata-vasti muutuvad nad jälle sellisteks, kui neid suudavad ergutada meie kõnelused.“

Pealik vaatas teda uskumatu näoga. „Ma ei usu, et kikorahvas oleks veel nii metsik ja verejänuline kui oma isade aegu, sest vahepeal on olnud palju rasvaseid aastaid. Mida ma aga kindlasti tean, oh

sõber, on see, et ochorid on tõesti väga metsikud ja Bosambo hingel lasub mitu tapmist.“

Öösel kogus pealik julgust ja pani selle julguse hommikul proovile.

Bosambo oli välja kuulutanud, nagu see kohane valitsejale ja käskijale, suure jahipeo. Tema ja ta mehed kogunesid parajasti külatänavale, kui neile lähenes pealik oma nõuandjate saatel.

„Härra,“ kõnetas pealik Bosambot alandlikult, „ma pean sulle avaldama midagi.“

„Lase tulla!“ käskis Bosambo.

„Sa tead, kuidas ma sind armastan, Bosambo, ja ainult mõte sellele, et pean sind sundima koju minema — ühes kingitustega — kurvastab mind väga.“

„Mulle on see veel suuremaks kurvastuseks,“ vastas Bosambo kurjakuulutava häälega.

„Ma olen selleks sunnitud, mu härra,“ vastas ahastav pealik, „sest mu rahvas on mulle vihane, et luban teid viibida nii kaua meie maa piirides. Muuseas on meil praegu palju haigestumisi ning ma kardan, et sina ja su tublid mehed võivad haigestuda ja surra.“

„Pealik, ainult üks mees terves maailmas,“ ütles Bosambo mõtlikult, „on mind kunagi sääraselt haavanud, ja pealik — kus on ta praegu?“

Kikopealik ei vastanud, sest ta ei teadnud, mida vastata. Ta võis ainult aimata, oh, väga hästi võis ta seda aimata, ning Bosambo järgnevad sõnad kinnitasid talle seda aimust.

„Ta on surnud,“ ütles Bosambo pühalikult. „Ma ei taha sulle jutustada, kuidas ta suri, et sa

mitte ei mõtleks, nagu oleksin ma suurustaja. Veel vähem tahan ma sulle ütelda, kes tema tappis, või tema surmamisviisi kirjeldada, sest see kurvastaks sind.“

„Bosambo,“ vastas pealik ärritatult, „need on pahad sõnad.“

„Ma ei kõnele õelaid sõnu, sest ma olen, nagu sa isegi tead, Sandi külimees, ja see kurvastaks ka teda. Ma ei ütle enam midagi, sa väikene, väikene pealikukene.“

Üleoleva käeliigutusega sammus Bosambo eemale, kogus oma mehed ja läks jõekaldale.

Oli asjata vaev, et kikopealik laadis Bosambo kanuudesse suured hulgad toitaineid ning kingitusi ja jagas sõudjatele soola kottide viisi.

Bosambo ei lasknud seda kraami kanuudest kaldale tagasi laduda, aga arvatavasti suhtus ta sellesse põlgusega. Hirmunud kikopealik, piinlikust tundes, seisis alguses ühel jalal, siis teisel, ning püüdis teha lahkumist lõbusamaks. Bosambo aga jäi sõnaahtraks, tagasitõrjuvaks ja ta vaade oli erakordsest sünge.

„Härä,“ pööras kikopealik tema poole, „millal võib mu süda jälle rõõmustada sinu ilusa näo üle?“

„Kes teab!“ vastas Bosambo salapäraselt. „Kes võib öelda, millal mina või minu sõbrad tulevad tagasi? Sest mind armastavad paljud inimesed — isisid, n'gombid, akasavad ja ürgmetsa pügmeenid.“

Ta astus ettevaatlikult oma kanuusse.

„Aga seda ütlen ma teile,“ ta tõstis pühalikult oma nimetissõrme, „et see, mis võib teid tabada, ei

olene minust. Kes ka ei tungiks teile kallale öösel, see pole Bosambo. Selleks kutsun tunnistajaiks kõiki siinolijaid.“

Seda öeldes sõitis ta minema.

Samal ööl oli nõupidamine, kus kõik mehed kõnelesid ja pealik närviliselt näris oma sõrmeküüsi. Oodati kindlasti kallaletungi.

„Osutame julget vastupanu!“ ütles üks meestest, kes juba varem andis seda nõu, „sest endistel aegadel oli kikorahvas metsik ja verejanuline suguharu.“

Mis ka kikod omalajal olid, igatahes ei valitsetanud sõjakas vaim enam nende keskel! Seepärast paljud hääled olid nõus tunnistama vastupanu-jutlustajat narriks või veel hullemaks.

Kogu öö olid mehed relvastatud. Korra sundis linnu huige neid pagema hirmukisaga onnidesse, teine kord ümberhulkuv pühvel kihutas laiali nende vahtkonna. Öö öö järele pidasid kikomehed vahti ja magasid ainult päeval.

Ühtegi vaenlast ei ilmunud nähtavale. Pinevus, milles nad viibisid, oli halvem kui relvastatud sõdurite ootamatu ilmumine. Saadeti jälle teele üks käskjalg, et see teadustaks Sandersile rahva hirmust ja kartustest, kuid Sanders oli paksu nahaga.

„Kui keegi peaks tungima teile kallale, siis tulen ma oma sõduritega. Ja iga teie langenu eest tapan ma ühe vaenlase.“

„Härra,“ vastas käskjalg, kes oli pealiku poeg, „kui meie oleme surnud, siis huvitab meid vähe, kes veel elab või sureb. Seepärast palun sind, härra,

saada oma sõdurid minuga, sest minu rahvas on väsinud ja hirmul.“

„Leppige sellega, et alandasin teie makse! Jutt on otsas,“ ütles Sanders.

Käskjalg läks tagasi oma ängistunud suguharu juurde. Sanders viibis tolkorral ainult poolepäeva tee kaugusel kikorahvast, ja hirmuhaige, väsinud rahvas ootas ahastusega oma kartuste teostumist.

Nad oleksid võinud oodata igaviku, sest Bosambo oli ammugi kodus ja oli nad peaaegu unustanud. Isisid ja akasavad, kes pidasid kikorahvast millegipärast Sandersi eriliseks hoolealuseks, ei mõtelnudki neile tungida kallale, nagu nad ei arvestanud kallaletungi Sandersile endale. N'gombid olid aga juba varem saanud õpetust.

Nii olid lood, kui lulungurahvas, kes elas kolme-päeva tee kaugusel akasavadest, liikus saaki otsides alla jõe. Lulungud olid ebameeldivad inimesed. „Tigedaks, tooreks ja elajalikuks rahvaks“ nimetas neid korra Sanders oma pahameeles.

Kaks aastat olid nad elanud rahu, siis aga asusid nad teele, kui näljased koerad — kuues kõntsa ja kõrkjatega kaetud kanuus.

Kaluriteküladest, mille elanikud nende tulekut kuuldes põgenesid, leidsid nad midagi saagitaolist. Ochoridest möödusid nad ettevaatlikult, hoides endid kogu aeg jõe keskele. Oli olnud aeg, millal ochorid varustasid neid kõige vajalikuga, kuid nüüd hammustasid Bosambo inimesed valusasti. „Seegipärast,“ arvas pealiku asetäitja, „aerutage korraks kahe kanuuga kaldale. Oleme tugevad küllalt, et ochorid ei julge meile vastu hakata.“

Kaks kanuud eraldusid laevastikust ja liikusid kaldale. Sealt sadas neile vastu noolte rahe. Ei aidanud muud kui tuli pöörata tagasi. Isisimaad nad ei tülitanud, akasavadest hoidusid nad eemale, niipalju kui suutsid, sest lulungud on rohkem metsikud kui julged, paremad mõrtsukad kui sõdurid, ja rohkem suutelised külmaverelisele tapmisele kui palavale võitlusele. Nii sõitsid nad oma kanuudes allavoolu ja võtsid saaki, mis pakkusid neile kaitsetud külad. See polnud kuigi tulukas ettevõte.

„Nüüd läheme kikode juurde,“ sõnas pealik Gamora, „sest see rahvas on rikas, kuid arg. Neid meie ei tapa, sest see kuratlik Sandi vihkab meid ning käsutab kõik suguharud meie vastu, nagu ta tegi seda meie isade aegu.“

Nad ootasid öö saabumist ja tormasid siis kalda varjus vaikselt oma saagi peale.

„Hirmutame neid,“ ütles Gamora usaldavalt, „siis nad annavad meile, mida nõuame. Ja siis peavad nad vanduma Iva nime juures, et nad ei räägi sellest midagi Sandersile. Ärge kartke, kõik läheb libedasti.“

Lulungud tundsid hästi kikorahvast. Nad läksid maale ja jätkasid oma teed läbi metsa ilma igasuguse ettevaatusega.

*

Sanders oma kiirsõidul, haussade ja kahurite laskevalmis olles, sattus jõe keskel kahele kanuule, mis kuulusid kõigi tundemärkide järgi lulungudele.

Ta piiras kanuud sisse ja vangistas kanuusvii-

bijad. Ühes kanuus lamas, nörkenuna verekaotuse tagajärjel, Gamora. Ta oli väga rusutud meeleolus.

„Härra,“ kaebas ta kibedalt, „sinu siiatulekuga on muutunud kogu maailm. Vanasti olid ochorid minule ja mu rahvale heaks palaks, sest nad olid väga arad. Siis korruga, nagu mingisuguse nõiduse väel, muutusid nad metsikuiks sõdureiks. Ja nüüd, härra, on ka kikomehed, kes on tuntud nii all- kui pealpool jõge vagade tallekestena, muutunud päris saatanateks.“

Sanders ootas, kuni pealik jätkas. „Möödunud ööl läksime meie kikode juurde, et seal ööbida, kuid nemad tungisid pimedas metsas meile suure kisaga kallale. Ning vaata, härra, kümnest kanuust on järele jäänud ainult need mehed siin, sest kikolased ootasid meie tulekut.“

Ta vaatas tõsiselt Sandersile.

„Ütle mulle, härra, missugust nõidust kasutavad valged, et teha argadest mehi?“

„Seda pole sul vaja teada,“ vastas Sanders diplomaatlikult, „aga lohutuseks võid sa võtta oma rahva vanasõna: ,Iga rott võitleb oma augu eest, ja hirm võitleb vihasemalt kui viha.““

Sanders sõitis Kikolinna. Ta tuli õigeaegselt, et takistada sõjakäiku, mida kikolased, ülehinnates oma võimeid, kavatsesid ochoride vastu.

„Ma olen sulle korduvalt öelnud,“ kelkis pealik uhkelt, „et kikolased on metsikud ning verejanulised. Ja vaata nüüd, härra, öösel lõime meie oma rõhujaid, sest isade vaim tuli meie peale ning vaenlased ei jaksanud meile vastu seista.“

„Suurepäraline!“ vastas Sanders nende keeles.

„Paistab, et maksudel on nüüd lõpp, sest teie ei vaja enam Puck-a-Puck'at ega minu sõdureid. Siiski, juhuks, kui lulumad peaksid tulema tagasi — sest neid on kui liiva jõe ääres — saadan teile appi sõdureid.“

„Härra, sa oled nagu meie isa ja meie ema,“ ütles pealik liigutatult.

„Seepärast tahan ma mõjutada Bosambot, kes tunneb teile nii väga kaasa, et ta tuleks oma sõduritega ja jääks siia mõneks ajaks.“

Pealiku nägu tõmbles kramplikult. Jäi mulje, nagu kugistaks ta mõrusid pille.

„Härra,“ palus ta liigutatult, „meie oleme vaene rahvas, siiski tahame ka tasuda maksud täielikult, sest lõppude-lõpuks tuleb see meile siiski odavam, kui Bosambo ja tema õgijad kuradid.“

„Seda arvan ka mina,“ ütles Sanders.

III.

KEISRI TÕUSMINE TROONILE.

Isisi kuningas Tobolaka, kes oli kristlane, valitses kaua aega oma maad targalt, ja ta oleks võinud elada auga vanaks, kui ta poleks langenud suure auahnuse ohvriks. Keegi energiline baptist viis Tobolaka noores eas Ameerikassè. Seal sai ta oma hariduse ühes kolledžis. Hiljem pidas ta isegi loenguid Ameerikas ja Inglismaal. Ta septses, nagu mulle jutustati, päris sallitavaid ladinakeelseid värsse, selgitas osavasti mr. Bryans'i hõbevääringut ja kandis lakk-kingi.

Londonis tõmbas ta endale äsja ametisse määratud asumaade alamsekretäri tähelepanu. See alamsekretär oli peaministri vennapoeg, sõjaministri lellepoeg ja suurkantsleri väimeespoeg; sellel põhjusel olid tal sidemed, millised puudusid enamikul alamsekretäridel.

„Mis kavad teil on, mr. Tobolaka?“ küsis temalt alamsekretär.

Härra Tobolaka oli natukene tagasihoidlik.

„Ma tunnen, mr. Cardow,“ vastas ta, „et minu

eluülesanne asub minu maal — ma ei taha sellega öelda, nagu tunneksin ma kalduvusi misjonitegevusele. Tunnen end pigemini olevat kutsutud valitsemiseks. Ma olen, nagu juba teate, isisi, tähendab puhastverd bantu, kuivõrt müüt kinnitab seda vaidlusküsimust, ja ma olen tihti mõtelnud, et siin asuvad erakorralised võimalused teatud huvide teenimiseks, kuna isisid on valitsev rass. Tõesti...“

„Hiilgav idee...! Suurepäraline idee!“ hüüdis alamsekretär vaimustatult.

Mõni nädal hiljem kutsuti mr. Tobolaka Whitehall Gourt'i:

„Ma arvan, mr. Tobolaka,“ algas Cardow vastutulelikult, „meie oleme jõudnud nii kaugele, et võime juba katsetada oma kavaga. Võin nüüd teile teatada, et olete määratud isisite kuningaks ja ülemvalitsejaks ochoride, n'gombide ja akasavade üle. Teile määratakse iga-aastane palk ja Isislinna ehitatakse teile loss. Sanders on küll — äh — veidi raskepärase iseloomuga, aga teil peab olema ka kannatust.“

„Härra,“ vastas Tobolaka sügava liigutusega, „olen teile ii — igavesti tänuvõlglane. Teie olite suuremeelselt hea minu vastu ning ma loodan, et tulen juhtimisega hästi toime.“

Kui Tobolaka oli reisul oma riiki kutsus Sanders kõik pealikud nõupidamisele. Nad tulid, et kohata teda Isislinnas.

„Pealikud ja vanemad,“ kõneles Sanders. „Nagu teile on juba teada, tõusis üles isisirahvas mõne kuu eest, et tuua seadusega keelatud ohvreid. Seepärast tulin ma sõduritega ja viisin kuninga kettide linna, kus ta asub veel praegugi. Kuna isisid on usaldamatu

rahvas, siis määras minu valitsus ametisse uue kuninga. See uus kuningas on Tobolaka, Yoka poeg.“

„Härra,“ pajatas üks isisivanemaid, „seda Tobolakat ma tunnen. Misjonärid võtsid ta kaasa oma maale, kus ta õppis selgeks, kuidas saada valgeks.“

„Siiski kinnitan teile, et ta on must“ vastas Sanders kuivalt, „ja muutub veel mustemaks. Muuseas, teie ochoride, n'gombide ja akasavade pealikud, see uus kuningas hakkab valitsema ka teid, sest ta on määratud kõige nende maakohtade ülemvalitsejaks. Ja teie peate, nagu see juba kombeks, temale tooma kingitusi ja maksma makse.“

Tekkis kurjakuulutav vaikus.

Siis kõneles akasavade pealik O'kara, vana ja häbematumult julge mees.

„Härra,“ sõnas ta, „olen õppinud paljusid asju, nii näiteks salapäraseid asju ja kuradi nõidust. Aga pole oma elus kunagi kuulnud, et akasavad maksaksid isisitele makse. Sest, härra, suurel üleujutamise aastal võitlesid akasavad isisitega ja löid nad põgenema; ka aegadel, kui oli veel eluvante, võitsime meie isisid, nii maal kui jõel, jah meie asuks veel tänapäevalgi nende maal, kui teie kõrgus poleks tulnud oma sõdurite ja suurtükki-dega ning poleks sundinud meid taganema.“

Akasavade vanemad avaldasid kiitust.

„Ka meie n'gombimehed,“ lausus üks nende pealikuist, „oleme tublid võitlejad ning tihti on isisitemehed värisenud meie vägevate lahinghüüete ees. Oleks häbiväärt, kui ma peaksin maksma makse Tobolakale.“

Nüüd oodati, et võtaks sõna ka ochoride Bosambo, kuid tema vaikis, sest ta ei olnud kindel selles, kuhu sihtis Sanders. Teised mehed laskusid pikkadesse kõnedesse, kasutades pealike poolt juba mainitud lööksõnu. Ainult ochorid ei lausunud sõnagi.

„Kuidas oleksin kõnelema pidanud?“ ütles Bosambo peale nõupidamist. „Sest keegi ei tea, mida teie kõrgus mõtleb.“

„Teil on ju kõrvad,“ vastas Sanders ebasõbralikult.

„Suured küllalt,“ kostis Bosambo. „Nii suured, et kuulevad teie kõrguse ilusat häält, kuid nad pole siiski nii pikad, et teie kõrguse armastusväärseid mõtteid taibata.“

Sandersi mõtted polnud sugugi armastusväärset laadi, ja need muutusid päev-päevalt mõrumateks, mida lähemale jõudis laev, mis tõi Tobolaka tema riiki.

Sanders ei läinud teda sadamasse vastu võtma.

Ta ootas Tobolakat oma maja rōdul. Ja kui Tobolaka lähenes, pealaest kuni jalatallani valges ülikonnas ja troopikakiiver peas, needis Sanders maapõhja kõik katsetavad ja vahelesegavad valitsused.

„Ah, mr. Sanders, mul on au?“ ütles Tobolaka inglise keeles ja ulatas oma käe.

„Pealik,“ vastas Sanders isisimurdes, „sa tead, et ma olen Sandi, seepärast ära kõnele nagu ahv, vaid räägi parem oma emakeeles, sest siis saan ma sinust paremini aru ja sina samuti.“

Tbololaka oli nimelt mõtelnud valmis lühikese,

auväärse kõne, milles kavatses Sandersi õnnitleda hiilgava olukorra puhul tema ringkonnas, kinnitada temale oma sõbralikku koostööd ja väljendada soovi, et alati valitseks südamlik vahekord tema ja riigi vahel.

Selle sõnavõtu aluseks oli kõne, mille pidas troonile astudes Serbia kuningas Peeter. Aga õnnetuseks oli see kõne mõeldud ingliskeelsena. Lühim õnnesoovi väljendus isisimurdes on üldiselt tuttav lause, mis on sõnasõnalt järgmine: „Kõrge mees vaatab sõbralikult jalge ees lebavale orjakoerale.“ Ja see oleks, nagu aimas Tobolaka, möödalaskmine märgist, sest ta oli tulnud, et näidata kätte ringkonnaülemale tema koht.

Sanders lubas hiljem inglise keele peale üle minna, kui Tobolaka sattus kõnelusse oma tulevase valitsuse ministrite üle.

„Ma püüan — peaministri ettepaneku kohaselt — määrata ringkonna nõunikke,“ ütles Tobolaka, „ma usun, et on võimalik istutada pärismaalastesse vastutustunnet. Nagu Cicero ütles...“

„Ära vaeva end Ciceroga!“ ütles Sanders külmalt. „Pole tähtis, mis Cicero ütles, vaid mis ütleb Bosambo. Siin jõel on mõttetark see, kes jätab kõik vana kaugele enda taha.“

Tbololaka sõitis talle isisimeeste poolt saadetud kanuus oma uude kodusse. Ta andis mõista, et pidulik sissesõit „Zaire'l“ oleks temale auväärilisem.

„Ja tervituspaugud kümnest kahurist“, naeris Sanders isisikeeles. „Tee, et saad oma maale,

pealik, enne kui ma kaotan kannatuse, sest mul pole sugugi tuju sinuga siin ajada pikka juttu.“

Tobolaka viibis küllalt kaua ringkonnaametis, et kirjutada eraviisil armastusväärsele mr. Cardow'le. Ta kaebas, et ringkonnaülem polnud talle küllalt vastutulelik. Sanders olla näidanud tema vastu kahetsusväärset põlgust. Kiri lõppes lugupidamisväärsete soovidega mr. Cardow tervisele ja järelsõnaga, et kirjutaja loodab neid häid sidemeid, mis praegu valitsevad Suur-Britannia ja asumaade vahel, edasi arendada.

Tobolaka, oma linna jõudnud, võeti vastu rahva poolt tormilise juubeldusega, sest nad olid valmis igal ajal juubeldama, kui neile lubati tantse ja pidusid.

Ta istus, rietatuna valgesse troopikaülikonda ja valges troopikakiivris, nõupidamismajas, põlvede vahel ratsaväe mõök (mida Sanders ei näinud), valgesse kinnastatud käsi mõõgapidemel.

Ta kõneles neile isisikeeles, millest nad aru said, ja kõneles siis inglise keeles, mida nad ei mõistnud, aga suurepäraseks pidasid. Ta tsiteeris „Iliast“, nii palju kui mäletas. Siis viidi ta auavalduste saatel suurde pealikumajja, kus noored neitsid teda teenisid ja ta lõbustuseks tantsisid.

Sanders kuulis neist asjust ja mitte ainult neist. Ta kuulis, et isiseid pidi valitsetama euroopalikul kombel. Ühel päeval tuli Tobolaka juurde Coroli külavanem Cala, kes oli suur keelepeksja, lipitsevate sõnadega. Tobolaka määras ta kohtuministriks, olgugi et mees oli üldiselt tuntud varas. Migilini, ühe kaluriküla pealiku, tegi ta oma sõja-

ministriks. Tal oli ka siseminister, põllutööminister ja kalanduskomissar.

Sanders sõitis ülespoole jõge, kohtas akasava-meest Limibolot, kelle kanuu oli ehitud odade ja muude relvadega nagu pulmade ajal.

„Härra,“ sõnas Limibolo auväärselt, „ma sõidan oma külla nõu pidama, sest minu käskija ja kuningas austas mind teatud nimega, millest ma küll ei saa aru, aga millel on tegu kurjategijate ülespoomisega. Iva nime juures! ma tunnen oma külas kahte meest, kes võlgnevad mulle soola. Surma nimel peavad nad kohe võllas rippuma!“

„Siis tulen mina ja sina ripud siis ka,“ vastas Sanders pahaselt. „Võid olla selles kindel!“

Selgus, et lõbus Limibolo oli nimetatud politsei-ülemaks. Tobolaka oli otsustanud oma kaalu tõstmiseks moodustada endale sõjaväe, kui parajasti Sanders ilmus silmapiirile. Ta tuli etteteatamatult. Tobolakal polnud enam aega teda säärase austusega vastu võtta, nagu ta kuningana ennast tundis selleks kohustatuna.

Aga selleks, et ringkonnaülemale jõekaldale vastu minna, nagu see on kombeks, oli tal aega küllalt. Ta jäi aga oma onni istuma ja vastu võtma saatis oma ministri, paljasjalgse Cala.

„Oh Cala,“ ütles Sanders, kui ta kitsast lauda mööda astus „Zairelt“ maale, „keda kujutad sina siin maal?“

„Härra, ma olen oma kuninga käsul suur varaste püüdja. Ka hoian ma kurja kammitsas, kus ta ka esile ei ilmuks.“

„O ko!“ kõlas Sandersi haavunud hääl, „kuna

sa ise oled suurim varas, siis on parem, et sa vangistad end ise, enne kui mina teen seda.“

Sanders läbis linna.

Kuningas oli olnud tegev. Tänavanurkadele olid asetatud puutahvlid pealkirjadega „Downing Street“, „Fifth Avenue“, „Sacramento tänav“, „Piccadilly“ ja „Broadway“.

„Need siin“, seletas Cala, „on teatud kuradi-märgid, mida usin kuningas pani üles, et nõidu ja kurjevaima hoiatada. Ka omavat need suurt imetegevat jõudu, sest minu pojalt kadus kohe kõhuvalu, kui tuli siia“ — ta näitas „Broadway’le“.

„Nii, nii“, ütles Sanders.

Tobolaka tõusis troonilt ja ulatas Sandersile käe.

„Väga kahju, mr. Sanders,“ algas ta, „et teie ei teatanud ette oma tulekut.“

„Kui ma järgmine kord tulen, Tobolaka,“ Sanders vaatas oma läbipuuvivate hallide silmadega valgele kujule, „siis pead sa kaldale tulema ja ootama mind seal, nagu see kombeks.“

„Aga mitte seaduseks,“ naeris kuningas.

„Minu harjumused on siin seaduseks,“ ütles Sanders.

Ta alandas häält, kuni see muutus sosinaks. „Tobolaka,“ ütles ta „ma poosin su isa ja kui ma ei eksi, siis ka tema isa. Nüüd kuula mind. Sa võid seda kuninga mängu mängida niikaua, kui see teeb su rahvale lõbu, aga mängima pead sa ilma sõduriteta. Peaksid sa aga moodustama sõjaväe, mis otstarbeks see ka ei oleks, siis tulen ma ja põletan teie linna ning saadan sind su esiisade juurde,

sest siin maal on ainult üks kuningas, ja mina olen tema esimene minister.“

Kuninga nägu tõmbus kramplikult ja ta langes oma pea.

„Härra,“ ütles ta, „ma ei mõelnud sellega midagi halba. Ma tahtsin ainult oma naist austada.“

„Sa austad teda kõige paremini seega, et austad mind,“ vastas Sanders.

„Cicero ütles...“ algas Tobolaka inglise keeles.

„Põrgu sinu Cicero!“ vastas Sanders teravalt samas keeles. Ta jäi selleks päevaks sinna ning Tobolaka tegi heaks oma ebaviisakused. Öhtul kuulas Sanders Tobolaka kaebusi, sest tal olid ka omad mured.

„Ma kutsusin kõik pealikud nõupidamisele,“ seletas ta, „sest ma tahtsin sisse seada krahvkonnainstituudi. Seepärast saatsin ma käsud akasava, n'gombi ja ochoride pealikele. Nüüd, härra,“ jätkas haavunud Tobolaka, siirdudes inglise keelele, „ükski neist ebaviisakaist sellidest...“

„Kõnele oma maa keeles, Tobolaka!“ käskis Sanders.

„Härra, ükski mees ei tulnud,“ vastas kuningas. „Ka makse pole nad mulle saatnud. Ka näeksin neid heameelega oma pulmapidul, et mu naisele jääks hea mulje. Ja kuna ma olen kristlane, oleks hea, kui need pisikesed pealikud näeksid korra oma silmega jumalameeste kombeid.“

„Sellegipärast ei saa ma sundida pealikuid kokku tulema, Tobolaka,“ vastas Sanders.

„Härra,“ jätkas pealik, „üks neist meestest on muhameedlane ja tal on terav keel. Kui ma lasksin

talle ütelda, et ta peaks mind austama, siis vastas ta niisuguste hirmsate sõnadega, milliseid võimata on korrata.“

„Sa pead oma pealikud hoidma soojad, kuningas,“ soovitas Sanders, ega andnud löödud pealikule mingisugust julgustavat lootust.

Sanders reisis järgmisel päeval oma alalisse asukohta tagasi ja unustas suure kiiruse tõttu küsimata, millal on pulmad.

„Mida varem ta abiellub, seda parem,“ ütles Sanders oma haussade rühma kaptenile. „Miski ei mõju nii närvidele kui euroopastunud ning ameerikastunud pärismaalane. See on niisamasugune eemaletõukav kui neegristunud valge.“

„Ta muutub peagi taltsaks, sest midagi ei ole üle naise,“ ütles kapten. „Ma ei imestaks, kui ta unustab sealjuures isegi vana Cicero. Missuguse pealiku tütrele on see au?“

Sanders raputas pead.

„Ma ei tea ning see ei huvita mind. Temast võiks saada veel hea pealik — nõustun sellega, et mul on tema vastu eelarvamised. On ka väga võimalik, et ta aasta pärast viskab oma ameti kus seda ja teist, kui nad aga teda vahepeal ära ei „õgi“. Need akasavad on tõelised kuradid. Tsivilisatsioon omab tema suhtes suurt külgetõmbejõudu. Ta saab pidevalt kirju Inglismaalt ja Ameerikast.“

Kapten hammustas oma sigari otsa ära. „Loodan, et ta ei kasuta oma Cicerot Bosambo suhtes,“ ütles ta torkavalt.

Järgmine päev oli elevusrikas, kuna tuli post. Tavaliselt oli Sanders siis rannal, et paati vastu

võtta, mis posti tõi. Sellel päeval ei teinud ta seda, sest ta kuulas kahte käskjalga, kes olid tulnud tähtsate teadetega. Sellel põhjusel ei näinud ta ka naiskülalist enne, kui see seisis ta ukse lävel.

Sanders vaatas ülesse, kui uksepakule langes vari, tõusis siis üles ja laskis käeliigutusega mõlemad mehed minema. Siis sammus ta aeglaselt daamile vastu. Naine oli lühikest kasvu ja teatud mõttes ka ilus. Näojooned olid tal korrapärased, suu väikene ja lõug veidi tagasipool. Ta enesetunne polnud nähtavasti kuigi hea.

„Kuidas käsi käib?“ tervitas teda Sanders, olles äkilise ilmumise tõttu veidi ebakindel. Ta lükkas tooli lähemale ja daam istus tänuliku naeratusega, valitses end aga kohe, nagu oleks ta ise asetanud endale ebamugava ülesande ja nagu ei laseks ta end mõjutada viisakast käitlemisest.

„Ja mis toob teid siia, sellesse vähe-sõbralikku kohta?“ küsis Sanders.

„Olen miss Millie Tawish,“ vastas naine. „Oletan, et olete minust juba kuulnud.“ Ta kõneles iseäralise aktsendiga. Kui ta oma nime mainis, aimas Sanders temas šoti päritoluga ameeriklast.

„Ei, ma pole teist midagi kuulnud,“ vastas Sanders. „Oletan, et teie tahate minna misjonijaama. Mul on väga kahju — ma ei näe heameelega naismisjonäre siin maal.“

Naine naeris vaid: kõlatult, kuid mitte ebameloodiliselt. „Niipalju kui ma tean, pole ma misjonär,“ vastas ta viisakalt. „Olen kuninganna.“

Sanders vaatas talle ootavalt otsa. Valgete

vastu oma ringkonnas oli tal põhjendatud vastumeelsus. Hullumeelsed naised saatis ta sealt välja.

„Olen kuninganna,“ kordas naine, nähtavasti meelitatud üllatusest, mis ta esile kutsus. „Sa armas jumal! Ma ei oleks võinud uneski aimata, et saan kunagi kuningannaks. Mu vanaisa oli nimelt aednikuks kuninganna Viktoria juures, enne kui ta sõitis New Yorki.“

„Aga...“ pomises ringkonnaülem nagu pea-pealekukkunu.

„See algas nii,“ vuristas daam edasi, „kui Tobiakene õppis Philadelfia teoloogilises seminaris, siis olin ma miss Houteni juures seltsidaamiks — see oli pansion — ja Tobiakene pööras mulle hirmus suurt tähelepanu. Alguses arvasin, et ta luiskab, kui ta seletas mulle, et saab kuningaks, aga lõpuks tuli ta sellega siiski toime. Kirjutasin talle iga nädal ja ta saatis mulle reisuraha siia sõiduks.“

„Tobias?“ küsis Sanders, „kes on Tobias?“

„Mr. Tobolaka — kuningas Tobolaka“, vastas ta.

Hirmuikme, mida ta ei püüdnudki varjata, levis üle ringkonnaülema näo.

„Teie — olete siia tulnud, et temaga — abieluda? Mustaga?“ küsis Sanders õhku ahmides.

Noor neiu punastas tugevasti.

„See on minu kavatsus“, vastas ta ametlikult. „Ma ei tulnud siia küsima teilt selleks nõu. Muuseas olen ma teist juba ka kuulnud. Teie nimi on siin kandis halvas kuulsuses, aga ma ei karda teid. Mul on luba isisite juurde minemiseks ja sinna lähen ma ka.“

Sanders tõusis üles ja pani mõlemad käed puusa. Naise silmad põlesid vihast, sest ehtsa naise instinktiga aimas ta selles mehes oma vaenlase.

„Mu nimi võib olla halvas kuulsuses,“ vastas Sanders rahulikult, „ja mis inimesed mõtlevad minust, see ei sega minu und. Aga mis inimesed ütlevad, kui luban teil minna sisemaale ja seal ühe mustaga abielluda, see võtab mult une rahu. Miss Tawish, postiaurik sõidab tunni aja pärast Sierra Leonesse. Sealt leiata eest auriku, mis viib teid Inglismaale. Ma hoolitsen teie ülesõidu eest ja vaatan selle järele, et teid Southamphthonis vastu võetakse ja New Yorki edasisõidu eest hoolitseatakse.“

„Ma ei lähe,“ hüüdis neiu ägedalt. „Säärase kavalusega ei saa teie minust jagu! Olen ameerika kodanik, ja ükski täispuhutud briti ametnik ei vea mind ninapidi. Nii. Näete nüüd!“

Sanders naeratas.

Ta oli valmis rikkuma lepinguid, välja kutsuma kriise, aga ta ei võinud lasta sündida midagi, mis paistis talle teotusena.

Neiu palus ja ähvardas vaheldumisi, ta isegi purskas nutma. Sandersi juuksed tõusid püsti hämmastusest. Olukorra tegi veel raskemaks kohale saabuv kanuu kahekümne sõudjaga, kes pidid nooriku viima kuninga juurde. Kanuu juht tõi temale tulevaselt käskijalt kirja, kus see inglise keeles ütles teretulemast. Sanders lubas käskjalal kirja anda üle neiuale.

Peale läbirääkimist laevakapteniga saatis Sanders miss Millie Tawishi randa.

Neiu hüüdis kõigis mõeldavais sõnades õnnetusi Sandersile kaela.

„Teie kuulete veel minust,“ hüüdis ta paati ronides. „Ma jutustan selle loo kõigile ajalehe toimetustele.“

„Täna!“ ütles Sanders, troopikakiivrit käes hoides. „Tunnen, et ma pole midagi muud ära teinud.“

Ta jälgis paati, kuidas see aeglaselt aurikule lähenes ja pöördus siis tagasi oma bungalow'sse.

IV

KEISRI LANGUS.

„Vaenekene!“ ütles kapten.

Ta vaatas alla lamamistoolile, kus Sanders sirutas oma jõuetuid liikmeid.

„Tähendab siis, et see sõjakas neitsi on läinud?“ küsis ohvitser.

„Läinud on tema,“ vastas Sanders.

Haussa plaksutas käsi, mitte kiituseavaldamiseks, vaid et kutsuda käskjalga.

„Ahmed,“ ütles ta käskjalale araabia keeles, „valmista käskija Sandile sidrunimahla, muidugi teatud lisandustega, nagu sa selle peale meister oled. Jook olgu külm nagu surmaingli Azraeli käsi, magus kui Niri veri ning karastav kui Houri suudlus! Jumal kaasa!“

„Loodan, et teie ei tee rumalusi,“ tähendas Sanders ärritatult.

„Meie olukord on praegu väga kriitiline,“ ütles Hamilton. „Teile on ergutusvahendid tarvilikud. Mis puutub aga minusse, siis viibiksin ma praegu

voodis kõrge palavikuga, kui see oleks juhtunud minuga. Oli ta väga vihane?“

Sanders noogutas. „Ta nimetas mind ühe hinge tõmbega nii briti laiskvorstiks kui ka juudiks. Ta heitis mulle ette iga briti aristokraati, kes kunagi abiellunud rikka ameeriklannaga. Viis minutit kõneles ta nagu iiri ajalehe New Yorgi kirjasaatja. Ta ähvardas panna liikuma kogu Ameerika diplomaatia. Kui katsusin talle vastu vaielda, siis avas ta oma köögišargooni patareid ja sundis mind vaikima.“

Haussa jalutas mööda pikka rõdu edasi ja tagasi.

„Ta käitumine oli muidugi võimatu,“ tähendas ta tõsiselt, „absoluutselt võimatu. Ta läheb Sierra Leones maale ja kõneleb seal ameerika konsuli Tallertoniga. Usun, ta üllatub, kui tutvuneb Tallertoni vaadetega.“

Sanders läks sööma. Kõnelus Millie Tawishi üle kestis ka söögiajal edasi.

„Poleks ma andnud Yokale luba „Zaire“ masinate parandamiseks,“ ütles Sanders, „siis sõidaksin ma kohe Isisisse ja võtaksin Tobolaka käsile. Aga Yoka on vist juba võtnud tsilindrid lahti. Siiski, mul tuleb midagi meelde,“ lisas ta äkitselt.

Ta plaksutas käsi ning Hamiltoni käskjalg ilmus. „Ahmed,“ käskis Sanders, „mine ruttu seersant Abiboo juurde ja ütle talle, et ta annaks täna hommikul saabunud isisimeestele süüa ja käsiks neid oodata, sest ma lähen kirjutama kuningale kirja.“

„Minu elu juures!“ ütles Ahmed kombekohaselt ja läks.

„Kirjutan seda talle kirjas, mis mul on talle ütelda,“ seletas ringkonnaülem, kui käskjalg joostes läbistas õue. „Kuna kuningakanuu on kiire, siis saab ta minu noomituse varem, kui ma oleksin jõudnud seda teha muul teel.“

Ahmed tuli koos Abibooga viie minuti pärast tagasi. „Härra,“ algas ta, „ma ei saanud täita su käsku, sest isisid on läinud juba ära.“

„Läinud?“

„Jah, härra! Sest kui daam tuli aurikult tagasi, läks ta otsemat teed kanuusse ja...“

Sanders kargas püsti ja muutus näost valgeks.

„Kui daam tuli laevalt tagasi?“ kordas ta aeglaselt. „Ta tuli siis tagasi“

„Umbes tunni aja eest, härra. Ma ei näinud küll teda, sest ta läks rannast lühimat teed kaudu jõekaldale. Aga paljud teised nägid.“

Sanders noogutas.

„Mine Yoka juurde ja käsi tal anda aur masinatesse, enne kui ma tulen...“

Seersandi nägu oli mõistatus.

„Härra, Yoka on võtnud palju lahti. Ta on võtnud masinalt š—š . . .“

Sanders oigas.

„Kui ta on võtnud tsilindri lahti,“ ütles Sanders kahtlevalt, „siis kestab „Zaire“ sõiduvalmis seadmine hulk aega. Mul pole ka ühtegi kanuud, et jõuda järgi isisitele.“

Üks haussa ilmus uksele.

„Telegramm teile!“ ütles Hamilton mehelt telegrammi vastu võttes.

Sanders avas selle ja luges. Telegramm tuli Londonist.

„Washington telegrafeeris: Saime teada, et üks ameerika neiu on sõitnud Lääne-Aafrikasse Isisimaale, et seal abielluda pärismaalasest kuningaga. Valitsus palub kohalikke ametivõime saata ta igal juhul tagasi. Meie tasume kõik kulud. Neiu nimi on Tavish. — Asumaadevalitsus.“

Ta lõpetas lugemise, kui Abiboo tuli tagasi. „Härra, Yoka ütleb, et kaks tundi enne päikesetõusu on masin auru all.“

„Siis on hilja,“ arvas Sanders, „peame leidma teise tee.“

Sandersi asukohast võis jõuda kiire kanuuga Isisimaale kolme päevaga. Isisist Ochorlinna, on päeva tee.

*

Tobolakal oli pulmapidule hiilguse andmiseks aega küllalt. Ta kutsus oma nõuandja Cala ja tegi sellele ülesandeks viia ochoride pealikule Bosambole kinke ja külvata ta üle meelitustega. „Kui ta keeldub mind külastamast,“ ütles Tobolaka, „siis ütle talle, et mina olen mees, kes ei andesta midagi. Ühel päeval tulen ma sõjaväega, ja siis on möödapääsmatu sõda.“

„Kuningas ja käskija,“ vastas vanamees, „Sa oled kui elevant, kelle jälje all väriseb kogu maailm.“

„Nii ka on!“ vastas kuningas. „Nagu sa juba tead, on mu uus naine valge ja ta oli oma maal väljapaistev isik.“

„Ära muretse, käskija!“ ütles Cala kavalalt, „küllap ma luiskan talle juba midagi.“

„Kui sa arvad, et ma valetan, siis löön ma su surnuks, sa vana ahv,“ hüüdis Tobolaka vihaselt, „mis ma sulle ütlen, on sula tõsi.“

Vanamehele oleks nagu pähe löödud.

„Valge naine?“ sõnas ta uskumatult. „Härra, see on häbiasi!“

Tobolaka ahmis õhku.

„Härra!“ kogeles Cala, jättes kõrvale oma elupõlise kavaluse. „Sandi pole sellega päri. Samuti ka meie rahvas. Kui sa oled must ja naine valge, missuguse verelised tulevad siis teie kõrguse lapsed? Surma nimel, nad pole ei mustad ega valged, vaid omaette rahvas.“

Tobolaka mõtteteadus läks kuradile.

Ta kaotas viha tõttu kõnelemisvõime. Tema, ministrite pailaps, suur ladina keele tundja ja üks neist, kes on riietatud kui valge, pidi kuulama ühe barbari arvustust, kes jooksis alasti ringi ja oli pealegi kuradi kummardaja!

Ta laskis võtta Cala kinni ja teda piitsutada toorest nahast rihmaga.

Kuna Cala oli vana mees, siis suri ta.

Tobolaka, kes veel kunagi polnud näinud inimest suuremas vägivaldset surma, jälgis seda sündmust suure lõbuga. Ta rinda paisutas senitundmatu metsik rõõm. Alateadvusesse peidetud metsik viha kerkis esile mõne sekundi jooksul. Nähes vaia külge seotud verist kogu vingerdamas ja oigamas, tundis ta, et kuue krae oli talle muutunud äkitselt kitsaks. Ta rebis selle lahti.

Nagu mingisugusest sisemisest sunnist aetuna, kiskus ta seejärgi kuue ja vesti seljast ja rebis nad puruks ning viskas riideräbalad siis onni nurka.

Nii seisis ta nüüd seal, palja peaga ja paljas kuni puusadeni.

Ta pealikud jälgisid teda hirmunud pilkudega.

Tobolaka tundis, kuidas see uus senitundmatu võim pani ta südame kiiremini tuksuma. Nad polnud enne kunagi nii talle otsa vaadanud. Siis kutsus ta ühe mehe enda juurde. „Sa lähed nüüd kohe ochoride Bosambo juurde,“ käskis ta, „ja käsid tal tulla minu juurde. Võta kaasa kingid, kuid ära unusta neid üle andes meie uhkust.“

„Olen sinu koer,“ ütles mees ja põlvitas ta jalge ette.

Tobolaka lükkas ta jalaga eemale ja läks oma naistemajja, et piitsutada seal ühte akasava naist, kes hommikul oli julgenud naerda ta üle, kui ta esines tema ees kui valge.

Bosambo pidas parajasti kohut, kui talle teatati kuninga käskjala saabumisest.

„Härra, sealt tuleb kanuu, mis täidetud neetud isisimeestega,“ nii kõlas teade.

„Tooge nende juht siia!“ käskis Bosambo.

Käskjalg toodi Bosambo ette. Mehe uhke riie- tus ja juuste sisse pistetud neli punast nelki kõnelesid sellest, et tegemist on tähtsa teadetetoojaga.

„Ma tulen kõikide nende maade kuninga, kõigi pahategijate ja kangekaelsete hävitaja — Tobolaka juurest,“ ütles käskjalg.

„Mees, sa ajad igavat juttu!“ vastas Bosambo.

„Minu kuninga sõnum on järgmine,“ jätkas

käskjalg. „Päikeseloojanguks peab Bosambo tulema minu juurde, austama mind ja naist, kelle teen oma abikaasaks. Ma ei salli ei vastupanu ega pilkamist. Vastuhakkajaid ja pilkajaid õpetan ma tule ja piigiga.“

Bosambo oli ülevas tujus.

„Vaata veidi ringi, Kilimini!“ ütles ta. „Vaata minu sõdureid ja minu Ochorilinna ning seal üleval väikesel künkal asuvaid põlde, kus vilid kasvab nii lopsakalt. Vaata tähelepanelikult neid põlde seal väikesel künkal!“

„Härra, ma näen neid,“ vastas käskjalg.

„Siis mine tagasi musta mehe Tobolaka juurde ja jutusta talle, et oled näinud siin põlde, mis viljakandvaimad kõigist põldudest maailmas — ja seda teatud põhjusel.“

Bosambo jälgis naeratades kuninga käskjalga, kes vaatas talle otsa rumala näoga.

„Kilimini, see põhjus on järgmine: nendele põldudele meie matsime sadu isisisõdureid, kes tahtsid ajal, kui oli veel elevant, tungida oma hullumeelsuses minu linna. Ütle oma kuningale: mul on veel teisi põlde, mis ootavad väetamist. Jutt on lõppenud.“

Suuri ringe tehes laskus üks sini-valge lind maale. Bosambo nägi, kuidas lind istus väsinult tuvi puurile tema onni taga.

„Andke kuninga käskjalale süüa!“ käskis Bosambo ja läks vaatama sulgset käskjalga. Lind jõi parajasti väikesest savikünast. Bosambo segas oma väikest teenrit ainult nii kaua, kuni arutas tuvi punase jala ümbert lahti väikese paberi, mis sarnles pabe-

rossihülsiga. Bosambo polnud kuigi suur araabia-keele tundja, kuid ta luges siiski võrdlemisi vabalt teadet, mis Sanders oli kirja pannud ilusate kirjatäh-
tedega.

„Jumalasuulasele Bosambole. — Rahu olgu sinu hingega! Võta oma kanuu ja sõida allajõge. Seal kohtad sa isisi kuninga Tobolaka kanuud, milles sõidab üks valge naine. Sa pead vangistama selle valge naise, ka siis, kui ta peaks keelduma sinuga kaasa tulemast. Hoolitse selle eest, et keegi ei tuleks tüdruku lähedale! Sinu pea juures. Sanders jõelt, sinu sõber, kirjutab seda. Jumala nimel, kuula!“

Bosambo tuli kuninga käskjala juurde tagasi.

„Jutusta mulle siiski, Kilimini, missugune suur sündmus seisab ees su kuningal?“

„Härra, see on pulmapidu,“ vastas mees. „Ta saadab ka sulle kinke.“

„Need võtan ma vastu,“ vastas Bosambo, „aga ütle mulle, missuguse naisega ta abiellub?“

Käskjalg viivitas.

„Härra,“ vastas ta siis vastumeelselt, „jutustatakse, et see olla valge naine, kellesse armus mu käskija siis, kui ta õppis valgete kombeid.“

„Praadigu ta põrgus,“ vastas Bosambo ehmunult. „Missugusesse koeratõugu kuulub küll su härra, et ta talitab nii häbitult? Päeva ja öö vahel on eha. Ja eha on kurjavaimu valgus, sest ta pole üks ega teine. Samuti on ka inimestega. Must on must ja valge on valge. Kõik, mis aga asub vahepeal on mädanenud ja hirmus. Sest kui kuu paari-
tuks päikesega, siis ei oleks meil päeva ega ööd,

vaid oleks päev, mis liiga pikk töötamiseks, ja öö, mis liiga valge magamiseks.“

See oli kõneaine, mis puudutas monroviallast sisemiselt tugevasti.

„Kilimini, ma tunnen valgeid. Ma sõitsin ükskord laeval kuni maailma lõpuni. Ma olen näinud ka rahvaid, kus segunenud on valged ja mustad. Need rahvad on ilma häbita, ilma uhkusega, sest uhkuse nendes neelab halb ja alatu pool. Ja nii ei jää neist lõpuks muud üle kui valged riided ja mustad mõtted.“

„Härra,“ vastas Kilimini kartlikult, „üks asi on aga kindel, kuigi kardan kõnelda sulle sellest: meie kuningas on nüüd muutunud hirmsaks inimeseks. Meie isid arvame, et temaga praegu pole kõik mitte korras.“

Bosambo pööras end kiiresti ringi. „Mine nüüd, Kilimini! Hiljem näen sind veel.“ Ta andis talle eemaldumiseks märku. Bosambo läks oma onni ja nimelt selle kaugemasse ruumi. Ta naine istus vaibaga kaetud põrandal ja hoidis oma pruuni beebit süles.

„Mu südame kuld,“ tervitas teda Bosambo, „Sandi tahtel pean ma minema sõjanõupidamisele. Jumalad olgu sinuga ja minu tubli pojaga!“

„Ja nad olgu ka sinuga, Bosambo, abikaasa ja käskija,“ kostis naine rahulikult. „Sest kui see on Sandi nõupidamine, siis on see hea nõupidamine.“

Bosambo lahkus onnist ja laskis kutsuda enda juure ühe silmaga väepealiku Tembidini, kellel oli tema täieline usaldus.

„Ma sõidan sõjakanuuga allajõge,“ ütles Bosambo talle. „Hoolitse selle eest, et mulle järgnevad viiskümmend sõdurit. Sa kutsud rahva kokku ja tuled sõjaväega sinna kohta, kus Isisijõgi teeb kaks käändu, nagu surev madu!“

„Härra, see tähendab ju sõda“, ütles väejuht.

„Seda näeme veel.“

„Härra, kas läheme isisite vastu?“

„Nende kuninga vastu. Kas rahva vastu ka, see selgub hiljem.“

*

Miss Millie Tawish pikutas laiseldes kanuus pilliroo katuse varjus pehmetel patjadel ja unistas oma kuningriigist. Ta jälgis higistnõretavaid sõudjaid, kes kühveldasid rütmiliste löökidega vett ja laulsid sealjuures omakeelseid laule. Ta tundis juba valitsejarõõmu.

Kujutlus paigast, kuhu ta pidi asuma, oli talle tume. Kui oleks kõneldud talle, et tal tuleb jagada oma abikaasat poole tosina teiste naistega — naistega, keda aegajalt vahetatakse — siis oleks olnud ta hämmastunud.

Sanders ei kõnelenud talle sellest õrnatundelisuse pärast, ning ta lootis, et asi laheneb ilma selletagi.

Neiu naeratas vaikset võidurõõmsat naeru, mõteldes, kuidas ta vedas Sandersit ninapidi. See läks palju lihtsamini, kui ta oli kujutlenud.

Ta oli jälginud ringkonnaülemat siis, kui see oli väljaspool vaatekaugust, ja käskis siis sõuda kaldale tagasi. Seal ootas teda Tobolaka usaldus-

mees. Muuseas oli kuninga kirjas ka paar lihtsat isisikeele sõna ühes inglisekeelse tõlkega.

Ta mõtles paljudele asjadele: akseldavale linnale, kust ta lahkus, kurvale sadamajaamale, sugulastele, kes ei pooldanud ta ärasõitu, väikesele pärandusele, mis langes talle ootamatult sülle reisu ettevalmistamise ajal ja mis põhjustas viivitamise sõiduga, sest see pärandus võimaldas talle edaspidi muretu elu.

Aga kuningatrooni hiilgus, olgugi kesk-aafrika oma — pimestas teda — teda miss Millie Tawishi. See siin oli siis tõelikkus — lai jõgi, puudega palistatud kaldad, kõrged kõrkjad kaldaäärses vees, lopsakad palmid ja kuninglikud sõudjad oma kõlavate lauludega.

Ta ärkas oma unistustest siis, kui sõudjad katkestasid sõudmise. Seda ei teinud nad mitte korraga, vaid ükshaaval, nii kuidas keegi neist nägi ettekerkivat takistust.

Nende ees seisis kaks punaseks värvitud külgedega kanuud — ja punane värv tähendas sõda.

Kuninga kanuujuht haaras kaheldes oma oda. Neiu süda tuksus kiiremini.

„Hei, Soka!“

See hüüe tuli Bosambolt, kes seisis oma kanuupäras.

„Ükski mees ärgu puudutagu oda. Või muidu sureb ta,“ hüüdis Bosambo.

„Härra, see on kuninga kanuu!“ kogeles Soka, hīgi otsaesiselt pühkides. „Sa talitad häbistavalt, sest maal valitseb rahu.“

„Nii räägitakse“, vastas Bosambo põiklevalt.

Ta juhtis oma kanuu teise kanuu kõrvale.

„Lady,“ sõnas ta oma parimas inglise keeles, „sa minema armsamini minuga. Mina olema hea mees. Mina olema suur härra. Mina ei tegema haiget. Mina ei võitlema.“

Neiu oli hirmust poolsurnud. Niipalju kui ta aimas ja nägi, tundus see mees temale koleda ja õela hirmutisena.

Ta astus tagasi ning kisendas valjusti.

„Mina ei tegema haiget“, ütles Bosambo. „Mina olema neetud hea sell! Mina olema kristlane, Markus, Luukas, Johannes. Sina tundma neid poisse. Mina olema nagu need poisid.“

Neiu langes minestusse ning jäi lamama kanuu põhja. Bosambo haaras temal kohe ümbert kinni ja tõstis ta nagu väikese lapse oma kanuusse. Kohe ilmus kõrkjatest kanuu kahe ochori naisega ja minestanu tõsteti sinna. Kui Millie Tawish meele-märkusele tuli, nägi ta kummarduvat musta naist niisutamas tema otsaesist. Bosambo jälgis seda oma kanuust suure huviga.

„Mine nüüd“, ütles ta kanuujuhile, „ja vii see naine Sandi juurde! Kui talle peaks juhtuma midagi halba, siis põletan elusalt su naise ja lapsed. Nüüd kiirusta! Käi minema!“

„Mis puutub sinusse“, pööras Bosambo kuningakanuu juhi poole, „siis vii oma härrale teade, et käesoleval juhul ma tegutsesin nii, nagu see sulle meeldis.“

„Härra“, vastas kanuujuht, „meie kardame oma elu eest. Siiski sõidame tagasi oma kuninga juurde ja viime talle selle teate. Kui ta aga peaks

kohtlema meid halvasti, siis tuleme sinu juurde tagasi.“

Bosambo nõustus ka selle ettepanekuga.

Kuningas Tobolaka tegi oma pruudi vastuvõtmiseks korraldusi, mis oleksid olnud kohased iseseisvuspäeva pidustustele. Rahvale tegi ta kohustuseks lippude valmistamise. Riided rebiti ribadeks ja riputati tänavatele. Nende riideribade all aga seisid inimesed ja sosistasid asjust, mis jäid teadmataks Tobolakale. Ta rikkus rahva pühimaid kombeid, vaatamata kõigile protestidele. Tuule käes lehviv riideriba oli rahvasilmis surma ja haua märk. Surnuaedades ainult võib näha, kurvalt tuule käes lehvimas, neid riide ribasid, et eemale peletada kurjevaimu.

Tobolaka seda aga ei teadnud, või kui ta ka teadis, siis ei hoolinud ta sellest. Ühel ligikaudu säärasel juhtumil oli öelnud ta oma nõunikele, et ta ei tunnista ühtegi ebausku kommet. Ta tsiteeris oma väite põhjenduseks lause Cicerost, mille järgi kõik vanaaegsed tavad ja kombesid kuuluvad kõrvaldamisele.

Nüüd seisis ta oma täies hiilguses seal ja ootas, sest üks käskjalg oli öösel toonud teate pruudi lähenemisest.

Nagu arvata võis, ei sündinud kõik nii, nagu seda soovis Tobolaka. Kutse pulma tulla, olid misjonärid lükanud tagasi. Baptistid, inglise riigikiriku misjonärid ja jesuiidipreestrid üksmeelselt otsustasid mitte osa võtta sündmusest, mis paistis neile kuriteona, kuigi tavaliselt nende vaated läksid lahku.

Kuid see asjaolu ei häirinud Tobolakat palju. Omas valges ülikonnas oli ta pimestav. Üle öla oli riputatud lai sinine ordenipael, mille kandmiseks polnud tal mingisugust õigust.

Ta oli saatnud välja luurajad ja ootas nüüd kärsitusega teateid lähenevast kanuust. Ta kargas kohe troonilt, kui nägi tulevat ühte luurajat. „Härra,“ hüüdis mees hingeldades, „kaks kanuud sõitsid äsja mööda.“

„Narr,“ vastas Tobolaka, „mis puutuvad minusse need sõjakanuud!“

„Aga, härra, need on ochoride kanuud ja ühes neist asub Bosambo. Ta on sõjaehtes ning ta väljanägemine on hirmuäratav. Ochorid on oma kilbid värvunud sõjapunaseks.“

„Kust nad tulevad?“ küsis Tobolaka peaaegu vastu tahtmist.

„Härra, nad tulid altpoolt ja sõitsid ülespoole jõge.“

„Aga minu kanuu?“

„Seda meie ei näinud,“ vastas mees

„Siis mine ja valva!“

Tobolaka ei tunnud rahutust nagu tema nõunikud, sest ta polnud veel näinud sõjapunaseks värvitud kilpe, ega teadnud nende tähendust. Ta ootas veel pool tundi ja sai siis teate ühe kanuu lähene misest, kuid ilma naiseta.

Pool hullumeelne vihast ja kurvastusest, lõi Tobolaka teatetooja pikali ja läks ise jõekaldale. Seal kohtas julguse kaotanud kanuujuhti ja kuulas vaikides selle seletust.

„Võtke see mees,“ hüüdis ta, „ja samuti ka kõik teised, kes olid temaga kaasas. Siduge nad. Surma nendele! Tahan tantsida ja pidutseda. Ka verd tahan ma näha!“ Tol ööl põrisesid isisite trummid ühest piirist kuni teiseni. Igast riigi nurgast tulid relvastatud meestega kanuud ja sõudsid pealinna.

Tobolaka, kes oli ehitud loomanahkade ja sulgedega, tantsis kiiret surmatantsu.

Kuningakanuu sõudjad hukati.

Varasel hommikutunnil läksid isisid ochoride vastu. Esimeste päikesekiirte ilmudes maabus ochoride maal kaksteist tuhat isisi sõjameest.

Bosambo oli varunud oma sõjaväele soodsa asukoha. Sealt saatis ta kallale isisite parema tiivale oma parima väeosa, kes löid laiali kogu isisite tiiva. Siis tegi Bosambo äkilise pöörde ja tungis peale isisite peaväele.

See oli kahtlane julgustükk, aga see õnnestus. Tobolaka, kes oli vihane nagu lihakssaanud saatan, katsus koguda oma ihukaitseväge, kuid see katse ebaõnnestus, sest mehed pagesid jõe. Tobolaka tegi endale teed läbi ochoride väe ja vibutas sealjuures oma pikavarrelist sõjakirvest.

„Hei, Bosambo!“ hüüdis ta vihase häälega. „Sa varastasid mu naise! Pean saama su pea! Siis tapen ka Sandi, Sandi — su härra!“

Bosambo vastus oli lühike ja asjalik. Ta hüüdis inglise keeles: „Neetud neeger!“

Seda oligi vaja. Hulluva kisaga, mis tuli nagu hundi kõrist, kargas Tobolaka kirvest vibutades Bosambo kallale.

Aga Bosambo tegi äkilise pöörde. Võis ainult näha pruuni keha lendamist läbi õhu ja siis tuli kokkupõrge. Tobolaka kukkus maha ja Bosambo oli tema peal.

„Zaire“ tuli lärmates. Laevalagi mustas haussadest. Kuulipildujate läikivad torud olid suunatud ettepoole. Sanders intervjueris kuningas Tobolakat esimest kui ka viimast korda.

„Sõjaõnn, mr. Sanders!“ kõneles Tobolaka ninakalt Sandersile. „Minu arvates põhjustas selle sündmuse teie vastutamatu ja väljakutsuv käitumine. Nagu Cicero kusagil ütleb...“

„Vait!“ käskis Sanders. „Vangistan sind eelkõige Cala tapmise pärast. Su käitumine on olnud allpool igasugust arvustust.“

„Ma olen kuningas ja seisan seepärast ülevalpool igasugust arvustust,“ tähendas Tobolaka filosoofiliselt.

„Saadan su nüüd kohe rannikule kohtusse,“ ütles Sanders lühidalt. „Hiljem saadetakse sind, kui sul on õnne, arvatavasti koju — sinna kuhu juba reisis miss Tawish.“

V

OLANDI TAPMINE.

Sellel metsikul maal oli Sandi peasalakuulajaks n'gombimees Kambara. Mees oli otsustusvõimeline, kartmatu ja oma teenistuses väga usin. Ta elas sügaval n'gombi metsas.

Rahva hulgas tunti teda targa ja sõnaahtra pealikuna, ja ta kohtuotsused olid alati õiglased. Kaelas kandis ta keti otsas ametiraha, millel pidi olema imetegev mõju. Rahal oli habemega mehe näokujutus ja teatud kuradimärgid.

Kambara armastas sooritada pikki reise. Külast lahkus ta teadmatult ja tuli tagasi märkamatult. Öösel võis teda näha liikumatult tule ääres istumas, kuid hommikuks oli ta juba kadunud. Ta arvati olevat imearst, kes ürgmetsa varjatud kohtades teeb nõidusi. Teised jälle arvasid, et ta moondab end leopardiks ja murrab inimesi.

Piltlikult väljendades, teine oletus vastas enam tõelisusele, sest Kambara oli suur kurjategijate jälgija, ja ükski kurjategija ei pääsenud Kambara käest.

See oli tema, kes teatas Sandersile pealik Bolobo mässukavatsusest. Bolobole oli see suureks üllatuseks, sest ta oli saladuse pidanud enda ja oma mõõlema venna teada.

Võimsa kuninga Sekimi hävitamine oli samuti Kambara töö. Kambara kaitses ka veel täpselt kindlaksmääramata N'gombimaa piiri kindlamalt saagiahnete araabia orjakaupmeeste eest, kui seda oleks teinud brigaad jalaväge.

Sanders jättis Kambarale täielise tegevusvabaduse. Tasus talle hästi ja sai vastutasuks väga väärtuslikke andmeid.

Kambara oli tark mees. Kui akasavamees Olandi tuli n'gombimetsa, võttis Kambara teda kuninglikult vastu, kuigi Olandi piirist üleminekuga rikkus seadust. Kuna Olandi oli mõjukas pealik ja üldiselt pidas seadustest lugu, siis Kambara, olukorraga arvesse võttes, leidis võimaliku olevat ühte silma kinni pigistada.

Kambara võõrustas Olandit kaks päeva. Ta ei aimanud, et Olandi laagris, väikese jõe ääres, viibis üks naine, kes ahastades ringutas käsi ja hüüdis surma peastjaks.

Olandi lõbustamiseks korraldati külas suur pidu, kus Kambara naine tantsis pühvilitantsu. See oli säärane tants, mille esitamine mõnes Londoni kabarees oleks põhjustanud kabaree sullgemise ja ärijuhi vanglasse saatmise. Ühel ajal Olandi lahkumisega kadus ka Kambara. Levisid kuuldused piiriäärsetest röövimistest, mille kohta Kambara tahtis hankida teateid.

Kolm nädalat hiljem tuli keegi mees salajasi teid

mööda akasavade piirile. Koos temaga tulid ka ta sugulased, kes olid talle küllalt lähedased, et tunda kaasa alandust, mis Olandi mehele teinud.

Olandi oli röövinud mehe armsaima naise.

Olandi oli suure kasvuga mees, laiaõlaline ning pühvlilihastega, sealjuures veel häbematu ning halastamatu. Pärismaalased kutsusid teda leopardiks, sest ta kandis oma õlgadel kahte leopardinahka. Olandi oli kütt ning sõjamees. Ta kandis maitsekate mustritega põimitud kilpi, mis oli kopalilakiga üle võõbatud. Odad oli teinud talle osavaim n'gombisepp ja need hiilgasid nagu hõbe. Pea ümber kandis ta hõberõngast ja oli seega igas suhtes väga esinduslik mees. Teda arvati ihaldavat akasavade trooni ning seepärast kirjutati pealik Tombili surm tema arvele. Kuid selle kohta polnud kindlaid tõendusi, sest Tombili oli ammugi surnud, kui ta leiti ürgmetsast.

Inimesed võisid kannatada tema hirmuvalitsust, võtta alandlikult vastu ta kohtuotsuseid, leppida isegi nurisemata surmaotsusega, kuid ükski mees ei anna käest oma armsaimat naist ilma võitluseta. Niiviisi juhtus, et need mehed sõudsid hullumeelse kiirusega pilkasel pimedal ööl. Välja arvatud aerude plagin, oli ümberringi kõik vaikne. Kuu tõustes n'gombimetsade tagant, jõudsid nad Olandi külla.

Kuupaistest valgena seisis Bondondo küla nende ees. Küla koosnes kahest reast pillirookatustega onnidest, millede keskel asetses ruumikas, rõduga pealikumaja. Saladuslik mees kinnitas kanuu kalda külge ning kõik seesolijad astusid maale. Sõnagi lausumata järgnesid nad oma juhile, kes sammus

pealiku onni poole. Onni ees hõõgusid tulest ülejäänud tukid. Ukselävel juht seisatas. Kolm kolmnurgakujuliselt asuvat onni moodustasid pealikumaja õue. Paremal ja vasakul pool olid sissekäigud, mille ette olid riputatud loomanahad. Väga võimalik, et Olandi magas kolmandas onnis, kuhu pääses sisse nende kahe sissekäigu kaudu.

Juht kaalus silmapilgu, siis lükkas ta kõrvale ukse eesriide ja astus sisse. Teised järgnesid talle. Üks unine hääl küsis, kes seal on.

„Ma tulin kõnelema käskija Olandiga,“ vastas sissetungija. Onni kaugemast nurgast kuuldus kobinat ning nahkadega kaetud voodi naksumist.

„Mida otsid sa siit?“ küsis mehehääl käskival toonil.

„Oled sina see, härra?“ küsis küllastaja. Ta hoidis käes laiateralist elevantijahil kasutatavat nuga, mis on nii terav, et sellega võib pügada karvu käelt.

„Mina olen Olandi,“ vastas pimeduses kobav mees ning tuli lähemale.

Hääletu vaikus valitses onnis. Võis kuulda ainult magajate rahulikku hingamist. Siis äkitselt kuuldus tasast sisinat, mis oli sarnane sellega, kui nõel torgatakse õlgkübarasse.

Siis jäi jälle vaikseks, kuni:

„Kõik on nüüd nii, nagu peab olema,“ ütles mõrtsukas rahulikult ning hüüdis ühte nime. Keegi lähenes komistades, ise seal juures nuttes ja ohates, tagant ruumist.

„Tule!“ hüüdis mees, „kas see võõras naine on ka siin? Ta peab tulema meiega ühes!“

Naine hüüdis tasakesi teist naist. See tuli ka. Olandi polnud kuigi valitud maitsega. Ta röövis naisi ilma neid vallimata. Esimene naine kargas tagasi, kui ta mees haaras tal käest kinni.

„Kus on mu härra?“ kiunus ta.

„Mina olen sinu härra,“ vastas mees kuivalt, „ning mis puutub teisesse mehesse, siis see ei vaja enam naisi, olgu vaid sellel juhul, kui pörgus peaks olema ka naisi, mis on vägagi võimalik.“

Kui mehed läksid läbi tänava kanuu juurde tagasi, siis keegi ei takistanud neid. Olandi onnist kostuv nuuksumine ja kaebed äratasid küla elanikud üles. Välja rutanud mehed hüüdsid kanuumeestele järele ja küsisid: „Oilo?“ See tähendab: kes seal läheb? Kuid nad ei saanud vastust.

Nähes enda ees jõge, arvasid nad endid olevat väljaspool hädaohtu. Seal kerkis äkitselt nende ette külavaht ja hüüdis neid. Kuuldes Olandi onnist surmakisa, jooksis ta kohe jõe äärde, käes lahinguoda. Juht kargas ta peale, kuid vaht lõi kallaletungija osavalt tagasi ja lõi siis odaga sääraselt, nagu endistel aegadel oli vibutanud sõjakirvest.

Vastasel kukkus löögi tagajärjel mõök käest. Ta tõstis siis kaitseks palja käe. Kaks korda haavas tema kätt külavaht oma odaga kergelt, sest kuuvalgel eksis vaht kaugusega. Kui vaht valmistas end otsustavaks löögiks, siis üks juhi sugulasist torakas talle kõrisse oma noa. Mees langes nõrgalt tõmblevate liikmetega maha.

Haavatu sai oma käe kinni siduda ja viis siis väriseva naise, kes kõneles endaga kui hullumeelne, kanusse. Ka teine naine järgnes neile.

Juba enne koitu töid neli kiirsõudjat teate sellest sündmusest Sandersile. Ta magas parajasti „Zaire“ pardal, mis asus ankrus Akasavalinna kaldal. Sanders istus pidžamasse riietatult oma välivoodi äärel ja kõlgutas jalgu üle voodi ääre. Ta kuulas sõudjate jutustust väga tähelepanelikult. Ta ei jälginud üksi jutustust ennast, vaid ta pani tähele ka jutustajate paatost, nende sümpaatiaid ja antipaatiaid, viha, kahtlust ja resignatsiooni.

„Mõistan,“ ütles Sanders, kui mees lõpetas, — sest kõik neli tahtsid kõnelda ühekorraga, segades teineteisele vahele, kui mõni neist midagi oli unustanud.

„Mõistan nüüd, et Olandi tappis mees, kelle naise ta röövis. Samuti tapeti ka vaht ning peale neid ei saanud enam haavata keegi.“

„Mitte keegi, härra,“ vastas üks meestest, „sest meie kartsime mõrtsuka vendi. Kui oleksime püüdnud teda kinni võtta, siis oleks tapetud veel palju teisi.“

„Kui päikene loojeneks jõkke,“ ütles Sanders, „siis keedaks vesi kalad. Ma otsin üles selle mehe ning ta peab vastutama oma teo eest.“

Ta läks mõrtsukatöö kohale ja toimetas seal kiire järeelvaatuse. Keegi polnud näinud tundmatu mehe nägu peale vahi, kuid see oli juba surnud. Mis puutus aga kahesse naisesse, siis külaelanikud kehtasid lootusetult õlgasid, sest kes võib öelda, mis sugusest rahvusest või missugusest suguharust röövis Olandi endale naise?

Üks nendest, nii kinnitasid Olandi onni elanikud,

olla kahtlematult ochoride suguharust. Mis puutub aga teisesse, siis ei olla see kunagi kõnelnud endast lähemalt, sest ta olevat armastanud tapetut ning olnud meelsasti ta vang.

Olandi oli nii siis laialdaselt tegutsenud. Ta oli tormiline armastaja ja üks neid väheseid, kes oskavad taltsutada naisi. Kuivõrd taltsutada, selgus Sandersile varstigi, sest isisite hulgas liikus kõnekään: „Mees, kes suleb naise suu, võib sundida selle maisi jahvatama.“

Tsiviliseeritud maal oleks Sanders leidnud onnist arvatavasti kindlaid asitõendusi, kuid metslane ei jäta endast ühtegi jälge.

Ka jõekalda üksikasjaline uurimine ei andnud paremaid tulemusi. Jõgi oli uhtunud jäljed kohalt, kus tõmmati kaldale kanuu. Sanders vaatas mõlemad laibad põhjalikult üle, kuid ei saanud sellest targemaks. Enne lahkumist aga seersant Abiboo tegi ühe avastuse.

Jõekaldal kasvasid teatud puud, mille lehtedel on pärismaalaste arvates tervekstegev mõju. Mõned sammud vahi tapmispaigast kasvas üks säärane puu. Abiboo leidis puu alumistelt okstelt hulga lehti, mis olid rebitud puu küljest. Mõned neist olid kaetud verepripsmetega ning ühel oli isegi hästi märgata peopesa jälg.

Sanders uuris neid lehti tähelepanelikult. Peopesa jooned olid selgesti nähtavad. Peopesa jäljel keskel oli ebakorrapärane lõige, mis sarnanes Püha-Andrease-ristile. Sanders pani lehe ettevaatlikult oma kohvrissi ja jätkas uurimist.

Ükski kuritegu pole nii raskesti selgitatav, kui see, millesse segatud verekettemaks või naised.

Pärismaalased kõnelevad väga avameelselt kuritegude üle ja jutustavad kõik, mis nad aga teavad asja kohta. Nad on ka valmis andma timuka kätte oma endisi seltsimehi, kui roim nende arusaamise järgi on roim. Kui aga tapmine neile tundub õigluse aktina, siis ei räägi nad asja kohta sõnagi. Sest on väga võimalik, et ka kaebaja ise satub säärasesse olukorda, kus sõprade vaikimine võib päästa ta elu.

Sanders otsis hoolega tapjaid, kuid keegi polnud neid näinud. Ükski ei teadnud, mis suunas nad põgenesid. Kui teatavaks sai roima põhjus, siis polnud keegi enam midagi näinud. Siis meenus Sandersile Kambara ning ta otsustas kutsuda tema. Aga Kambarat polnud kodus. Ta viibis tähtsate asjaolude sunnil piiril. Sanders läks siis ochoride juurde.

„Üks naistest on sinu rahvusest,“ ütles ta Bosambole, „ma nõuan, et sa otsiksid üles tema mehe.“

Bosambo toetus piinlikku nägu tehes kord ühele, kord teisele jalale.

„Härra,“ vastas ta, „ükski minu suguvõsa mees pole seda teinud. Mis puutub aga naisesse, siis võin sulle ütelda, et kaugemal asuvatest küladest varastatakse palju naisi, ilma minu teadmata. Naistelugude üle peab mu rahvas suu kinni.“

Bosambol oli üks naine, kes hoidis teda oma tuhvli all. Peale Sandersi lahkumist jäi ta abituna naise terava keele ohvriks.

„Härra ning pealik,“ ütles talle naine, „mispärast valetasid sa Sandersile? Sa tead ju väga hästi, et varastatud ochorinaine on Tasalist päritolev

Michini? Sa ise otsisid teda, kui meile saabus teade Olandi tapmisest.“

„Need pole naiste asjad,“ vastas Bosambo, „see-pärast, minu olemise rõõm, kõneleme parem millestki muust!“

„Minu lapse isa,“ jonnis naine, „kas sellel Michinil pole siis ühtegi armukest või meest, kes võinuks toimida selle mõrva? Kas sa ei kutsuks Tasali alam-pealiku ja küsiks temalt?“

Ta oli sellest väga huvitatud — enam huvitatud kui Bosambo.

„Jumal on kõiknägija ja halastaja,“ ütles Bosambo vagalt. „Jäta mind nüüd üksi, sest mul on peas pühad mõtted ning üks kava Olandi mõrtsuka leidmiseks, kuigi ma ei soovi talle midagi halba.“

*

Sanders kuulas kõige hirmuäratavamaid teateid säärase rahuga, mis ajas teadetetoojaid segadusse.

Inimesed, kes tahtsid talle hirmuvärinaid ihule ajada, pettusid selles. Sandersi viisakas, kuid uskumatu: „O, ko,“ mis oli väljendatud teatava rõhuga, ja kõlas umbes nii kui: „Kas tõesti?“ ajas teate toojad segadusse.

Pealik Koma, kes oli suur hoopleja, sõitis suure lärmiga allajõge, et viia Sandersile teateid viimastest sündmustest oma maa piiril. Sanders võttis mehe kohe vastu, kuigi oli veel öine aeg.

Kujutleme ette seda stseeni: Sanders istub pidžaamasse riietatult oma voodi äärel. Ukse lävel seisavad kaks märga haussat, kellest üks hoiab käes laternat, mis annab küllaldaselt valgust, et valgus-

tada auravat, läikivat ning märga Komot, kes kükitab onni keskel maas ning elavalt jutustab ärevatest sündmustest oma maa piiril.

„Nagu mul on kujunenud harjumuseks, härra,“ sõnas Komo, „vaatlen ma kõiki inimesi ning asju sinu huvides, et teenida sind seega. Minu kõrvu on ulatanud kuuldused, et ochoride juures on päevakorral sündmused, mis annavad rahvale palju kõneainet. Kõneldakse suurtest tantsupidudest, kus inimestest välja aetakse kurjevaimed.“

„Ochoride juures?“

Sanders oli hämmastanud. „Ochoride juures, kellele ma olen kinkinud oma täielise usalduse?“

Ta jätkas: „Kas Bosambo on surnud, et sääraseid asjad on võimalikud? Või tantsib ta ka ise kaasa?“

„Härra, Bosambo tantsib ise ka kaasa“, vastas Komo rõhutades. „Kuna ta on pealik, siis ta on esimene, kes lööb seal juures jalaga takti ja „ho“ hüüab. Ta võtab ka ohverdamisest osa ning on valmis reetmisele.“

„Kas tõesti!“ vastas Sanders, ise sealjuures seesmiselt kergendust tundes. „Jutustan sulle midagi, Komo. Elas korra üks käskija, kes ei usaldanud ühtegi inimest. Ta ei usaldanud oma saatjaskonda, ega naisi, veel vähem oma orje. Ta käis alati selg päikese poole, et näha oma varju, sest ta ei usaldanud isegi oma varju. Ühel päeval tuli ta jõe juurde, mis oli kuni kallasteni vett täis. Ja nüüd pane tähele! Ta vari oli ta ees. Ning kuna ta kartis pöörata selga varjule, siis kukkus ta jõkke ja uppus.“

„Härra, ma olen kuulnud seda lugu. See oli kuningas ja kui vägev veel,“ tähendas Komo.

Sanders noogutas. „Seepärast, Komo, pane nüüd tähele: ma usaldan kõiki inimesi — natukene. Bo-sambot usaldan ma täielikult, sest ta on olnud mulle truu, nij headel kui ka halbadel aegadel.“ Ta pöördus vaikivate haussade poole ja ütles: „Hoolitsege Komo eest, tema seisusele vääriliselt, ning andke talle kingitusi. Jutt on lõppenud.“

Sanders tõmbas teki üle pea, sest öö oli külm. Keeras end küljeli ja uinus, enne kui pealik ühes haussadega oli jõudnud lahkuda rõdult.

„Urgitseja,“ oli Sandersi otsus Komo kohta. Siiski, seal kus suitsu, on ka tuld. Seepärast pidas ta paremaks, jõuda asjas selgusele.

Kaks päeva peale pealiku lahkumist, sõitis „Zaire“ samasugust suuna pidades, tema kanuust mööda. Laeva valged küljed ja kaks korstnat olid Komole lohutuseks.

„Minu käskija on siiski osutanud mu sõnadele tähelepanu,“ ütles ta oma kanuujuhile, „sest linnas kõneldi, et tema Puck-a-Puck ei lahku linnast enne noort kuud. Ja vaata, sealt ta tulebki, olgugi et praegu on veel vanakuu.“

„Pealik,“ vastas kanuujuht, „sa oled suur nõuandja, sest isegi Sandi kuulab ja arvestab sind. Sa oled targem kui öökull, kiire ja metsik kui kotkas ning sinu hääl on nagu tormi-iil.“

„Sa kõneled õigesti,“ vastas pealik, kes ei kannatanud võltsi tagasihoidlikkuse all. „Ma olen ka väga kaval, seda pead sa veel nägema.“

Sanders sõitis tõesti Ochorimaale. Ta oli rahutuks muutunud, mitte Komo tumedate märguandmistega

tõttu, vaid seepärast, et ta isiklikud salakuulajad ei andnud endast elumärki. Kui Ochorimaal peeti suuri tantsupidusid, siis oleks talle sellest teatatud, nii süütud kui need tantsud iseenesest ka poleks.

Kirjatuvid olid lennanud, ette teateid viima ta reisust. Oma esimest salaagenti kohtas ta Ireli- ja Isisijõe suudmel. „Härra, see on tõesti tõsi, et ochorid tantsivad,“ teatas mees. „Kuna ma tean, et teie kõrgus usaldab Bosambot, siis ei teatanud ma sellest.“

„Selles suhtes ei toiminud sa õieti,“ ütles Sanders, „sest isegi sel juhusel kui kull tapab papagoi, või krokodill otsib uue munemiskoha, tahan ma olla teadlik ka neis asjus.“

Mida lähemale ta jõudis Ochorimaale, seda enam teateid kogus ta saladuslike kude tantsupidude üle metsas, mida korraldas Bosambo. Ta tundis ennast sellest rohkem solvununa kui kunagi varem.

„Härra,“ ütles n'gombipealik, „ochorite tantsupidusid külastab palju rahvast, sest pealik Bosambo teeb suuri imesid.“

„Missuguseid imesid.“

„Härra, see on valge ime,“ pealik näitas uhkusega oma kätt. Üle ta pruuni peopesa oli valge värviga tõmmatud valge joon.

„Seda tegi mulle härra Bosambo,“ ütles ta, „nii kaua kui see värv peab vastu, toob iga päev mulle õnne.“

Sanders vaatas sellele märgile suure erutusega. Kahe kuu eest oli Sanders saatnud Bosambole piiripostide värvimiseks mitu purki valget õlivärvi.

„Paljud isisid, n'gombid ja akasavad lähevad

Bosambo juurde,“ lobises pealik edasi. „Sest, vaata, see Bosambo ime pühib kõik mustuse. Ja kui keegi on teinud halba, siis see värv päästab ta karistusest. Ma,“ lisas ta uhkusega, „tapsin hulk aega tagasi oma naise isa Calocala. See sünnitas mulle palju meelehärma, sest mu naine tuletas seda mulle tihti meelde. Aga nüüd, härra, olen ma patust puhtakpestud mees. Kui täna hommikul mu naine jälle tuletas mulle meelde seda lugu, siis andsin ma talle tubli nahataie.“

Sanders kombineeris kiiresti.

„Ja palju teie maksate Bosambole selle eest?“

„Mitte kui midagi, härra.“

„Mitte midagi?“ küsis Sanders uskumatult.

„Härra, Bosambo teeb oma imet tasuta. Ta ütleb end olevat andnud töötuse võõrastele jumalatele selliselt toimida. Kuna see kõik sünnib tasuta, siis lähevad paljud inimesed sellele puhastustantsule. Isegi härra Kambara, see vaikija, tuli täna päikesetõusu ajal siia selleks otstarbeks.“

Sanders naeris. Kambaral oli loomulikult huvi võõraste patutunnistuste vastu.

Või nii. Nüüd taipas ta Bosambo teguviisi tagamõtet. Peopesa maalimine tasuta, andeksandmine söödaks — nii ootas Bosambo haavatud käega meest.

Sanders jätkas reisu, peatas viis miili siinpool Ochorilinna ja läks siis läbi metsa kohtamispaigale. Pimenes enne, kui ta oli jõudnud jätta pool teed seljataha. Ta ei kasutanud kompassi, sest kaugelepais-
te tulekuma oli talle teejuhiks. Seal põles Bosambo tuli. Neli tulelõket moodustasid nelinurga. Keskele

oli tehtud kividest ring, mille keskele oli püsti torgatud kolm punasevarrega oda.

Bosambo oli nähtavasti kunagi monroovia salaseltsi vandetalitusest osa võtnud või pealtvaatajana kaasa elanud.

Ringi keskel liikus Bosambo. Väljaspool ringi seisis kaks või kolm nendest, kes tahtsid pühalikust talitusest osa saada.

Bosambo liikus aeglaselt. Ühes käes hoidis ta läikivat purki olivärviga ja teises käes — pintslit. Sanders jälgis mõnuga pühalikkust, millega Bosambo oma tseremoonia sooritas.

Üksteise järele värvis ta inimeste peopesad valgeks. Tõmme pintsliga ja mõned pomisetud vandesõnad selle juurde — ning ime oligi teostatud.

Sanders nägi seisvat Kambarat esimeses reas. Ta hämmastus, sest mees mõtles seda nähtavasti tõsiselt. Kuigi ta alguses tuli siia nalja pärast, siis oli ta nähtavasti muutunud nüüd vagaks. Suured higipiisad hiilgasid Kambara näol ning ta väljasirutatud käed värisesid.

Bosambo lähenes talle, tõstis oma pintslit, vaatas korraks Kambara peopesi, siis tõmbas ta käeliigutusega tema enda juurde.

„Vend“, ütles ta viisakalt, „ma vajan sind.“

Sanders taipas, mida Bosambo mõtles. Ta kargas läbi võsa tema kõrvale. Kisav inimhulk, kes ümbritses võitlevat paari, tegi talle teed.

„Härja, siin on mees, keda sa otsid!“ hüüdis Bosambo ja tõmbas väevõimuga peopesa enda poole. Sanders võttis oma vangi „Zaire“ pardale kaasa.

Nüüd polnud enam raskusi roima selgitamisega, sest Kambara tunnistas end süüdi.

„Härra,“ ütles ta, „selles roimas oli minu käsi üksik mängus. Kuigi mul oli kaaslasid, tapsin ma Olandi üksinda. Tee minuga nüüd mida tahad, sest mu naine vihkab mind ning ma olen haige unepuudusest.“

„See on halb sinust,“ ütles Sanders tõsiselt, „sest ma usaldasin sind.“

„Härra,“ vastas Kambara, „kus naine on mängus, seal ei tohi sa usaldada ühtegi meest. Ma rõõmustan, et suren, sest ma olin nende koer. Olandi tuli ja jäi ööseks minu juurde. Ja kõigest, mis ma naisele olin või talle andsin, ei pannud ta miski. Nüüd aga nutab ta kõik päevad ta järele, samuti ka ochori naine, kelle ma sealt ka kaasa tõin. Jah, härra, kui naised armastavad ainult surnuid... teen ma oma eluga lõppu, sest ma olen haige nende vihkamisest.“

Sanders langetas pea, pani käed seljale ning vilistas ühte viisi. Seda võtet kasutas ta, kui tahtis end koguda.

„Mine tagasi oma külla!“ käskis ta. „Sa pead maksma Olandi perekonnale kolmkümmend kitse ja kümme kotti soola valurahaks tema vere eest.“

*

„Härra,“ ütles Bosambo, „mul on tuline heameel, et sa jätsid poomata selle mehe. Mulle tundub, et Olandi suri parajal ajal. Mis puutub aga ochoritüdrukusse,“ jätkas ta, „ma oleksin tapnud Olandi tema pärast. Nüüd jõudis aga Kambara ette. Seda

kõike usaldan ma sulle suure saladuse katte all — sest see tüdruk kuulus mulle.“

Sanders vaatas Bosambole teravalt otsa.

„Mulle kõneldakse, Bosambo, et sul olevat ainult üks naine.“

„Mul on üks naine,“ vastas Bosambo põiklevalt, „aga minu eluteele on asetatud palju kiusatusi, millest mu naine aga midagi ei tea. Sest seisab ju kirjutatud Sure Djinnis: „Meestele on seda parem, mida enam nad teavad, aga naise õnn seisab selles, et ta midagi ei tea.““

SAMMULUGEJA.

Ochoride pealik Bosambol oli harjumuseks suurstuse silmapilkudel ennast nimetada ochoride kuningaks, Elebijõe ülemlordiks ja taltsutamata pühvlite ning kõikide kitsede ülemkarjaseks.

Ta kasutas ka veel teisigi tiitleid, kuid need olen ma unustanud. Kuid praegu ei armasta ta end enam toetada kitsedele. Selleks on tal iseäraline põhjus.

Akasavade vanapealik Hikilari pidas kord jahti võõral maal. See oli aastal, millal kõik jahiloomad mingil äraseletamatul kombel siirdusid läände. Pärismaalased arvasid, et seda põhjustas M'Shimba M'Shamba nõidus. Sanders teadis aga, et selles oli süüdi üleujutamine.

Hikilari oma küttidega sõitis kolm päeva jõgemööda, läbis ühe soo, enne kui sattus elevantidele. Jahisaak osutus rikkalikuks. Hikilari kandjad tulid tagasi Akasavalinna, kaasas vägevad elevantikihvad, millest mõni kaalus kuni kakssada kilo.

See oli suur edu, kuid vana Hikilari pidi selle lunastama hirmsa hinnaga. Koju jõudnud, haigestus

ta unehaigusesse. Pähe löid tal isemoodi valud. Ta ravis end pärismaalaste arstikunsti kohaselt. See tähendab seda, et ta sidus oma pea ümber tüki traati. Kuid nõidused ega arstirohud ei aidanud ja tervis läks tal päev-päevalt halvemaks. Ning siis juhtus, et Hikilari ühel ööl tõusis oma asemelt ning läks välja tänavale, kus hakkas tantsima ning rumalaid laule laulma, nipsutades sealjuures sõrmi.

Tema pojad ja vennad tulid kokku ja pidasid nõu, mis ette võtta haige isaga.

Vanem poeg M'Kova, kes oli ulakas, kõneles:

„Minu isal on nähtavasti mangohaigus ja ta sureb sellesse peagi. Seegipärast ei soovi ma, et Sandi kuuleks sellest. Toimetame isa kõrvale ja teatame siis teistele, nagu oleks läinud ta pikale reisule. Tema äraolles võime meie mõndagi ette võtta ja õiendada arveid paljude vaenlastega. Kui siis Sandi tuleb oma sõduritega ja küsib: „Mispärast olete seda teinud?“ Siis vastame meie: „Härra, kes on praegu siin pealik? Hullumeelne? Meie tegime nii nagu tema meid käskis! Järeldused langevad tema pea peale.“

Haige pealiku vend pidas kõige õigemaks pealikut tappa, kuid pealiku poeg oli selle vastu.

„Senikaua kui ta elab, on ta pealik,“ ütles ta teravalt, „on ta aga surnud, siis võite olla kindlad, et Sanders leiab teise süüdlase ning see süüdlane oleksin mina.“

Kolm päeva hoidsid nad pealikut onnis kinni.

Imetohtrid määrisid teda savi ja mgolapuuve-rega ning panid märga savi ta silmle. Siis viisid nad tema öösel ürgmetsa ühte onni ja jätsid ta sinna M'Kova käsilaste hooleks.

Sanders teadis paljusid asju, ka sääraseid asju, milliseid arvati teda mitte teadvat. Seda aga ei teadnud ta mitte.

Ta teadis küll Hikilari olevat targa mehe, kes viibivat pikal reisul. Seepärast polnud ühtegi põhjust, mispärast Sanders oleks pidanud minema Akasavamaale inspeksioonireisule.

Ta alustas parajasti N'gombimaal ühelt lihtsalt karjaserahvalt maksude sissenõudmist, milliseid nad põhimõttelikult olid keeldunud maksmast, kui talle saabus äkitselt teade akasavade sissetungist ochoride maale. Akasavad olid vallutanud ühe küla, tapnud mehed ja viinud siis kaasa naised ning kitsed.

Sanders viibis teate saabumisel parajasti ühel pikal nõupidamisel. N'gombirahvas istus ta jalgees maas ja vaatas teda ootava pilguga. Sellele ootusele andis täpsema väljenduse keegi pealik.

„Härra, need on halvad teated,“ ütles ta oma suguharule kohase lahkusega, „ja meie ei taha teie kõrgust vaevata enam kauem oma tähtsusetute asjaoludega. Seepärast, kui sa nüüd vähendad meie makse poole võrra, võttes arvesse meie halba põllusaaki, siis läheme meie rahulikult koju tagasi ja jutustame seal palju head ja sõbralikku su õiglusest.“

„Oma maksud tasute teie täielikult,“ vastas Sanders lühidalt. „Ma raiskan ainult oma aega, kui kõnelen teiega pikemalt.“

„Jäta meile vähemalt kolmandikki alla,“ pomises kõneleja raske südamega. „Sa tead, et meie oleme vaesed inimesed ning ka jõgi andis tänavu vähe kalu.“

Sanders tõusis väsinud ilmega oma istmelt. „Ma

tulen noorkuu ajal tagasi," ütles ta, „kui siis pole maksud täielikult tasutud, siis on külas ainult kurvad südamed ja valusad seljad! Selles võite olla kindlad. Jutt on lõppenud!“

Ta saatis ühe käskjala akasavade juure. Ise läks ta aga lühimat teed läbi ürgmetsa Ochorilinna, sest sellel saatuslikul silmapilgul oli „Zaire“ tsilindrikaas äkitselt purunenud. Tee Ochorimaale läks Elebi-jõe mööda läbi Tunberi, mis ohtrate vihmasadude tagajärjel oli muutunud sooks. Kolm päeva sompas ta kuni põlvedeni, vahel isegi puusadeni vees. Lõpuks valutasid ta käed hirmsasti, sest ta kandis püssi käes ning vee pärast tuli seda üleval kõrgel hoida.

Teel sattus ta jõehobustele ja veemadudele. Ühe korra kisendas ta ees sammuv boy läbilõikavalt ja kadus. Sanders ise pidi kokku pörkama ühe põgeneva alligaatoriga, kes kandis oma saaki lähemasse jõkke.

Kolmandal päeval jõudis Sanders kõrgemale maale, kus tal ei tarvitsenud enam puu otsas magada ja kus võis supelda allikavees ning oma inimesi üle lugeda.

Ta viibis nüüd päevareisu kaugusel Ochorist, ochori sõjavägi asus aga vähem kui päevareisu kaugusel. Kahe tunni pärast sattus ta Bosambole ühes sõduritega.

Bosambo oli alasti. Ainult niuete ümber oli tal ahvisabadest kate. Käes hoidis ta punutud kilpi ja oda. Sandersit silmates peatas ta oma sõjaväe ja läks talle otse vastu.

„Bosambo,“ ütles Sanders auväärselt, „sa austad

mind siis sellega, et tood mulle auvahtideks oma väljavalitud sõjaväe.“

„Härra,“ vastas Bosambo kiiduväärse avameel-
susega, „see sõjavägi pole siin sinu austamiseks, vaid
arvete õiendamiseks akasavade kuningaga.“

Sanders seisis tema vastas, pea nagu linnul kõr-
vale käänatud, ja ta kloppis kogu aeg kepiga vastu
jalasäärt.

„Vaata,“ ütles ta, „mina olen see mees, kes kor-
raldab kõik arved pealike ja meeste vahel. Käsin
sul minna tagasi oma linna, sest ma ise lahendan
selle ülesande, mis mulle on määratud mu kunin-
gas.“

Bosambo viivitas. Ta oli mõistetaval kombel
rahulolematu.

„Mine tagasi oma linna, Bosambo!“ käskis San-
ders tasasel toonil.

Pealik kehtas omi laiu õlgu. „Ma olen su alam,“
vastas ta ja tegi ilma pikema jututa minekut.

Sanders hüüdis ta tagasi, enne kui ta jõudis as-
tuda kümmet sammugi.

„Jäta mulle paarkümmend meest ja kaks ka-
nuud! Ja hoia oma inimesi tagasi, kui ma tegutsen
oma kuninga huvides.“

Tund ega hiljem sõitis Sanders kiiresti allajõge.
Järgmisel päeval lõunaajal jõudis ta akasavade
linna.

Pealiku poeg M'Kova tuli talle kaldale vastu.

„Sandi, käskija,“ ütles ta erakordselt üllatatud
näoga, „nagu näha tuleb suvi tänavu kaks korda ta-
gasi, sest sina . . .“

Sanders polnud sugugi komplimentide vastuvõtmise meeleolus.

„Kus on vana pealik, sinu isa?“ küsis ta.

„Härra,“ vastas M'Kova tõsiselt, „ma ei taha sulle valetada. Mu isa läks metsa ja võttis sõdurid kaasa. Ta võib teha seal rumalusi.“

Siis jutustas ta pika üksikasjalise loo vana-mehe vihast ja vaenulikkusest. Sanders kuulas kannatlikult. Võltsimatu instinkt ütles talle, et mees valetab. Tema arvamist ei kõigutanud ka M'Kova poolt kohale kutsutud tunnistajad, kes olid näinud tema isa äkitselt hullumeelseks minekut.

Sanders oli kaval mees. Ta asetas oma käe M'Kova õlale.

„M'Kova,“ ütles ta mahedalt, „paistab nii, et su isa ei kõlba enam pealikuks. Seepärast pead sina istuma pealikumajas. Kuid pealik Hikilari pead sa tooma siiski minu juurde. Pead ta tooma vigas-tamatult ja tervete silmadega. Tee aga seda ruttu, M'Kova!“

„Härra,“ vastas M'Kova paluvalt, „ta ei taha tulla minuga kaasa ning kuidas saan ma teda selleks sundida, sest tal on kaasas palju sõdureid?“

Sanders mõtles.

„Mine nüüd,“ ütles ta natukese aja pärast, „kõnele temaga ja ütle talle, et ma ootan.“

„Härra, ma tahan seda teha,“ ütles M'Kova. „Aga mitte enne kui täna öösel. Sest minu inimesed võivad järgneda mulle ja kui isa näeb neid, siis tapab minu.“

Sanders noogutas.

Öösel tuli M'Kova reisuvaimis tema juurde.

Sanders võttis taskust ühe ümmarguse hõbedast eseme.

„Riputa see endale kaela, tunnusmärgiks isale, et sa tuled minu ülesandel!“ käskis Sanders.

M'Kova riputas kiiresti ümmarguse kapsli nööri abil kaela ning läks siis ruttu metsa.

Kahe miili kaugusel külast, kohtas ta võsastikus oma onupoegi ja vendi: äärmiselt mureliku seltskonna.

„Minu kõht on hirmsasti haige,“ ütles ta vanem nõbu, „sest Sandil on silmad, mis näevad ka läbi puude.“

„Narr oled sa,“ pomises M'Kova. „Sandi on kui öökull, kes midagi ei näe. Kuidas on lugu isaga?“

Ta noorim nõbu näitas oma oda otsale, millele oli kleepunud tarretanud veri.

„See teguviis oli kõige õigem,“ ütles M'Kova. „Nüüd lähen aga magama. Homme hommikul vara lähen ma Sandi juurde tagasi ja valetan talle midagi.“

Järgmisel hommikul ta sugulased kraapisid teda okstega ja loopisid poriga üle ta keha. Tund hiljem tuli ta väsimust teeseldes onni, kus Sanders parajasti einetas.

Sanders vaatas terava pilguga väsinud kuju.

„Minu sõber,“ tähendas ta siis õrnalt, „sul on seljataga pikk ja väsitav teekond?“

„Härra,“ vastas M'Kova nõrga häälega, „sinu juurest lahkumisest saadik pole ma teragi aega kulutanud, välja arvatud aeg, mille veetsin isa juures. Kuid isa saatis mind halbade sõnadega sinu juurde tagasi.“

Nendest „halbadest“ sõnadest jutustas ta nähtava heameelega.

Sanders kummardas ning võttis M'Kova hingeldavalt rinnalt väikese hõbedast kapsli.

„Näitasid sa seda oma isale?“ küsis ta.

„Härra, ma näitasin seda temale,“ kostis mees.

„Ja sa kõndisid kogu öö? Palju miile?“

„Härra, ma tegin nii, nagu seda sulle seletasin.“

Sanders puudutas ühte nuppu, mispeale kapsel kargas lahti. Nähtavale tuli kella numbrilaua taoline ese, millel oli ainult palju osuteid. M'Kova vaatas huviga, kuidas Sanders proovis instrumenti.

„Vaata siia korraks,“ ütles Sanders kuivalt, „see on väikene õigust rääkiv kurat. See ütleb mulle, et sa pole käinud kaugemal kui mees, kes täiskuu ajal puu otsa ronib.“

„Zaire“ oli öösel sinna saabunud ja nii seisis haussa vahisalk seal käske oodates.

Sanders pani sammulugeja tasku ja viskas oma pea temale iseloomustaval kombel veidi tagasi. Seersant Abiboo aga võttis vangi oma hoole alla.

„Pange ta raudu!“ käskis Sanders araabia keeles. „Siis mine ühes kuue mehega teed mööda ürgmetsa ning too sealt kõik inimesed siia, kes praegu viibivad seal.“

Abiboo tuli tunni aja pärast tagasi nelja vangiga. Kõik nad olid väga kõnekad M'Kova ja tema tulevase heaolu suhtes, sest öösel oli Sanders avastanud ürgmetsas hua, kus lamas surnud pealik. Ta oli maetud ühe laiaokstega puu alla. See asjaolu evib erakorralist tähtsust draama edasisel arengul.

*

Bosambot ei või süüdistada igas kuritöös, mis kirjutati tema arvele. Ta oli tülis akasavadega ning selleks oli ka põhjusi. M'Kova surmast oli talle vähe leppimiseks, sest akasavad olid valanud verd ning see näris ta südames palju kuusid. Bosambot oli sünnilt varas. Enne pealikuks saamist haiivide ja metsikute ochoride üle, oli ta Libeerias lihtsaks kru-neeagriks.

Seepärast oli Sandersil, kui akasavade ja ochoride tüliküsimused osutusid lahendatuks, põhjust kiiresti ochoride juurde minna.

Jõe veeseis oli väga madal. Selle suure jõe kohta polnud ühtegi täpset kaarti, mis oleks kõlvanud kasutamiseks põua ajal. Siin ja seal kerkisid jõest liivaseljäandikud ning paljudes kohtades oli jõe sügavus vähem kui sülde. Tihti hüüdis „Zaire“ ninas istuv mees, kes pika ridvaga mõõtis sügavust, nina häälega „kaks sülde“, kuna tegelikult oli vett ainult sülla osa.

Mees oli kanosuguharust ning väga usklik. Ta unistas palverännakust Mekka ning rohelisest linnast oma tarbuseks.

„Ütlen sulle, Jumala nimel, vett on vaid üks süde või natukene enam,“ hüüdis ta.

Pump!

„Katsu et sa kaod, sa lobiseja kurat!“ kisendas Sanders, kes läks järjest närvilisemaks, sest see oli teekonna algusest peale, juba neljateistkümnendal liivaseljäandikul, millele aurik otsa ajas. Meeskond läks nüüd kuni puusadeni vette ja nad lükkasid auru madalikult jälle lahti.

Sanders sõitis enne Ochorilinna jõudmist kol-

mekümne üheksale liivaseljäandikule. Seepärast oli ta maabudes äärmiselt pahuras meeleolus.

„Bosambo,“ tervitas ta pealikut. „Mul on sinuga kahesugused kavatsused. Esiteks tuleks sind su paljude halbade tegude eest piitsutada ja teiseks üles puua.“

„Master,“ vastas Bosambo valju tõsidusega, „kõik asjad tulevad nii nagu need on ette määratud.“

„Ära ilmaasjata muretse, üks või teine on neist kindel,“ hoiatas ringkonnaülem. „Ma pole koer, et pean jooksma ühest ringkonna otsast teise, kui üks must varas käib keelatud maa-aladel röövimas!“

Bosambo, kelle must südametunnistus aimas kohe ringkonnaülema külaskäigu põhjust, ei lasknud end sellest häirida.

„Härra, ma pole neeger,“ vastas ta, „sest ma olen oma sünnilt ja endiste abielude tõttu sugulane paljude kuningatega, ka . . .“

„Sa oled valetaja“, kärkis Sanders, „ja oled sugulane sünni ning abielude läbi kõikide valede isaga. Muuseas ma ei tulnud siia selleks, et kõnelda sinuga mulle nii ükskõikoleva perekonna küsimuse üle. Ma tahan kõnelda sinuga vaid öösiste röövkäikude üle.“

„Mis puutub öösistesse röövkäikudesse,“ seletas Bosambo avameelselt, „siis ei tea ma nendest mitte kui midagi. Ma läksin koos oma nõuandjatega uuele akasavade pealikule külla. Samuti,“ lisas ta vagalt, „tahtsin ma palvetada oma vaenlase haul. Nagu sa tead seda isegi, härra, meie usk ju õpetab meile seda.“

„Öösel läksid sa!“ ütles Sanders, kes jättis tähele panemata väljakutse, mis peitus sõnades „meie usk“. „Akasavade juurde võib pääseda ka päeval. Muuseas veel seda ka, kui akasavad tungisid sulle kallale, leidus sinu kanuus palju köidetud kitsesid.“

„Need olid minu kitsed,“ vastas Bosambo uhkusega. „Need võtsin ma kaasa kingituseks uuele pealikule.“

Sanders oli väga vihane ning vandus.

„Veri maksab verehinda,“ ütles ta süngelt. „Ühtegi kallaletungi ei tohi enam olla. Nüüd jääd sa oma linna ja ei lahku siit, enne kui ma annan sulle luba!“

„Lord Sandi,“ vastas Bosambo, „ma kuulen ja täidan ka su käsku.“

Kahjurõõmus pilk ilmus silmapilguks ringkonnaülemale silmisse ja kadus siis, jättes näo niisama läbitungivaks kui ennegi.

„Sa tead ju, Bosambo,“ tuli võrdlemisi õrnalt ta suust, „et ma usaldan sind. Seepärast jätan ma nüüd sulle vägeva fetiši, mis asendab mind mu äraolekul.“

Seda öeldes võttis ta mundri taskust väikese hõbe kapsli.

Sanders oli hommikul oma sammulugeja seisma pannud.

„Võta see ja kanna seda minu pärast!“ käskis ta.

Bosambo torkas nõöri läbi sammulugeja rõnga ja riputas siis kapsli omale kaela.

„Härra,“ vastas ta tänulikult, „sa kinkisid

mulle selle asja kogu rahva silme all. Nüüd usuvad nad, et sa mind armastad.“

Sanders lahkus Ochorilinnast järgmisel hommikul.

„Pea nüüd seda meeles ja ära lahku sammugi oma linnast!“ hoiatas Bosambot veel kord Sanders.

„Härra, ma paastun ning istun siin vaikselt kuni sa jälle tagasi tuled.“

Bosambo jälgis „Zaire“ ärasõitu, kuni see paisis väikese täpina kaugel silmapiiril. Siis läks ta oma onni.

Seal võttis ta hõbekapsli ettevaatlikult kaelast ja pani selle peopeale.

„Noh, sa väikene saatan,“ kõneles ta kapsliga, „kes sa jälgid inimeste tulekut ja minekut. Nüüd loodan ma saada teada kõike sinust, sa M’Kova timukas.“

Ta vajutas nupule — varem oli tal olnud uur, seepärast tundis ta kuidas kapslit avatakse. Kapsel kargas lahti ja seest paistis numbriplaat.

Bosambo raputas eset tugevasti ja kuulis siis nõrka tiksumist. Suur osut liikus mööda numbri-lauda ringi. Nüüd läks Bosambo välja ja kõndis mööda küla tänavat, sammulugeja käes. Iga sammu järgi tiksus instrument ning osut liikus edasi. Kui mees seisatas, jäi ka osut seisma.

„Jumalad olgu kõik tänatud!“ ütles Bosambo. „Nüüd tunnen ma sind, sa lobiseja! Olen näinud su kurja keelt sosistamas ja nüüd tunnen kuidas sa jutustad.“

Siis läks ta aeglaselt oma onni.

Ukse ees maas roomas ta silmarõõm — noo-

rim poeg — loomanahast vaibal ning sasis oma armsaima kitse karvu, kes talus väikese pruuni piinaja vallatusi suure rahuga.

Bosambo seisatas, et silitada oma lapse pruuni pead ning patsutada kitse kaelale.

Siis läks ta onni, võttis äraandliku kapsli kaelast ja peitis selle voodi alla auku, oma teiste varanduste sekka.

Päikeseloojangul kutsus teadetetrumm — lokoli — kõik sõjamehed kokku.

„Meie läheme nüüd akasavade juurde,“ kõneles Bosambo lühidalt sõduritele. „Ma tean ühte küla, mis on lõhkemiseni täis naisi ja ochoridelt varastatud kitsi. Meid kutsub ka meie tapetud venna veri, kuigi mitte nii valjusti kui kitsed.“

Bosambo läks teele ja jäi kolmeks päevaks ära. Siis tuli ta tagasi. Ta oli kaotanud kolm meest, sest akasavad näitasid tõhusat vastupanu. Kuid kaasa tõi ta siiski tubli sõjasaagi.

Uudised, iseäranis halvad teated, levinevad mööda jõge ruttu. Need jõudsid ka Sandersi kõrvu, kes jätkas maksude kogumist n'gombide juures. Üks akasavapealiku käskjalg tõi talle sellest teate ning Sanders tõttas siis nii kiiresti kui vähegi võimalik „Zaire'l“ Ochorilinna.

Bosambo kuulis ta saabumisest.

„Minu elu ja mu uhkus,“ pööras ta oma naise poole, „too mulle see hõbekapsel, mis asub mu voodi all. Ta on umbes nii suur ja ümmargune.“

„Härra,“ vastas naine, „ma tunnen hästi seda asja.“

Bosambo pani kapsli kaela ja ootas Sandersi tulekut.

Sanders oli väga vihane. Ta oli nii vihane, et muutus oma sõnakuulmatu pealiku vastu peaaegu viisakaks.

„Härra,“ vastas Bosambo Sandersi küsimusele, „ma pole linnast jalagagi lahkunud, ei päeval ega ka öösel. Nagu sa mind siin näed, nii olen ma istunud kogu aeg oma onni ees ja mõtelnud ainult püha-dele asjadele ning sinu kõrguse headusele.“

„Anna oma kapsel siia!“ kärkis Sanders.

Ta võttis selle kätte ja avas. Kaua vaatas ta numbrilauda, siis vaatas ta Bosambole, kes vastas ta pilgule sattumata ärevusse.

„Bosambo,“ ütles Sanders, „minu väikene kuradikene jutustab mulle, et sa oled kõndinud palju miile.“

„Härra,“ vastas pealik vapustatult, „kui ta ütleb seda, siis valetab ta.“

„Mulle aitab ta õiguse-armastusest,“ vastas Sanders. „Sa oled käinud kaugel! Seepärast pead sa ja su rahvas maksma viiskümmend kitse trahvi. Samuti kõrgendan ma teie makse ja võtan teilt ära jahipidamise loa isisimetsades. Peale selle annate teie mulle igapäev riigitöödeks viiskümmend töölist.“

„O, ko!“ oigas Bosambo; ta seisis oma hädas ühel jalal. „See on teenitud karistus, aga vali. Tunnistan sulle, härra, ma tungisin akasavade maale, aga kuidas teab seda su kuradikastikene, vaat' sellest ei saa ma aru. Ma mähkisin selle asja riide sisse ja peitsin ta voodi alla.“

„Siis ei kandnud sa seda enesega kaasas?“ küsis Sanders.

„Kõnelen tõtt ja seda võib tõendada ka mu naine.“

Bosambo kutsus oma naise. Tubli kanonaine, kes hoidis Bosambot oma tuhvli all, tuli onni uksele.

„Härra, see on tõsi!“ ütles ta. „Ma nägin seda asja, samuti ka teised inimesed, mu käskija eemal viibides.“

Ta kummardas ja tõstis maast üles oma hästi toidetud beebi.

„Ka tema nägi,“ ütles ta silmade särades uhkusest.

„Et teha mu härra ja käskija Bosambo pojale rõõmu, riputasin ma selle kastikese kitse Neta kaela. On see ülekohtune tegu?“

„Mu päikesevalgus!“ vastas Bosambo, „sa ei tee kunagi ülekohtu. Aga ütle mulle ühte. Kas Neta jooksis ka kaugele linnast välja?“

Naine noogutas.

„Ainult ühe korra. Ta oli ära öö ja päeva. Siis olin ma väga mures selle hõbekastikese pärast, sest sellel aastaajal on kitsed väga rahutud.“

Bosambo pööras end oma käskija poole.

„Sa kuulsid nüüd, Sandi. Ma olen süüdlane ja maksan oma trahvi.“

„Seda teed sa,“ ütles Sanders (kes vaatas talle kui patuoinale) „sest kitsel pole mingit süüd.“

VII

BOSAMBO VEND.

Bosambo oli monroovlane ja seepärast varas. Nagu enamik rootslasi sünnib ilmale blondidena ning siniste silmadega, ja hispaanlased tulevad maailma tumeda nahavärviga, nii on kõik monroovlased juba sündides suured vargad.

Bosambo oli hea mees. Ta valitses oma suguharu targalt. Laiskadelt ochoridelt pressis ta aastas enam makse välja, kui endised pealikud kümne aastaga. Bosambo oskas endale kindlustada suuri kasusid. Tal oli kujunenud harjumuseks nõuda makse sisse poole võrra enam, kui seda vajab valitsus.

Aastaid tagasi oli ta olnud Libeeria presidendi kangekaelne alam. Seal pidi ta ühel pidulikul kohtustungil andma aru kellaboi varguse üle, mille ta varastas jõest, kuhu boi oli asetatud hoiatussignaalliks ühe laeva vraki juurde. Ta mõisteti vangi, kust ta aga varsti põgenes. Peale kuude pikkust vaevalist rändamist jõudis ta viimaks Ochorimaale.

Sanders leidis temas usaldusväärse mehe ja usaldas teda kõigis asjus. Aga oli ka inimesi, kes ei usaldanud Bosambot. Iseäranis paistsid selles

suhtes silma isisite, akasavade ning n'gombide pealikul. Need mehed oli katsunud võõrast soost ochoride pealikuga jõudu, kuid olid jäänud alla.

Oma julge tegevusega maa kaitsmisel sai Bosambo varsti kogu maal kuulsaks. Varsti levisid kuuldused, et ta on Sandersi pailaps ja isegi temaga sugulane. Kuidas säärane kuuldsus tekkis, seda teadis muidugi Bosambo ise kõige paremini.

Nii sündis, et endise sunnitöölise kuulsus kasvab ka tema kodumaal Libeerias. Ta tõsteti seal seisusesse, missugusest ta ise kunagi polnud unistanud. Üks libeeria ajaleht, mille väljaandjaks oli üks või mitu musta, unustas Bosambo kuritööd ja kõneles temast kui „meie auväärt kaaskodanikust, Ochorimaa ülemkomissarist mr. Bosambo'st“. Nende silmis muutus ta rikkaks vürstiks ning kuningaks. Ta seisis tähtsuselt isegi ringkonnaülem Sandersist kõrgemal. Kõneldi isegi, et ta mõjutavat inglise asumaade valitsust.

Bosambol oli rannikul sugulasi ja need kohandasid endid tema kasvava suurusega. Tal oli ka üks vend, nimega Siskolo, kes oli suure kasvuga, kondine, kuid mõjukas mees.

Siskolo oli omalajal teeninud ühel sõjalaeval sõudjana ja omandanud sealt pealiskaudseid teadmisi inglise keelest. Oma kokkupuutumise ajal valgetega jõudis ta niipalju kokku varastada, et hiljem Libeeriasse elama asudes asutas seal poe. Teda kutsuti nüüd mister Siskoloks ning ta auahnuks oli saada kord seadusandliku kogu liikmeks.

Ajal, mil Bosambo nimi oli võrdne „rämpsuga“, salgas Siskolo maha igasuguse suguluse temaga ja

temast kõneldes mõtles ta Bosambole kui „alatule neegrile“. Kui Libeeria valitsus Bosambo tabamiseks määras võrdlemisi tagasihoidliku autasu, siis pakkus Siskolo sellele autasule lisa omast varandusest.

Koos libeeria avaliku arvamise vaadetega Bosambole muutusid ka Siskolo vaated oma venna suhtes. Kui Bosambo oli juba oma kuulsuse tipul, siis kogus Siskolo ühel ilusal päeval kokku oma lähemad ja kaugemad sugulased, alates alasti kõndivast vanaisast kuni pintsakut kandva väimeheni, kes oli ühe libeeria saapavabriku juhatajaks.

„Sõbrad ja seltsimehed!“ pööras mr. Siskolo nende poole tähendusrikkalt. „Nagu teie kõik juba isegi teate, on mu kallis vend praegu suure riigi valitseja ja teda austatakse kogu rannikul enam kui kedagi teist värvilist meest. Ma olen armastanud Bosambot alati ning öösel tihti palavalt palvetanud tema elu eest. Ka olen ma kõnelnud alati temast head kõigile valgetele, keda olen kunagi kohanud. Paljugi kordi olen ma temale saatnud käskjalgedega suuri summasid rahas. Kui ta pole saanud kätte seda raha,“ jätkas Siskolo julgelt, „siis on selles süüdi kas käskjalad, kes olid vargad, või röövlid, kes röövisid nad paljaks. Kõik mu teenijad ja inimesed, kes armastavad mind, teavad, et ma saatsin selle raha ja kirjutasin talle kirja heade soovidega ning kiitusega ta rikkuse üle!“

Mr. Siskolo pidas vahet ja torkas käe ülikonna tasku, mille oli saanud prantsuse konsuli teenrilt.

„Ma kutsusin teid kokku selleks,“ jätkas ta aeglaselt, „et teatada teile oma venna külästamise

kavatsusest. Tahan reisida sisemaale, et näha oma venda palest palesse. Nagu ma arvan, peab ta olema rikas. See ei ole hea, et tema on nii rikas ja meie kõik nii vaesed. Meie, kes me teda oleme armastanud ja nii palju aastaid tema eest palveta- nud.“

Keegi koosolijaist ei eitanud seda. Tõusis kiituse pomin, mis siiski polnud vaba teatavaist kahtlustist. Neid kahtlusi väljendas keegi Lakiro, kes arvati olevat tuttav juriidiliste küsimustega.

„See on ju kõik õige, Siskolo!“ vaidles vastu Lakiro. „Aga kuidas saame me teada, missuguses vahekorras Bosambo, meie kallid sugulane, soovib jagada varandused meie vahel, kes meie kõik teda nii armastame.“

Seekord ei võinud keegi saada kiituseavaldust kaksipidi aru.

Mr. Siskolo vastas üleolevalt: „Pärast seda, kui olen saanud varanduse oma vennalt Bosambolt — minu armastatud vennalt, kes on minuga veresuguluses, saage minust aru, ja ei mitte ainult nõbud nagu teie — pärast seda kui minu lihane vend, keda ma nii kaua ja sügavalt olen armastanud, on andnud mu kätte oma varandused, võtan ma endale poole sellest ja teise poole jagan teie kõigi vahel ühetasaselt.“

Lakiro tegi väga tõsise näo.

„Mulle paistab,“ ütles ta, „et meie kõik oleme temaga veresugulased. Meie korjasime sulle raha, millega sa tahad teostada reisu. Niipalju kui mina mäletan, ei andnud sa selleks dollaritki. Ma arvan, et meie armastatud sõber ning sugulane Bo-

sambo näeks vist meelsamini, et tema suured kingid jagatakse kõigi meie vahel ühetasaselt.“

Ta vaatas sealjuures oma vendadele, kes olid tulnud kaugelt sisemaalt ja kuulasid arusaamatut kõnelust, mis sündis pooleldi inglise, pooleldi monroovia keeles. „Neile võiks siiski vähem anda, sest nad ei vaja seda nii palju kui meie, kes me oleme oma hea hariduse tõttu omandanud kulukad elukombed, nagu veini ja šampuse joomise ja valitud toitumise.“

Kaks päeva ja ööd vaidlesid nad saagi jagamise üle, mida saada nad lootsid kindlasti. Neliteist päeva hiljem sõitis Siskolo aurikuga minema ja ta jõudis varsti Sandersi elukohta.

Sanders tundis erilist vastumeelsust tsiviliseeritud pärismaalaste vastu — see tähendab pärismaalaste vastu, kes kandsid euroopa riietust ja kõrget kübarat.

Samuti vihkas ta ka kõiki pärismaalasi, kes purssisid inglise keelt, nii hästi või halvasti, nagu seda oskasid. Ainsaks erandiks oli Bosambo, kelle keeletagavara piirdus viiekümne sõnaga. Seegipärast kuulus Sanders kannatlikult, kui Siskolo seletas talle oma kavatsused. Saades ettevõttest ülevaate, puges midagi kahjurõõmu sarnast Sandersi südamesse. Ta isegi naeratas sellele mustale mehele.

„Mine jumala nimel, Siskolo!“ ütles ta õrnalt. „Ma annan sulle ühe kanuu. See viib su venna juurde. On tõsi, nagu sa ütlesid, et ta on suur pealik. Bosambo rikkuse kohta aga puuduvad mul andmed. Mul pole sinu teravaid silmi.“

Siskolo laskis vaikides haavamise oma kõrvust

mööda. „Mr. Sanders,“ ütles ta, siirdudes pärismaalaste keelele, sest ta ei julgenud enam Sandersi emakeeles kõnelust jätkata, „mr. Sanders, rõõmustan südamest, et näen oma venda Bosambot ja võin suruda ta kätt. Mis puutub aga tema rikkusesse, siis ei kahtle ma selles. Ma arvan olema tal seda rohkem kui enamikel inimestest, sest Bosambo on väga kaval mees. Ma viin talle väga hinnalisi kinke. Mul on tema jaoks uur, mida ei saa osta kusa-gilt alla kolme dollarit, peale selle veel terved kangad mitmesugust riidet.“

Ühel juulikuu hommikul mr. Siskolo tõusis väga vara üles. Oma pikale teekonnale läks ta kõrges kübaras, kuid pintsaku oli ta hoolikalt kokkupanduna peitnud kanuusse. Isegi püksid oli ta paigutanud papitükkide vahele, et kaitsta neid loodusvägede eest, mis pikal reisul võiksid neid tabada.

Maal, kus ajal pole väärtust ning fantaasia ei mängi mingit rolli, on reisimine väga mugav, kuid veidi igav tegevus. Kestis kuu ja kolm päeva, enne kui Siskolo jõudis oma venna piirile. Mõne miili kaugusel Ochorilinnast riietus ta jälle eurooplase moodi, et saabumine sünniks nagu see on kohane suure ja rikka vürsti sugulasele. Bosambole mõjus teade tema venna saabumisest jahmatavalt.

„Kui see mees peaks tõesti olema mu vend,“ ütles ta, „siis olen ma õnnelik inimene, sest mu vend võlgneb mulle neli dollarit, mis ta laenas minult hulk aega tagasi ja mis seni on tagasi maksmata.“

Siiski oli ta ärevuses. Sugulased äratavad alati oma vastuvõtjais iseäralise rahutuse. See on nii kõikide rasside juures. Bosambo läks piduliku saatkonnaga oma vennale vastu.

Siskolo ei maldanud oodata kuni kanuu saabub kaldale, vaid ta astus juba enne vette ja läks solistades kaldale, et tervitada oma venda.

„Sa oled tõesti mu vend — minu ainukene vend, Bosambo!“ tervitas Siskolo ja süleles teda südamlikult. „See jääb mulle unustamatuks päevaks.“

„Minule,“ vastas Bosambo, „paistab päikene nüüd kahevõrra heledamana, väikesed linnud laulavad valjemini kui kunagi enne. Ma otse tantsiksin rõõmu pärast. Ütle mulle nüüd, Siskolo,“ jätkas ta veidi kainemalt, „mispärast võtsid sa selle pika tee ette? Ma olen vaene mees ega saa sulle anda midagi.“

„Bosambo.“ vastas Siskolo etteheitvalt, „ma toon sulle väärtuslikke kinke. Nende eest ei taha ma isegi mitte ühte dollarit. Ma ei soovi muud, kui näha su tublit nägu ja kuulata su arukaid sõnu, milliseid kordavad kõik inimesed ühest maa äärest teiseni.“ Siskolo pigistas uuesti Bosambo kätt.

Siis pidasid nad silmapilgu vahet, et Siskolo võiks tõmmata jalast oma märjad püksid, mis pidid maksma kolm dollarit, nagu ta ise seletas.

Ja siis läksid nad käsikäes Ochorilinna. Rahvas jälgis suure uudishimuga seda vaatamängu, mida pakkus neile kõrge kübara ja pintsakuga mees, kelle valge särk lipendas vastu paljaid jalgu.

Bosambo andis kasutada oma vennale parima onni. Ta laskis kuut erisuguharusse kuuluvat tüdrukut tantsida tantsu sellele eneseteadlikule etiopia kiriku liikmele. Mis vähegi võimalik ja mida võis ta nõuda omalt rahvalt ilma tasuta, ei jäänud tegemata, et teha oma venna sealviibimine õnnelikuks ja unustamatuks.

Siskolo polnud siiski rahul. Vaatamata kõigile lõbustustele, mis Bosambo valmistas talle neil õnnelikel päevil, et näidata talle oma võimu ja armastust, jäi Siskolole teadmatuks nii igatsetud ja tähtis Bosambo rikkus.

Ta puudutas seda teemat ühel öisel pidul, mis Bosambo korraldas tema auks, mille kulud kandsid osavõtjad, kes jälgisid vihaga oma hinnaliste varade raiskamist.

„Bosambo, mu vend,“ ütles Siskolo, „kuigi armastan sind, kadestan sind ka. Sa oled rikas, mina aga vaene, ja ma tean, et sul on ära peidetud palju ilusaid varandusi.“

„Ära kadesta mind, Siskolo,“ vastas Bosambo kurvalt, „ma olen küll pealik ja Sandi pailaps, aga varandust pole mul siiski. Sina aga, mu vend ja sõber, omad enam dollareid kui liiva jões. Nüüd sa tead, et ma armastan sind,“ jätkas Bosambo ruttu, sest teine avas oma suu vasturääkimiseks, „seda teen ma kõik ilma lootuseta ühelegi tasule. Mu süda tunneks suurt valu, kui mõtlen sellele, et sa võiksid pakkuda mulle kõige selle eest väikesi hõberahasid. Siiski, kui sa seda just soovid, võtaksin ma need ka vastu, sest ma olen nii väeti võrreldes si-

nuga. Ära mõtle, nagu igatseksin ma rikkust. Ei, vaid sellepärast, et ma olen vaene mees...“

Siskolo nagu venis ühtesoodu pikemaks.

„Bosambo,“ vastas ta mitte sugugi lõbusa tooniga, „ka mina olen vaene mees, sest mul on suur perekond ja palju sugulasi, kes on ka sinu sugulased. Oleks väga kena sinust, kui sa teeksid mulle viisaka kingi, mille võiksin viia kaasa rannikule. Siis kutsuksin ma kokku inimesed ja ütleksin neile: „Vaadake, mis ma kõik sain oma vennalt Bosambolt, kes on väga rikas ja suureks pealikuks kaugel maal.““

Bosambo näost ei paistnud, et ta oleks sellest väga vaimustatud.

„See on tõsi,“ ütles ta tasa, „ja oleks väga kena, kui võiksin seda teha, kuid oma suureks kurvas-tuseks ei saa ma seda teha, sest olen hirmus vaene.“

Nii möödus nende kõnelus.

Kümne päeva pärast oli Bosambo väsinud mees. Ta andis sellest ka mõista, millest oleks aru saanud igaüks, aga Siskolo ei teinud sellest väljagi. Nii ütles ta näiteks: „Vend, nägin möödunud öösel unes, et su perekond oli haige ning su äri läks kuradile. Arvan, sa lähed nüüd ruttu tagasi oma kodumaale.“ Või: „Vend, olen mures sinu pärast, sest varsti algab siin aeg, millal kõik võõrad kannatavad paistete all.“

Aga Siskolo vastas neile mõistaandmistele osavalt ning otsustavalt, sest ta polnud asjata Bosambo vend.

Pealikut vaevasid sünged aimused. Nädalad möödusid ja vend ei mõtelnudki tagasireisule. Vii-

maks võttis Bosambo ühel päeval oma kiireima kannu ja sõitis J'Kani, kus Sanders kogus parajasti makse.

„Härra,“ ütles Bosambo kükitades laevalaele ringkonnaülema ette maha, „tahan jutustada sulle ühe loo.“

„Siis olgu see lugu nii pikk, mida võib jutustada moskito istumise ja nõelamise ajavahemikul,“ vastas Sanders.

„Härra, see on lühike lugu,“ tuli kurvalt Bosambo suust, „aga see on paha lugu — vähemalt minu suhtes.“

Ja siis jutustas ta loo oma mitteteretunud vennast.

„Härra,“ jätkas ta, „ma olen kõik teinud, mida võib teha üks mees. Olen teda söötnud toiduainetega, mis pole enam söödavad. Olen ta löbustamise eest hoolitsenud...“

„Edasi, edasi!“ pomises Sanders, sest päev oli olnud palav ja maksude kogumine enam väsitav.

„Nüüd tulen ma sinu juurde, härra, mu käskija ja valitseja,“ ütles Bosambo, „sest ma tean, et sa oled tark ning arukas ja sinus elab jumalate võim. Saada minema vend mu juurest, sest ma armastan teda nii väga, et võiksin talle viimaks teha ühel päeval halba.“

Sanders oli mees, kes arvestas iga väiksemagi asjaga, välja arvatud ainult naiste riiud. Ta oli näinud tülisid, mis said alguse nõöpnõelapea suurustest eriarvamistest. Ta nägi kuidas kaheksatuhat meest läksid relvadega lahendama vaidlusküsimust, mis alguses keerles ühe toidupoti ümber.

Ta mõtles silmapilgu pinevalt. Siis kõneles ta: „Kahe kuu eest jutustas mulle üks akasavade jahimees, et ochorimetsas Isisi piiri lähedal, seal kus viis suurt puud kasvades on moodustanud poolkuu taolise vormi...“

„Au olgu Jumalale ja tema prohvet Muhameedile!“ katkestas teda Bosambo vagalt ning lõi siis risti ette.

„Poolkuu kujul,“ jätkas Sanders. „Ja keskmise puu juurte juures — nii ütles noor akasavamees — on maetud suur elevantiluu varandus.“

Sanders pidas vahet ja Bosambo vaatas talle ootavalt otsa.

„Sääraseid lugusid jutustatakse tihti,“ tähendas Bosambo.

„Siis jutusta seda edasi!“ ütles Sanders tähendusrikkalt.

Bosambo silmisse tekkis arusaamise läige.

Kahe päeva pärast oli ta jälle omas linnas. Öösel kutsus ta oma venna salajasele nõupidamisele.

„Vend,“ algas ta, „olen palju päevi mõtelnud sinule ja sellele, kuidas teenida sind kõige paremini. Nagu sa juba tead, olen ma vaene mees.“

„Kuningas on vaene mees, aga kerjus on veel vaesem,“ kordas Siskolo häbematult ning uskumatult.

Bosambo hingas sügavasti.

„Ma tahan sulle usaldada nüüd midagi,“ jätkas ta tasasel häälel. „Ma olen kogunud oma vanuks päeviks ja juhuseks, kui minu rahvas peaks mind reetma, suure hulga elevantiluid. Selle luu võtsin ma oma rahvalt. Võtsin selle veristes lahingu-

tes. Ma olen ka küttnud palju elevante. Siskolo, minu vend,“ jätkas ta teeseldud ärevusega, „kõik selle annan nüüd sulle, sest ma armastan sind ja oma tublisid sugulasi. Mine rahu, kuid ära tule siia enam tagasi, sest kui mu rahvas saab teada, et sa otsid nende varandust, siis ei andesta nad seda sulle. Ka mina ei saa neid tagasi hoida, kuigi olen nende pealik.“

Kogu öö istusid nad koos. Bosambo oli kurb, kuid andis siiski juhtnööre. Siskolo aga värises suurest ärevusest.

Päeva alates sõitis Siskolo vett mööda Isisi piirile, sinna kus viis puud kasvasid poolekuu-kujuliselt.

*

„Härra!“ hüüdis Bosambo kibestunult ning haavunult, „ma olin kord kristlane, siis kummardasin ma deemoneid ja nüüd olen ma tõelise usu jänger, kuigi mul oleks olnud kõik eeldused selles kahtlemiseks.“

Ta seisis Sandersi ees, tema alalises elukohas.

Jõe kaldal lamasid Bosambo väsinud ja kurnatud sõudjad, sest nad olid sõudnud vahetpidamata, nii ööl kui päeval.

Sanders ei kõnelnud. Üleannetu ilme oli tal silmis ning huuled tõmblesid naerust.

„Mulle paistab,“ ütles Bosambo traagilise paatosega, „et mind ei armasta enam ükski jumal.“

„See oli ju sinu tahtmine,“ ütles Sanders. „Ja ära unusta ka seda, et su vend armastab sind nüüd veel enam kui kunagi varem!“

„Härra,“ hüüdis Bosambo käsi välja sirutades, „kuidas võisin ma teada, et keskmise puu alla on maetud tõesti kümme suurt elevantikihva? Härra, kas ma olen nii hull, et võiksin anda sellele koerale säärase hindamatu varanduse?“

„Jah, ka mina pidasin seda lihtsalt kuulujuttuks,“ ütles Sanders vaikselt.

„Härra, kas ma tohin vaadata korraks?“

Sanders noogutas. Bosambo läks rödu lõpule, kust paistis meri.

Silmapiiril võis näha suitsu juga. See oli lahkuva postiauriku suits, mis viis Siskolo ühes imetlusväärsete elevantiluu-aaretega tagasi Monrooviasse.

Bosambo tõstis oma rusikas käe ja sajatas kaduvat laeva.

„Oh, vend!“ kiristas ta. „Oh, sa saatan! Sa madu! Neeger! Neeger! Neetud neeger.“

Bosambo nuttis.

VIII

N'GOMBIDE TROON.

N'gombirahvas austas oma trooni enam kui kõiki teisi aardeid, ja seda põhjusel, et troon oli valmistatud elevantiluust ja hõbedast. Troon oli ka nende oma meistrite töö, sest n'gombid on osavad käsitöölised.

Sellel troonil istusid kuningad, vägevad sõjamehed ja pealikud, samuti ka tähtsad külalised.

Ochoride pealik Bosambo külastas ka ükskord n'gombikuningat, et pidada temaga sõbralikult nõu. Ka tema istus sellel troonil ja imetles seda. Öösel, peale Bosambo lahkumist, tuli neli meest ja viisid trooni minema. Kuigi kuningas ja tema nõunikud tuhnisid kogu maa otsast otsani läbi, jäi troon kadunuks.

Trooni polekski leitud, kui silmapiirile poleks ilmunud kaupmees mr. Wooling. Teda tunti kogu rannikul tubli kaupmehena ja üldise arvamise järgi oli ta rikas mees. Ühel päeval otsustas ta vallutama minna tundmatuid maid. Ta saabus Sandersi ringkonda mitmesuguste asjade laadungiga ning piiramatu uudishimuga.

Seni oli ta oma äri ajanud enam tsiviliseeritud

piirkondades — paikades, kus haritud pärismaalased uurisid väärtpaberite kursse ja oma viljasaagi tegid kaubaks koos kõrtega. Ta ammuseks igatseuseks oli astuda maa-alale, kus mängis juhtivat osa paganlus, kus valgetele vaadati kui jumalatele ning kus võis suurejooneliselt petta.

Woolingil tuli elada üle mõningaid pettumusi. Nii ei lubanud Sanders müüa oma maal alkoholiseid jooke.

„Teie võite ju natukene kaubelda,“ ütles Sanders, kes liigutas laisalt oma kärbsepüüdjat, „aga maa jääb teie eest suletuks, kui tahate äritsema hakata alkoholi ning tulirelvadega.“

„Aga, mr. Sanders,“ protesteeris mees vastutuleliku naeratusega, „ma pole enam nooruk, kes äsja pääsenud valla oma ema põllepaelust. Kura-muse pihta! Ma tunnen pärismaalasi! Ma kõnelen nende keelemurdeid ranniku inglise keelest kuni suaheli keeleni.“

„Teie ei tohi aga kõnelda nendega alkoholi abil! Seega oleks meie kõnelus lõppenud!“ ütles Sanders.

Mr. Woolingi kõneuskusest oli vähe, et mõjutada teemantkõva ringkonnaülema seisukohta.

Kaupmees lahkus viisaka märkusega ilma vihata, kuid oma sisimas sajatas ta ametitruud siga ja briti narri.

Wooling läks sisemaale ja kauples seal oma võimete kohaselt, kuid ilma „tuliveeta“, mis oli mõjukamaks söödaks ta saagiretkedel. Andes tõele au, peame siiski tunnistama, et ta tegi head äri. Ühel hommikul jõudis ta Ochorilinna, kus ta tutvus pealikuga, kelle nimi oli Bosambo.

Wooling saabus sinna lõunapaiku. Tunni aja jooksul olid ta kaubad laiali laotatud jõekaldale. Need kaubad koosnesid Belgias valmistatud Manchesteri puuvillatoodetest, Birminghamist päritolevast ehtsast india soolalihast, soolast, mille hulgas oli tuntav hulk head jõe liiva jne.

Ta astus Bosambo juurde, kes istus leopardinahkadesse rietatuna oma onni ees.

„Pealik,“ sõnas ta oma luulelises kõnekeeles, „ma sooritasin pika ja väsitava reisu läbi ürgmetsa ning vastu jõevoolu, et näha kõiki pealikuid nende aulikus suuruses ja kõrguses. Toon sulle siin ühe kingi oma isiklikult sõbralt ja sugulaselt, briti kuningalt.“

Seda öeldes ulatas ta pealikule pidulikult väikese kollase pühakuju, mis kujutas Püha Sebastiani. Seda kaju võis rannikul osta kolme sendi eest. Bosambo võttis kingituse vastu sügava tõsi-dusega.

„Härra,“ ütles ta, „ma panen selle kingituse teiste kinkide juurde, mis mulle on saatnud inglise kuningas. Mõned neist on väga hinnalised, nagu näiteks suurepärase kullast voodi, hõbedane uur, teemantidega ilustatud kroon, millel on nii palju vääriskive, et ma pole suutnud neid ära lugeda.“

Ta väljendas seda suure rahuga, nii et hämmastanud mr. Wooling jäi peaaegu hingetuks.

„Mis puutub aga sellesse ilusasse kingisse,“ jätkas Bosambo, vibutades pühakuju hooletult käes, nagu kahetseks ta otsust, lisandada see asi oma kogu juurde, „vaata, selleks et sind veenda kui väga ma sind armastan — sest ma armastan kõiki valgeid

härrasid — annan ma selle sulle tagasi. Aga et kingi tagasiandmisel on halb tähendus, siis pead sa andma mulle kümme hõbedollarit. Siis ei taba meid kumbagi õnnetus.“

„Pealik!“ vastas Wooling, kes oli vahepeal suure pingutusega end kogunud, „see on suurepärase kink ning kuningas pahandab väga, kui kuuleb, et sa oled andnud kingi tagasi. Kas tead, mis ütleb üks vanasõna: ‚Ära anna kunagi tagasi, mis on antud sulle!‘ ja see siin on pealegi püha mehe pilt.“

Bosambo vaatles väikest kaju.

„See on väga püha mees,“ vastas ta, „nagu ma näen, on see püha Juudase kaju — seepärast, minu hinge ja pea nimel, pead saama ta tagasi!“

Lõpuks mr. Wooling andis viivitades viis dollarit ja pealekauba ka pühakaju. Bosambo ostis nüüd kümne dollari eest kaupa ning maksis sularahas. Mr. Wooling lahkus rahuldatuna.

Mõni päev hiljem avastas ta oma rahade hulgas kümme vale dollarit, nagu neid kahtlased rannikuärid müüvad kaupmeestele, kes ajavad nendega paganate hulgas oma äri.

Wooling tuli rannikule tagasi väikese kasuga, kui mitte arvesse võtta saadud kogemusi. Kuus kuud hiljem sooritas ta uue reisu sisemaale.

Seekord võttis ta kaasa erisorti grammofone, mis olid seetõttu tähelepanuväärsed, et ainult proovimänguriist oli kasutuskõlvuline, teised aga mitte.

Selle kaubaga tuli ta nüüd Ochorilinna.

Suur kanuu oli täis laetud grammofone, kokku kakskümmend viis tükki. Üks neist oli korras, teistel aga puudus kõigil sisemine masinavärk. Ilma si-

semise värgita grammofonid on halb kaup ka Aafrika turul.

Vaatamata sellele ostis Bosambo ühe neist naeruväärt odava hinna eest. Bosambo vaatas haavunud ning etteheitva näoilmega katseid, mida sooritas kaupmees tema poolt makstud rahadega.

„Härra!“ lausus Bosambo mahedalt, „need rahad on head rahad, sest ma sain nad oma poolvennalt Sandersilt.“

„Käi kuradile oma poolvenna Sandersiga!“ vastas Wooling energilises inglise keeles. Ta suureks imestuseks vastas pealik samas keeles.

„Sa vanduma! Sa teenima sellega omale päeva põrgus! Sa kõnelema neetud sõnu. Sa polema kuigi hea ingli jaoks.“

Wooling, ühte n'gombide linna saabudes, polnud kindlasti kellegi ingel. Ta avastas, et oli müünud mingisugusel seletamatul kombel Bosambole oma korras grammofoni. Nüüd polnud tal enam ühtegi riista, millega muretseda kundesid ostma neid.

Ta pöördus tagasi Ochorilinna. Sinna jõudnud leidis ta Bosambo mängimas suurele kuulajaskonnale laulu „Püha linn“. Kui vihane kaupmees sammus linna poole, kandis õhtutuul talle kõrva tenorihääle, kui see kriiskas:

„Jer-ru-salem! Jer-u-salem!

Laula, sest öö on möödas!“

„Pealik!“ ütles mr. Wooling ärritatult, „lugu on täbar, sa said mu parima imekasti, mida ma ei müünud sulle üldse.“

„Viimase öö lebasin ma uinudes,
Siis tuli nii imeilus unenägu,“
laulis mänguriist hingeliselt.

„Härra,“ vastas Bosambo, „ma ostsin selle imekasti — ma maksin sulle tema eest kümme dollarit, mida teie kõrgus proovis hammastega, arvates et need on halvad rahad.“

„Su pea juures, sa varas!“ vandus Wooling, „selle siin müüsin ma sulle.“ Ta näitas kastile, mida kandis käevangus.

„Härra,“ ütles Bosambo võrdlemisi alandlikult, „mul on väga kahju.“

Ta pani grammofoni seisma. Siis võttis ta suure tinast hääletoru kasti küljest — suure viivitusega. Siis mähkis ta grammofoni rohumati sisse ja andis kaupmehele tagasi. Mr. Wooling, kes oli kartnud tüli, andis viisakale pealikule terve dollari.

„Nii tasun ma ausatele,“ ütles ta suuremeelselt.

„Härra!“ vastas Bosambo, „et meie mõtleks alati üksteisele sõbralikult, siis annan ma sulle siin poole sellest, teise poole aga jätan endale.“

Ilma suurema vaevata murdis ta raha kaheks, sest raha oli valmistatud metallist, mille väärtus oli kaugelt vähem kui hõbedal.

Woolingit polnud kerge segadusse ajada. Kuid nüüd sattus ta nii ärevusse, et andis Bosambole ehtsa dollari. Alles poolel teel Akasavalinna märkas ta oma eksitust. Ta naeris habemesse, sest grammofon kaalus üles nii vaeva kui ka raha.

Öösel kogunesid akasava mehed tule ümber, et

kuulata „Püha linna“. Kaupmees avastas oma suureks hämmastuseks, et ochoripealik oli vahetanud ümber ainult imekasti kesta, jättes masinavärgi edasi endale.

Ochorilinnas samal ajal laulis värisev hääl kogu öö Jerusalemma ja äratas ochori inimestes imetlust ning aukartust. — — —

„Osalt on see ka teie enda süü!“ ütles Sanders, kui kaupmees kaebas talle oma häda. „Bosambo kasvas üles tsiviliseeritud ümbruses ning omandas seal sõrmedeväleduse, mida pole igal inimesel.“

„Mr. Sanders,“ vastas mustadepügaja tõsiselt, „ma olen kaubelnud siin rannikul kuusteist aastat noormehena ning mehena,“ — ta kõneles rõhuga — „pole olnud ega saagi olla ühtegi nende neetud neegrite hulgas siin selles jumalast mahajäetud maanurgas, kes oleks tõmmanud Bill Woolingil naha üle kõrvade.“

Omas suures ärrituses kasutas ta paljusid väängeid võrdlusi, mida siinkohal pole mõtet korrata.

„Mind häirib teie väljendusviis, aga ma pean imetlema teie ettevõtlikkust,“ ütles Sanders.

Mr. Woolingi ettevõtlikkus oli tõesti suur, sest kuu aja pärast läks ta kolmanda kauba koormaga ürgmetsa. Seekord oli tal kaasas muude asjade hulgas üks iseäranis meeldiv ese — kuldne kett, mille vahed olid täidetud värviliste klaaspärilitega.

„Seekord,“ tähendas ta ringkonnaülemale, kes igavuse pärast oli tulnud jõesillale, et vaadata kaupmehe ärasõitu, „seekord tõmban ma Bosambo naha üle.“

„Hoidke end n'gombirahvast eemale!“ soovitas Sanders, „nad on väga rahutud ja õelad. Nende maale ei tohi teie minna!“

Mr. Woolingi suust tuli kõmisev heli, sest ta oli otsustanud kindlasti n'gombimaale minna, mis oli rikas kummist ja kopalist.

Reis oli mugav, sest kaupmees oli osava keelega. Tal olid igakord vastused varuks neile, kes kaebasid endiste ostude halbade omaduste üle.

Ta sõitis otseteed Ochorimaale. Seal ootasid teda eriti osavust ja kavalust nõudvad ülesanded. Kohale saabudes asus ta kohe asja juurde, unustades isegi seejuures tema seisusele kohase vääriskuse.

„Bosambo!“ kõnetas ta pealikut, „ma tõin sinu jaoks kaasa väga ilusaid ja hinnalisi asju. Vanun sulle . . .“ järgnes terve trobikond igasuguseid jumalaid ja pühakuid, „et need ketid,“ ta võttis välja ühe iseäranis ilusa, et ka teised inimesed huvituksid nendest, „on mulle kallimad kui mu elu. Seegipärast võid sa ühe endale saada elevandikihva eest.“

„Härä,“ küsis Bosambo, kes sealjuures puudutas aaret käega, „missugune imevõim elab selles ketis?“

„Kett on suur vaenlaste surmaja,“ ütles Wooling vaimustusega, „ta kaitseb õnnetuste eest ning annab tema kandjale julgust. Väärt on ta kaks elevandikihva, kuid ma annan ta sulle ühe elevandikihva eest, seepärast et Sanders hindab sind ja mina pean sinust ka lugu.“

Bosambo mõtles.

„Elevandikihva ei saa ma anda sulle,“ ütles ta siis, „aga ma annan sulle ühe elevandiluust tugi-tooli, mis on väga tore.“ Siis tõi ta selle tooli oma onnist välja.

Tool oli tõesti väärtuslik. Selle eest oleks võinud anda palju sääraseid kette.

„Võid tooli n'gombidele müüa! Nad armastavad sääraseid asju ja maksavad sulle hästi,“ ütles Bosambo magusasti.

Wooling tuli N'gombimaale tundega, nagu oleks ta võitnud nelja pensiga viiskümmend naelsterlingit.

Ta astus sellele maale hoolimata ametniku hoiatustest, mis tema meelest olid ainult haletsemisväärsed tujud. N'gombid olid — nagu ta seda ka ootas — väga lahked ja vastutulelikud. Nad ostsid temalt ühe keti pealikule, milleks raha koguti avalikul korjandusel. Woolingi auks korraldasid nad tantsupidu, kuhu kutsuti tantsitäre ümberkaudsetest küladest.

Oma armastust ja imetlust Sandersi vastu väljendasid nad väga sõnarohkete kõnedega, kuni lõpuks arvasid, et nende vaimustus ei äratanud kuulajas vastuarmastust. Siis julgesid nad väita vastupidist — Sandi olevat metsik ja türannlik härra.

Vastuseks sellele õnnistas Wooling neid suure sõimu rahega, nimetades neid nahasööjaks ja koortearmastajaks rahvaks. Sest neegritele on kõvasti keelatud kõnelda valgetest alahindavalt, olgugi kui see valge on valitsusametnik.

„Nüüd kuulge mind teie kõik, kes olete siin!“

hüüdis Wooling, „mul on siin müüa suurepärane ja tore asi...“

*

Üle puulatvade õõtsus paks kollane pilv, mis peagi lagunes fantastilisteks tükkideks ja siis jälle edasi keerles. Sanders läks „Zaire“ ahtrisse teras-trosse järele vaatama. Tema kergemeelne meeskond armastas siduda laeva kinni esimese kättesattuva puutüve külge, olgu see siis nii mädanenud või kõdunenud kui tahes. Seekord oli laev hästi kaldale kinnitatud. Esitross oli seotud kaldal kasvava noore tugeva kopalipuu külge, tagatross oli samuti rahuldavalt kinnitatud.

„Nüüd võivad möllata loodusväed!“ hüüdis Sanders. Loodusväed vastasid hüüdele ka kohe.

Siksaki-kujuline sinine tuleleek sähvatas kolaste pilverüngaste vahelt, millele järgnes kõrvulukustav müristamine. Orkaanitaoline torm liigutas aurikut kui pähklikoort ja painutas puude latvu maani..

Sanders läks oma kabiini ja sulges ukse enda järele. Kabiini vaikuses jälgis ta tornaado hävitustööd läbi akna. Kabiin asus ülemisel tekil, kust avanes vaade ümbrusele, niipalju kui lubas seda väikese jõe laht. Ta nägi, kuidas torm muutis tavaliselt nii vaikse jõepinna kõrgeteks laineteks. Üks puu teise järgi purunes seal kus põrguvürst M'shimba M'shamba jalutas oma hirmsate sammudega läbi ürgmetsa. Ta kuulas läbitungivat tormi ulgumist, mida katkestasid müristamise äkilised raksatused. Ta rõõmustas, et ei viibinud praegu seal, kus

olid teised inimesed. Öö saabus kohutava kiirusega.

Pool tundi tagasi, veel enne tormi märke, laskis ta laeva juhtida esimesse parimasse varjupaika. Loojeneva päikese viimaste veripunaste kiirte valgusel olid nad ankrusse jäänud jõe kalda lähedale.

Nüüd oli ilm kottpime. Juba siis, kui ta jälgis tormi metsikut tantsu, muutus taeva rõhuvalt hall värv tindisarnaseks siniseks. Hiljem saabuv tormivöö katkestas igasuguse väljavaate.

Ta vajutas elektrinupule, mispeale kabiin täitus ereda valgusega. Siis võttis ta telefoni ja kutsus seersant Abiboo.

„Lase oma mehi valvata esitrossi!“ käskis ta. Sügav kurguhääl vastas talle.

Sanders viibis praegu Tesai ülemises osas, mis oli peaaegu tundmata maa. Ümbruses asuvad suguharud oli häälestatud vaenulikult. Aga säärasel ööl nagu äsjane, usaldasid nad vaevalt tulla välja. Väljas müristas edasi ning välgud sähvisid vahetpidamata. Sanders otsis laekast piibu ja süütas selle põlema. Varsti oli kabiin suitsust sinine, sest ta oli sulgenud ventilaatori. Säärases olukorras söömine oli muutunud võimatuks, sest tuli oli laevaköögis kustunud.

Sanders astus akna alla ja vaatas välja. Ta kustutas tule, et paremini näha. Torm mõirgas ikka veel, samuti sähvisid ka välgud. Tuule vingumise ja vee kohina hulka segunesid äikese raksatused.

Aga pilved olid käristatud ning aegajalt kuu-

kiired tantsisid vahustel lainetel. Äkitselt läks Sanders ukse juurde, avas selle ja karjus tekile.

Orkaanihoog haaras temast kinni ning virutas ta vastu kabiini seina. Ta sai aga ühest äärest kinni haarata ja tiris end laeva äärelle. Ta oli näinud jõe keskel lainteharjal ühe kanuu, milles lebas üks kahvatu näoga mees.

„Noka, Abiboo!“ möirgas Sanders. Aga torm summutas ta hääle. Ta käsi haaras puusa. Revolver paukus. Mehed tulid mööda kõikuvat laevalage komberdades reelingu juurde. Tummal näitas Sanders kanuule.

Nöör visati vette. Vahutavate lainete keskelt tõmmati laevapardale see, mis oli jäänud üle mr. Woolingist. Ta jaksas sosistada ühe ainukese sõna — sõna, mis pani elama „Zaire“ teki. Sanders oli lasknud „Zaire“ hoida kogu aeg auru all juhuks, kui torm peaks purustama laevatrossid, et laev siis ei muutuks tormi mängukanniks, vaid võiks sõita edasi.

„...nad olid minu jälil... mõned lasksin ma maha... aga nad tulid... siis haaras meid torm... nad pole mitte väga kaugel...“

Vaatamata lämmatavale kuumusele ja paksule tekile, millesse ta oli mähitud, värises ta kogu kehast, kui istus Sandersi juures, kes juhtis auri-
kut jõe keskele.

„Mis on siis õieti lahti?“ küsis Sanders. Torm pühkis ta sõnad tükkideks, aga tema kõrval kükitav kogu kuulis siiski ning vastas.

„Milles seisab asi?“ küsis Sanders ta üle kummardudes.

Wooling mõirgas uuesti.

Sanders raputas pead.

Ta püüdis kinni ainult kaks sõna: „Leentool“, „Bosambo“. Aga tol silmapilgul ei ütelnud need sõnad Sandersile midagi.

IX

KIHHU.

Käabusrahva pealik Sokola saadik tõusis üles. Ta oli nelja jala pikkune tüse mees, kehakatteks oli tal ainult rohust niudevöö. Sanders vaatas teda mõtlikult, sest ta tundis oma võsarahvast hästi.

„Ütle oma härrale, kellele ma kuninga esindajana saatsin kingituseks riisi, soola ja riidekraami, et seda maad valitsen mina kui oma kuninga asemik. Su härra vandus surma nimel pidada rahu ürgmetsas. Uusi kinke ma enam ei anna.“

„Härra,“ katkestas teda väikene võsamees vihaselt, „ta palub teie kõrguselt ainult riidet ja kümme tuhat klaaspärlit oma naisele. Siis lubab ta jääda alatiseks sinu alamaks.“

Sanders näitas naerdes oma hambaid. „Ta jääb mu alamaks,“ ütles ta tähendusrikkalt.

Võsamehe jalad kaevasid närviliselt liiva.

„Härra, see on minu surm, kui viin su uhke teate oma linna. Oleme uhke rahvas ning Sokola omab veel suurema uhkuse kui keegi teine.“

„Jutt on lõppenud!“ ütles Sanders, ja väikene mees sammus mööda puust treppi alla, mis viis liivasele aiatele. Siis pöördus ta ümber, varjates silmi

käega liiga heleda päikesepaiste eest, sest võsarahvas elab metsahämaruses ega armasta seepärast heledat päikest.

„Härra,“ ütles ta arglikult, „Sokola on metsik mees. Ma kardan, ta kasutab oma odasid tapmiseks.“

Sanders ohkas sügavasti ning toppis oma mõlemad käed valge pintsaku sügavatesse taskutesse.

„Siis kasutan ka mina oma odasid tapmiseks!“ vastas Sanders. „O, ko! Kas olen ma ochorilane, et pean kartma metsmeeste kaagutamist?“

Mees viivitas ikka veel.

Ta seisis ja kaalus peopesal oma kerget oda, nagu mõni mõttesesüvenenu, kes mängib millegagi, mis asub ta käeulatuses. Alguses keerutas ta oda aeglaselt, siis järjest ikka kiiremini.

„Ma olen Sokola teener!“ ütles ta lihtsalt.

Välgukiirusel heitis ta oma pruuni käe kaugele ette, nii et oda lendas ristloodis läbi õhu.

Sanders tulistas kolm korda oma revolvrüst. Pealik Sokola saadik kukkus tagurpidi maha nagu joobnu.

Seersant Abiboo kargas läbi bungalow akna, revolver käes. Ta leidis oma härrat seljast võtmas suitsevat kuube, — ilma karistuseta ei või tulistada läbi tasku.

„Viige ta haigemajja! Mä ei usu, et ta oleks surnud!“

Sanders võttis maast oda ja proovis selle otsa.

Kergeimgi puudutus sellega oleks tähendanud piinarikast surma, sest võsarahvas on väga osav tetanuse mürgi kasutamises.

Laager aeti jalule. Haussabarakkidest tulid

mehed ja valmistasid kandraami, millega viisid minema haavatud võsamehe.

Kuna Sanders oli niiviisi oma isiklike asjadega ametis, siis polnud tal aega tähele panna postiauriku saabumist, mis tõi ka kaasa mr. Holdi.

See paks ameeriklane täitis oma lihava koguga paadi ainukese mugava istme. Aga ta kutsus kõiki perekonna jumalaid tunnistajaks, kui hädaohtlik on see iste.

Riietatud oli ta valgesse ülikonda, millele merevee pritsmed olid jätnud pruunid plekid, sest sõudjad neegrid ei omanud Howardi paadimeeskonna kogemusi ning töötasid seepärast ebakorrapäraselt. Ta oli kõrge kasvuga, lai ning paks. Nägu oli tal puhtaks raseeritud ning suunurgas tolknes sigar.

Ta paistis olevat sõbralik mees, või valetasid ta näojooned koledal kombel.

Lähenedes pikale, kollasele kaldale, kus lained tegid julgeid katseid müüri ehitamiseks mereveest, jättis ta võrdlused kodumaiste asjadega ja piirdus ainult harilikkude „huh’idega.“

„Huh!“ ohkas ta, kui paat virutati lainetest õhku.

„Huh!“ ütles ta, kui vägev üheksakordse maja kõrgune laine kargas mürisedes kokku. „Huh-oh!“ hüüdis ta, aga ei juhtunud midagi, kui kaldalolijad tõmbasid paadi kaldale. Paks Ben Hold komberdas maale. Lõpuks seisis ta kindlal maal, kust ta vaatas vihaselt üle kahe miili laiuse ookeani, mis eraldas teda aurikust.

„Laevadoki peaksid nad ehitama siia!“ pomises ta. Kahtlustava pilguga jälgis ta oma asjade

väljalaadimist. Igale pakile tegi ta märgi roheline kriidiga, mille leidis oma vestitaskust. Lõpuks arvestas ta, et üks pakk puudub. See oli see kõige tähtsam.

„On see? Ei! On see ehk see? Ei! Aga see! Ah, ja! See on see!“

Ta istus sellel.

„He!“ ütles viisakas kruneeger. „Teie tahtma Sandi juurde. Teie leidma tema?“

„Kõnele,“ ütles mr. Hold, „ma ei saanud sinust hästi aru. Ma tahan minna ringkonnaülem juurde! Inglismeni juurde. Kas saad nüüd aru?“

Siis sammus ta üle puhta ning korras õue suure ja varjurikka bungalow poole, mille varjurikkalt rõdult härra ringkonnaülem Sanders jälgis tuleja lähenemist, kellest ta polnud eriliselt vaimustatud.

Sest Sanders tundis suurt vastumeelsust valgete külaliste vastu. Nad tõid alati segadusi kaasa, neil olid hullumeelsed ideed, tihti tahtsid nad läbida sõdurite saatel vaenuliselt häälestatud piirkondi.

„Rõõmustab mind väga, teid näha! Boy, aseta tool siia! Palun, kas teie ei istuks?“

Mr. Hold istus ettevaatlikult.

„Kui inimene kaalub kakssada kaheksakümmend kolm naela,“ urises paks Benjamin lõbusalt, „siis istub ta ettevaatlikult, nagu seda väljendas üks minu hollandlasest sõber?“

Asetanud end mugavalt istuma, hingas ta kergendatult, kui veendus, et iste kannatas välja ta ras-kuse ilma mingisuguse krahhita.

Sanders ootas, lõbus muhelus silmis.

„Kas soovite ehk midagi juua?“

Mr. Hold tõstis käe pidulikult üles. „Ärge saatke mind kiusatusse!“ ütles ta vannutades. „Ma pean pidama dieeti — mu kogust ei paista, et oleksin hullunud toidu järele. Või siiski?“

Ta otsis midagi oma põuetaskust, pingutades end sealjuures tublisti. Sandersil oli vastupanematu tung teda aidata. Nähtavasti rätsep oli tahtnud mr. Holdile teha head seesugusel ebameeldival kombel, et õmbles sisetaskud väljapoole tema väikeste käte ulatuse kaugust.

„Siin ta on!“

Paks Ben andis Sandersile kirja. Ringkonnaülem avas selle, luges kirja tähelepanelikult läbi ja andis siis omanikule tagasi. Sealjuures naeris ta ebatavaliselt, sest Sandersit polnud kerge naerma ajada.

„Teie loodate siis siit leida kihhut?“ küsis Sanders.

Mr. Hold noogutas.

„Ma pole teda näinud küll kunagi,“ tunnistas Sanders. „Kuulnud olen ma temast küll, tema üle lugenud ja inimestelt pärinud, kes on palju reisinud. Nad jutustasid mulle, et olevat teda näinud.“

Paks Ben kummardas ettepoole ja pani oma suure käe ringkonnaülema põlvele.

„Mr. Sanders, ma usun, teie olete arvatavasti minust kuulnud. Olen paks Ben Hold. Igaüks Vaiksest ookeanist kuni Atlandini tunneb mind. Mul on tsirkuste ja metsloomade näitus, suurim

mis kunagi maailmas olnud. Mr. Sanders, ma olen raha teinud ja minu ettevõtted on miljon aastat teistest ees. Nüüd tahan ma aga ahvi kihhut.“

„Hoidke end tugevasti!“ Paksu Beni käsi hoidis Sandersi põlvest kinni. „Mr. Sanders, kihhuga olen ma raha teinud. Barnum tegi seda merineitsitega, aga minu tõmbenumbriks oli sabata ahv — kihhu —, kes oli inimestega nii sarnane, et ükski linnaisa, kartusest et inimesed võiksid arvata, et kihhu on pääsenud puurist valla, ei julgenud läheneda puurile. Oma kihhuga olen ma reisinud Seattlest Portlandini ja Buffalost Arizona linnani. Ma vajasin kompanii sõdurite abi, et hoida ära inimestetungi, kes tahtsid näha kihhut, pidin kasutama enda kaitsemiseks vihase rahvahulga eest politsei abi, kui kihhu ei paistnud inimestele küllalt loomutruu. Mõned minu endised kihhud on nüüd perekonna pead ja kinnisvarade omanikud läänes. On ka kihhusid, kes peavad võõraste-maju, kuid...“

„Ja jah, tõesti!“ Sanders naeratas uuesti: „Aga miks...?“

„Lubage mind seda teile jutustada.“ Paks Ben hoidis oma käe üleval. „Ma olen loobunud nüüd ärist — tubli! Aga, mr. Sanders, mul on ka südametunnistus.“

Ta surus oma suure käe südamele ja alandas häält. „Viimasel ajal tunnen ma selle vana kihhu pärast südametunnistuse piinu. Ma ehitasin endale uhke villa Bostoni. Olen end ümbritsenud vähegimõeldava luksusega. Aga ma kuulen ikka veel tasast häält, mis tungib läbi mu magamistoa pak-

sust seinast, mis leiab sissepääsu mu turgisauna vaikusesse — see hääl kõneleb mulle: „Paks Ben Hold — pole olemas ühtegi kihhut! Sa oled petis! Sa oled valetaja! Sa püherdad rikkuses, mille oled kogunud pettusega!“ Mr. Sanders, ma pean nägema kihhut; ma pean saama tõeliku kihhu, kui peaksin ohverdama ka selleks kogu oma varanduse.“ Ta alandas uuesti oma häält. „Isegi siis, kui kaotaksin sealjuures oma elu.“

Ta vaatas Sandersi otsa õudse tõsidusega. Ringkonnaülem vaatles teda mõtlikult. Mr. Holdilt rändasid ta silmad kruusaga kaetud teerajale aias. Paks ameeriklane, kelle silmad järgnesid Sandersi vaatele, nägi liivas tumedat plekki.

„Kas keegi on siin värvi maha kallanud?“ so-
sistas ta. „Mul oli...“

Sanders raputas pead.

„See on veri!“ ütles ta lihtsalt.

Mr. Hold pörkas tagasi.

„Ma lasksin täna maha ühe pärismaalase,“ ütles Sanders jututoonil. „Tal oli kange himu mind odaga läbi torgata, mis mulle aga sugugi ei meeldinud. Nii lasksin ta maha.“

„Surnuks?“

„Mitte päris surnuks,“ vastas ringkonnaülem. „Usun siiski, ta oli sellele päris lähedal. Nüüd on ta arsti ravitseda, ja kui teid huvitab, siis võin lasta teile teatada, kuidas tal haiglas läheb.“

Tsirkuse mees hingas sügavasti. „See siis on päris kena maa?“ arvas ta.

Sanders noogutas. Ta kutsus oma teenrid ja tegi neile korralduse hoolitseda külalise eest hästi.

Nädal aega hiljem sõitis mr. Hold ülespoole jõge. Sõit algas mr. Holdi elavate meelepaha väljendustega, sest kanuu suurus, mille Sanders oli andnud talle kasutada, ei olnud kooskõlas ta kehamõõtudega.

Umbes samal ajal ochoride vahekord teiste naabersuguharudega polnud kõige parem. Sellest alguse saanud mässud ja riidud tõmbasid ringkonna ülema kogu tähelepanu endale.

Sõdade seeria avasid esimestena n'gombid, kes läksid sõtta ochoride vastu. Siis isisirahvas langes oma naiste pärast akasavade peale. Ochorid kaklesid siis omakorda isisitega. Kääbused — võsamehed võitlesid aga kõigiga ja kasutasid sealjuures oma mürgistatud nooli.

Nad olid kartlikud, kuid seejuures häbematud. Oma nooled ja odad määrisid nad tetanusmürgiga, mispärast kõik, kes said haavata nende nooltest või odadest, surid peale piinarikkaid vaevlemisi kangestuskrampi.

Nad parajasti hirmutasid ochorisid, kui Sanders ilmus tegevuspaigale viiekümne haussa ja ühe maksimumkuulipildujaga. Kuigi kääbusrahvas oli kiire, kuid kuulipilduja oli veel kiirem, mispärast nad pidid kandma kaotusi.

Umbes samal ajal Väike-Isisi väikene pealik Timbani kõneles oma kokkutulnud rahvale: „Võitleme ochoridega, sest nad on häbematud ning nende pealik on võõras ja ei vääri lugupidamist.

Sõjamehed tõtsid seepeale oma käed ja hüüdsid ühes kooris: „Wa!“

Timbani viis tuhat oda Ochorimaale. Kuid

varsti soovis ta, et ta oleks sel hommikul teisiti oma aja mööda saatnud. Kui ta põletas parajasti Kisi-küla, tormas Sanders metsast suure kiirusega ta sõjaväe peale. Kaks kompaniid haussasid tulistasid kaheksaja jardi kauguselt väga tabavalt, nii et piigid olid varsti hunnikusse laotud ning vangid kükitasid vahtidest piiratud ringis. Nüüd taipas Timbani, et see oli halvimaks päevaks ta elus.

„Härra, ochoride jõukus on selles süüdi, muidu poleks ma viinud oma inimesi nende vastu. Ma ei istuks siis siin teie kõrguse ees ega küsiks endalt, misugune minu naistest kurvastab kõige enam mu järgi.“

„Mis sellesse puutub, Timbani,“ ütles Sanders, „siis pole mul ühtegi abinõu selle teadasaamiseks. Hiljem aga, kui sa töötad Kettidelinnas, siis inimesed tulevad ütlevad seda sulle.“

Timbani tõmbas tugevasti hinge. „Sa ei poo siis mind üles, härra?“

„Ma ei poo sind, sest sa oled narr. Ma poon kurjategijaid, kuid narrid saadan ma vanglasse.“

Pealik mõtles. „Minu arvates, mr. Sanders, kelmuse eest ennast lasta üles puua oleks parem kui rumaluse pärast elada.“

„Pooge ta üles!“ käskis Sanders.

Kui nöör visati üle oksa, siis muutis Timbani oma vaadet ja pooldas vaevalist edasielamist. Ja seda tegi ta targasti, sest kus on elu, seal on ka vabadus, kui on lubatud kõnekäänu ümberseadmine.

Väike-isisite pealik Timbani marssis Kettidelinna. Sealt leidis ta eest mõnusa seltskonna, kelle hulgas muuseas oli ka palju tema eelkäijaid. Isisid on teatavasti oma pealikute valimistel väga ettevaatamatud.

Nad — see tähendab nemad ise ja nende naised — moodustasid väikese seltskonna. Õhtuti istusid nad tule ümber, punased tekid õlgadel, ja jutustasid lugusid endistest hiilgeaegadest. Kui nad aga endid liigutasid, siis kõlisesid jalge külge needitud ahelad.

Ühel ööl põgenes Timbani haussade hooletuse tõttu. Kaks kuud hulkus ta ürgmetsas, kuni ühel kevadehommikul seisis kääbusrahva pealiku Sokola ees.

„Härra!“ kõnetas ta teda, kuigi ta põlgas võsainimesi, „ma reisisin palju päevi, et näha sind, kes sa oled suurim kõigist pealikuist.“

Sokola istus toorest puust toolil, mille nikerdu- sed kujutasid madusid. Sokola oli nelja jala kõrgune ning välimuselt täieline hirmutis. Tal oli hiigelsuur pea, väikesed silmad, lõuaotsas pisikene hall habemetutt ja esiletungivad põsenukid. Sealjuures oli ta veel erakorraliselt paks ning kõneldes kratsis ta järjest oma sääri.

Ta silmitses sissetungijat, — et Timbani oli sissetungija, seda näitasid kaks vahti, kes seisis mõlemal pool teda.

„Mispärast tuled sa minu juurde?“ kraaksus Sokola. Ta väljendas seda kahe lühikese sõnaga, mis tähendasid sõna-sõnalt: „Mispärast — siin?“

„Ürgmetsa isand!“ seletas Timbani löögivalmilt,

„tuln seepärast, et soovin sulle õnne. Ochorid on väga rikkad, sest Sandi armastab neid. Kui sa tungid ochoride maale, siis valmistab see Sandile muret.“

„Ma läksin nende juurde, aga siis tehti mulle haiget,“ lausus metsmees tähendusrikkalt.

„Mul on üks nõidus,“ ütles Timbani innuga, sest teda tegi rahutuks leige vastuvõtt. „See aitab teid ja annab teile ka märku.“

Sokola mõötis teda külma ja arvustava pilguga. Nii vaatasid nad, ürgmetsa vaikuses, jõllitades üksteist: põgenenud vang, kes kandis hinges sügavat viha oma valge käskija vastu, ja varitsev võsamees leentoolil.

Siis kõneles Sokola: „Ma usun kuradisse! Tahhan seepärast katsetada sinu nõidusega. Veristan sind natukene ja seon siis ohvripuu külge. Kui oled veel päikeseloojangu aegu elus, siis on see hea tundemärk. Siis lähen ma veelkord Ochorimaale. Aga kui sa oled surnud, siis on see halb tundemärk, ja siis ei võitle ma enam.“

Kui päikene kadus puulatvade taha, siis nägi vaikiv kääbusrahvas, kes väljasirutatud kaeltga seal seisis, kuidas piinatud inimkeha end veidi liigutas.

„See on hea tundemärk!“ ütles Sokola ja saatis käskjalad igale poole laiali kokku kutsuma sõdureid.

Kaks korda saatis ta oma sõjaväed Ochorimaale. Kaks korda löid ochorid nad tagasi, tapsid sealjuures neist palju ja võtsid vange.

Vangide suhtes oli Sanders, kas tundis hästi

oma „õrnatundelisi“ ochoreid, andnud täpsed juhtnöörid.

Kui saabusid teated kolmandast sissetungist, andis Bosambo järgmise käsu.

„Teie võtate kaasa toitaineid viieks päevaks. Vange tuleb teil toita kaasas oleva maisiga. Igale vangile annate teie kaks peotäit ja endale võtate ühe!“

„Aga härra!“ protesteeris pealik, „see on ju hulumeeusus! Sest kui meie võtame palju vange, siis peame ise ju nälgima.“

Bosambo andis talle minekuks märku. „M’bilini,“ ütles ta auväärselt, „ma olin kord kristlane. Samuti kui mu vend Sandi ükskord oli ka kristlane. Meie kristlased oleme kõik väga sõbralikud oma vangide vastu!“

„Aga, lord Bosambo, kui tapame oma vangid ega too neid enam tagasi, siis on see meile ju palju parem,“ nurus pealik.

„Need asjad on kõik Jumala käes,“ ütles Bosambo ebakindlalt. M’bilini läks võsameeste vastu ja lõi neid. Ta tõi tagasi hästitoidetud sõjaväe, kuid ühtegi vangi. Nii olid asjalood, kui paks Ben Hold tuli mugavalt sõudes jõge mööda üles. Tema kanuu sõitis jõekalda ääres, sest seal on jõevoolus tasasem.

Reis oli olnud pikk. Ben Hold tundis suurt kergendust, kui ta ochorikaldal maale läks ja jälle vabalt oma koibi võis sirutada. Tal polnud vaja küsida, kes vastutulejatest on Bosambo, sest pealik kandis oma punast plüüšriietust, tsilindrit, klaa-

sist käevõrusid ja muid tema seisuse kohaseid esemeid.

Big Ben oli teel paljude väikeste pealikutega sõbrustanud ja omandanud seega kogemusi pealikutega käitumises. Ta tõlk algas pikka kõnet, kuid Bosambo katkestas tema kõnevoolu kohe.

„Neeger,“ ütles ta inglise keeles, „sa ära lobisema, ma kõnelema peenelt inglise keel. Ma tundma Lukasid, Markusid, Johannesid, Juudasid — kõiki peeni selle! Sina härra,“ pöördus ta hämmastanud mr. Holdi poole, „teie tulema minu juurde. Kuus pensi, neli dollarit, head ööd! Ma armastama sind, mister!“

Ta kraamis ühe hingetõmbega kogu oma inglise keele tagavara välja.

„Suurepärane!“ ütles mr. Hold aupaklikult.

Ta tundis end väga kodusena, kui läks koos teistega suures, pidulikus rongkäigus Bosambo onni poole. Rongkäik oli väga sarnane tsirkuse-rongkäiguga.

Söögi juures mr. Hold selgitas pealikule oma siinviibimise põhjusi.

See oli vaevarikas töö, sest selleks vajas ta oma põlatud ja araks tehtud tõlki.

Sõna „kihhu“ kuuldes lõi Bosambo nägu särama. „Vaata!“ katkestas Bosambo. „Mina tundma asja. Mina kõnelema paremalt inglise keel hästi.“

„Suurepärane!“ ütles mr. Hold tänulikult. „Ma saan sind, kihhu.“

„Sa otsima kihhut,“ jätkas Bosambo, „sa ei leidma teda. Mina olema misjonär, kristlane. Mina

tundma Hanssu, ristijat, — Peeter tal lööma pea. Neetud sell. Mina tundma põrgut ja kõiki peeni selle.“

„Ütle talle . . .“ algas Big Ben.

„Mina kõnelema inglise keel kui valged mehed,“ ütles Bosambo pahandatult. „Sa ei saama panna seda selli kõnelema. Mina tundma kihhut.“

Paks Ben ohkas abitult. Igal pool jõe ääres teati lugusid kihhust. Igaüks tundis kedagi, kes olla näinud kihhut. Nüüd pidi ta Bosambo asetama ka nende hulka.

Oma südametunnistuse oli ta sundinud peaaegu vaikima. Aitas sellestki, kui ta sai teateid kihhu olemasolust. Kuid meeleldi oleks ta ka ühe kihhu koju kaasa võtnud. Vaimus kujutas ta, kuidas Bostoni villa ees asuval rohuplatsil oleks posti külge kinni seotud taltsutatud kihhu.

„Ma arvan,“ ütles mr. Hold „sa pole seni näinud veel ühtegi kihhut.“

Bosambo tahtis juba seletada, et kihhu on tuntud lisand maastikule, kui äkitselt talle tärkas pähe üks mõte.

„Kui ma tooma sulle kihhu, siis kinkima sa mulle palju dollareid?“

„Kui sa tood mulle kihhu,“ vastas mr. Hold aeglaselt ja erakordse tõsidusega, „siis maksan ma sulle tuhat dollarit.“

Bosambo tõusis üles. Ta oli nähtavasti ärritatud.

„Tuhat dollarit?“ kordas ta.

„Tuhat dollarit,“ ütles Big Ben inimese näoga, kellele tuhande dollari omamine tundub peaaegu õnnetusena.

Bosambo sirutas käe välja ja toetas end onni seina vastu. „Sa tegema sada dollarit kümme korda?“ küsis ta, „sa tegema seda kirjalikult?“

„Teen kirjalikult,“ vastas Ben ja tõmbas taskust oma märkmiku, kuhu kirjutas lepingu. Ta andis lepingu pealiku kätte, kes vaatas seda arusaamatu pilguga.

„Ja,“ lisas Ben kummardudes ja puudutas pealiku põlve oma kepi kullast nupuga, „kui sa...“

Bosambo tõstis oma käe, ta näoilme oli pidulik.

„Hänna,“ omas ärrituses kõneles ta pärismaalaste keeles, „kui see kihhu peaks elama külas, mis täis kuradeid ning vaime, toon ma ta siiski sulle.“

Järgmisel hommikul lahkus Bosambo külast. Kaasa võttis ta kolm kogenud kütti. Kui keegi vastutuleja juhtus küsima Bosambolt: „Kuhu nüüd?“ siis ei vastanud ta sõnagi. Aga kes nägi ta nägu, see ehmus. Bosambo oli olnud kristlane ning tundis seepärast raha väärtust.

Kaheksa päeva oli ta ära. Big Ben elas muga-vat elu. Teda koheldi nii nagu see vääriline suure pealiku külalisele. Kaheksanda päeva õhtul tuli Bosambo tagasi ja tõi endaga kaasa „kihhu“.

Big Beni süda hakkas kiiremini tuksuma, nähes seda imelooma.

„Minu jumal!“ hüüdis ta. See jumalavallatu ütlus oli peaaegu andeksantav, sest kihhu ületas ta julgemadki unistused. Ta näis inimese moodi, kuid polnud seda mitte. Pea oli tal peaaegu paljas, pikad põlvedeni ulatuvad käed sarnlesid inim-

kätega. Suured kõverad jalad, mis kuidagi paigal ei seisnud, olid hullemad kui looma omad.

„Härra!“ seletas Bosambo uhkelt, „ma leidsin kihhu!“ Pealiku nägu kandis kibeda võitluse jälgi. Käed näitasid, et neid oli arstitud imemähistega.

„Kaasa võtsin ma kolm kütti,“ ütles Bosambo, „aga ainult ühe tõin ma tagasi, sest kihhu tabasin ma puuotsas ja pealegi oli ta väga metsik.“

„Minu jumal!“ hüüdis Big Ben uuesti ja hingas raskelt.

Kihhule ehitati puust puur. Puuri ette riputati riidetükk, et haruldane loom oleks varjatud uudishimuliste pärismaalaste pilkude eest.

Kihhu ei suhtunud kuigi sõbralikult enda vangistamise. Ta ulus ja röökis mis võis ning raputas vihaselt puurivardaid. Bosambo jälgis tema vihapurskeid teatava kaastundega.

„Härra!“ ütles ta, „ühte asja palun ma sinult. Vii see kihhu siit minema! Sa ei tohi teda Sandile näidata, sest ta võib vihastuda, kui saadame säärase harulduse oma maalt ära.“

„Aga,“ pööras mr. Hold tõlgi poole, „ütle pealikule, et Sanders soovib väga, et ma tabaksin kihhu.“ „Hei Bombo,“ pööras ta vahenditult tema poole, „Sandi tahab ka kihhut näha, mis?“

Saabus üheksas päev. Mõlemad istusid pealiku onni ees. Õhturahu valitses linnas.

Bosambo istus vaikselt muheldes. Kaela ümber seotud paela otsas rippus pakk inglise pangatähti. Ta avas suu, et pajatada midagi ringkonnaülemast, seal äkitselt...

„Viuhh-snik!“

Midagi sisisedes läks mööda Big Beni nina eest — midagi, mis tungis tasase sahinaga rohust onni seinale. Ta nägi veel värisevat noolt, kuulis heledaid häire hüüdeid ja trummide põrinat.

Siis haaras üks tugev käsi ta käevarrest kinni ja viskas tema ülepeakaela onni.

Sokola allpealik oli tulnud kätte maksma nende pealiku haavamise eest. Kaksikümmend tuhat võsa-meest piirasid Ochorilinna. Öö saabus ning olukord oli väga kardetav. Bosambo oli selles teadlik. Üks haavatud metsmees oli langenud nende kätte vangi. See väikene, vihane metslane ulus, hammustas ja sülitas enda ümber nagu vihane metsloom.

„Kõrvetage teda seni kuni ta kõneleb!“ käskis Bosambo.

Kui väikene mees nägi tuld, siis tunnistas ta kõik üles, mida vähegi teadis, ja Bosambo teadis, et see mis ta rääkis oli tõsi.

Lokolid (kõnetrummid) linna vahitornis kisesid abi järele. Mõned ümberkaudsed külad vastasid.

Bosambo seisis redelil ja kuulatas. Idast ja lõunast vastati, lääts aga vaikis. Metsmehed olid tunginud lääne kaudu maale; kust nende parved olid läbi läinud, seal vaikisid trummid.

Paks Ben Hold võttis ka osa linnakaitsmisest, laetud brauning käes. Öö jooksul järgnes üks pealetung teisele, kuid rünnakud löödi linna kaitsjate poolt veriselt tagasi.

Homniku saabudes tuli habemesse kasvanud

Sanders. Kahe kahuri tulega puhastas ta jõekäänu võsameestest. Siis langesid ochorid pealetungijate vasaku tiiva peale ja ajasid nad „Zaire“ tule piirkonda.

Sanders saatis oma haussad maale ja need ajasid veel viimased väeriismed põgenema. Sanders järgnes sõduritele linna ja hingas kergendatult, kui leidis Big Beni vigastamatult eest.

Paks Ben ulatas talle tervituseks oma suure käe.

„Mind rõõmustab väga teid jälle näha!“ tervitas ta Sandersit.

Ringkonnaülem naeratas. „Kas kihhu on leitud?“

Küsimus kõlas pilkavalt. Sanders vaatas aga ameeriklasele uskumatult otsa, kui see pead noogutas.

„Siin,“ ütles mr. Hold võidurõõmsalt ja tõmbas puuri eesriide kõrvale.

Puur oli tühi.

„Põrgu!“ müristas Big Ben Hold ja viskas end unustades troopikakiivri maha.

„Seal ta on!“ Ta näitas lagedale väljale, mis asus metsa ja linna vahel. Üks väike kogu jooksis kiiresti metsa poole. Korraks seisatus jooksjä, et tõsta midagi maast. Siis pöördus ta ümber ning tõstis käed üles. Seersant Abiboo tulistas. Kogu langes maha.

„Minu kihhu!“ kaebas tsirkusemees maaslama-
vat kogu vaadates.

Sanders vaikis. Ta vaatas surnud Sokolale, kes oli toodud oma rahva hulgast vägivaldselt siia. Siis tahtis ta Bosambot näha, aga Bosambo oli kadunud.

Ochoride pealik kaevas palavikulise kiirusega oma onni põrandasse auku, et peita sinna oma patupalk.

X

OHVRILAPS.

Kusagilt kaugusest tuli pikk, mahe ja kaebav heli. See kõlas kui lapse valukisa.

Valitsusaurik triivis sel silmapilgul mööda jõge. Laevamasinad seisis, et võimaldada kütjatele parve parandamist, mida oli vigastanud ujuv puutüvi.

Ringkonnaülema-assistent Sanders — tol korral veel noor mees — langetas kuulatades oma pea. Jälle kuuldus kaebav hüüd; seekord lõppes see ohkega. Hüüd kostis kaldalt, mis oli kaetud kõrge elevandirohuga.

Sanders pööras oma käskjala poole. „Mees, võta üks kanuu,“ ütles ta araabia keeles, „ja võta ka püss ligi!“ Ta näitas suunas, kust tuli heli. „Seal leiad sa haavatud ahvi. Lase ta maha, et ta ei piinleks kauem. Sest kirjas seisab: „Õnnistatud on see, kes valude asemele annab une!“

Kuulekalt kargas Abiboo väikesesse kanuusse, mis seisis „Zaire“ kõrval, ja sõudis siis kalda poole. Varsti kadus ta silmist. Oli kuulda elevandirohu krabisemist, kuid pauku ei tulnud. Nad ootasid, kuni kuuldus uuesti rohu krabinat. Abiboo ilmus nähtavale, süles pisarais väikene laps.

Laps kui esiksündinu oli asetatud jõe kaldale rohu sisse krokodillidele ohvriks.

See juhtus kahekümne aasta eest. Mälestus rängast karistusest, mille osaliseks sai lapse isa, elab veel vaevalt inimeste meeltes.

„Panen sellele lapsele nimeks N'mika,“ oli Sanders öelnud tol korral.

N'mika kasvatati üles ühe hea mehe onnis ja ta sai täisealiseks.

*

Kui ahvid asusid äkitselt elama Isisi jõe lähedale Bongangosse, väikesesse metsatukka, siis ütlesid arukad mehed, et isiseid tabab õnnetus.

N'mika naeris selle hoiatuse üle, sest ta oli Sandi teener ja teadis seepärast kõik, mis juhtus seal ringkonnas. Ringkonnaülemat teenis ta truult juba oma noorusest peale. Truudus oli ta ülim fetiš. Ka Sanders teadis seda. Ringkonnaülem oleks võinud tema teha vägevaks pealikuks. N'mika sõrmeliigutusest oleks aidanud, et Sanders oleks ta määranud kõikide üle tema rahva hulgas. Aga N'mika teadis, kus ta teenib Sandersit kõige paremini. Üheksateistkümne-aastaselt oli tal seljataga kolm sõda, kaks korda oli ta päästnud Sandersi elu ja kolm ettevõtlikku pealikut oli ta saatnud võlla.

Siis armus N'mika.

Ta armastas ühte väikest isisi tüdrukut, kes teatud vaatepunktist vaadatuna oli omamoodi ilus. N'mika abiellus temaga ja võttis ta oma onni. Ta tegi tema oma armsaimaks naiseks ning ümbritses teda kõigi eesõiguste ja auga.

Kira, nagu naist kutsuti, oli mitmes suhtes ihal-
dusväärne naine. N'mika armastas teda niivõrd,
nagu seda võib mõistusega mees. Ta kinkis oma
naisele vasest ja klaaspärleist ehtesju, mis oma to-
redusega ületasid iga teise naise ehted külas.

N'mika kohtles oma naist hästi. Ühtegi naise
soovi ei jätnud ta täitmata.

„Hele täht,“ ütles mees ühel hommikul oma
naisele, „mida soovid sa täna? Ütle seda mulle ja
ma teen kõik, mida sa soovid!“

Naine naeratas. „Härra!“ ütles ta, „ma soovin
endale valge antiloobi saba.“

„Ma toon sulle selle saba,“ ütles mees enese-
kindlalt ja läks jahile, olles sealjuures veidi rõhutatud
meeleolus. Ta teadis, et valgeid antiloope võib ko-
hata üks kord aastas, ja seegi on vaid õnneasi.

Kiral, keda paljud endised austajad pidasid kül-
maks naiseks, ja kahtlemata leidis seda ka ta mees,
oli armuke oma enda suguharu meeste seast. Kui
antiloobisaba otsija oli läinud, saatis ta teate oma
armukesele.

Tol õhtul viibis Sanders viis miili külast eemal.
Ta vaatles päikeseloojangut, kui see laskus sohu,
mis asus lõunalääne pool tema ankruplatsist. Seal
tuli oma kanuuga allajõge sõites N'mika. Ta istus
mõttesse süvenenult, kuid mitte seevõrra, et oleks
sõitnud oma härrast mööda ilma temale oma lugu-
pidamist avaldamata.

„Hei, N'mika!“ hüüdis Sanders reelingule toe-
tudes, „inimesed jutustavad nii all- kui ka pealpool
jõge sinust kui imepärasest armastajast.“

„See on tõsi, härra,“ ütles N'mika lihtsalt.

„Sest kuigi ma maksin oma naise eest kakskümmend tuhat vasepulka, arvan ma siiski, et ta on väärt loendamatuid vasepulki.

Sanders noogutas ja vaatas teda sealjuures mõtlikult.

„Ma lähen nüüd, et täita tema tahet,“ — ta mängis segaduses sealjuures ühe aeruga — „mu naine soovib valge antilooibi saba — ühtegi antilooipi pole lähemal kui N'gombimaal — ja muuseas näitavad end valged antilooibid harva.“

Sanders kergitas silmakulme.

„Palju kuusid pean ma otsima, enne kui leian selle ilusa asja. Kuid see meeldib mulle. Sest ülesande raskuses leian ma õnne ning ühes sellega teenin ma ka oma naist.“

Sanders andis talle märku ja mees ronis dekile.

„Sa omad imeväe,“ ütles Sanders, kui N'mika seisis ta ees. „Sest ma tahan vähendada su vaeva ja raskusi. Kolme päeva eest lasksin ma ühe valge antilooibi Keiva järve kaldalt. Looma saba pead sa saama endale.“

Seda üteldes pani ta kallihinnalise jahisaagi mehe käele ning N'mika ohkas õnnelikult.

„Härra,“ ütles ta tänulikult, „sa kohtled mind nagu Jumal — ja oled seda olnud alati. Sa leidsid mu ja kasvatasid mind ohvrilapseks. Loodan, mu hea härra, et sind teenides võin jätta su eest oma elu. See oleks mulle kohane lõpp.“

„Mis ma andsin sulle, seda on vähe, N'mika,“ vastas Sanders tasa, „aga mis annan sulle nüüd, on palju enam, sest see on elutarkus. Ära kunagi kingi

tervet oma südant naisele, sest siis pigistab ta teda seni, kuni kõik elu sealt põgeneb.“

„Ka see oleks kohane lõpp,“ vastas N'mika ja läks oma teed.

See tee oli kurb, sest see viis äratundmisele.

*

Sanders sõitis aeglaselt ülespoole jõge. Kaks päeva tagasi saatis ta kiire kanuu kutsuma kõiki oma ringkonna pealikuid nõupidamisele Madudeplatsile, mis asus Elevandisügaviku lähedal, kolme väikese jõe suudmel.

Nõupidamisele Madudeplatsil tulid kõrged ning vägevad pealikud, allpealikud ja teised kõrgemad aukandjad.

Mõned tulid oma sõjakanuudes trummide põrina saatel, mis kuulutasid pealiku vägevust ja väärrikust, kes nõjatas end tähtsalt kanuu äärel. Teised jälle ilmusid kohale lapitud kanuudes, mis alati selt lasksid vett sisse. Paljudel oli seljataga pikk ja väsitav teekond. Nii kogunesid siia kokku isisite, ochoride, akasavade, väike- ja suur-n'gombide esindajad. Isegi arad kääbusrahva esindajad tulid hiilides mööda jõge allapoole, kaasas mürgitatud odad ja nooled.

Tulid akasavade pealik Egili, isisite Tombola, n'gombide N'Rombara ja ochoride Bosambo.

Bosambo nägi tore välja oma rohelisest sammetist rüüs, mis oli talle saadetud rannikult. Kaelas rippus tal võltspärlitest kett ja suur kullatud uur sinise numbrilauaga, mida Bosambo aegajalt teatud uhkusega vaatas.

Nad istusid oma nikerdatud toolidel ringi ümber ringkonnaülema. Sanders jutustas neile paljudest asjadest, mida nad juba teadsid, ja paljudest asjadest, milledest nad lootsid, et Sanders neid ei tea.

„Ja nüüd ütlen ma teile,“ kõneles Sanders, „ma kutsusin teid siia kokku, sest maal valitseb rahu. Ühegi mehe käsi ei ole tõusnud oma venna vastu. Kaksteist kuud on see nii juba kestnud ning vaa-dake nüüd selle tagajärgi! Kõik teie rikkastute ja rasvute.“

„Kwai!“ pomisesid pealikud kiitvalt.

„Seepärast,“ jätkas Sanders, „ma olen teie eest kostnud hea sõna kuberneri ees ja ta on selle üle väga rõõmus. Ka kuningas on teid meeles pidanud. Ta saatis teile oma poolehoiu märgi, mis ta valmistas salapärasel ja targal kombel, et teie näeksite alati, kuidas ta teid vaatab.“

Sanders tõi kuberneri juurest kaasa poolsada tema majesteedi pilti ja jagas need pidulikult välja. See pilt kujutas Briti kuningat sigaretti põlema süütamas ja see oli inglise ajakirja jõulunumbri hinnata kaasanne.

„Nagu nüüd isegi näete, on rahu midagi imepärast. Terve päeva võib lesida oma onnis, ilma et pruugiks midagi karta. Jahile minnes pole kartust, et miski ohustaks tagasijõudmist, ja naised ootavad kodus valmis toiduga.“

„Härri,“ ütles üks väikene n'gombipealik, „ise- gi mina, pime ning rumal mees, näen nüüd seda. Surma nimel vannun ma, et pean kuninga rahu kahe käega. Ma ei taha enam kedagi haavata, sest kuigi

mu küla on väikene, on mul siiski mõju, mille eest pean olema tänulik oma naise lihaliku vennale, kes on ülempealikuks N'gombimaal.“

„Lord Sandi,“ algas Bosambo. Kõikide silmad pöördusid vaprale, uhkesti riietatud pealikule, kes pealegi oli kõikide arvates ringkonnaülemaga nii lähedalt sugulane, et see muutus juba ebamugavaks Sandersile. „Lord Sandi,“ ütles Bosambo, „et ma olen su truudori, härra, seda teavad juba kõik. Mõned rääkisid minust halba, ja vaata, kus on nemad nüüd? Põrgus on nad, nagu seda sinu kõrgus isegi teab, sest sina ja mina, meie mõlemad olime kristlased, enne kui ma leidsin õige tee ja hakkasin paluma Jumalat ja prohvetit. Seegipärast, härra, kristlane ja mussulman on sarnased ühes asjas, sest neil mõlematel on põrgu, kuhu lähevad kõik nende vaenlased...“

„Bosambo,“ katkestas teda Sanders, „sul on väga tubli hääl. Ta mõjub kui vihm peale pikka põuda. Aga ma olen tööga liiaks koormatud ning kõnelda tahavad ka paljud teised.“

Bosambo, olles näost tõsine, langetas oma pea. Koosviibijad vaatasid teda aukartliku hirmuga. Vaatamata sellele, et Sandi noomis teda, elas ta veel ning hoidis alal ka oma väärikuse.

„Lord,“ ütles Bosambo, „ma ei lausu enam sõnagi, sest nagu sa juba tähendasid, on meil mõlemal palju erijutuajamisi, kus paljudest asjadest saab räägitud, millest ei tea ükski inimene. Seepärast oleks minust sündsusetu, seista sinu kõrguse ja teiste suurte kõnelejate vahel.“

Ta istus.

„Sa räägid õigust, Bosambo,“ vastas Sanders rahulikult. „Tihti kõneleme meie, sina ja mina, omavahel salaja. Kui ma kõnelen pealikutega karmilt, siis sünnib see onni varjus, et neid mitte alandada rahva silmis.“

„O, ko!“ ütles hämmastanud Bosambo poolvaljult, sest ta pani tähele, kuidas kadus kiiresti ta segase väljenduse hea mõju.

Peale koosoleku lõppu läks Sanders väsinult „Zaire“ pardale. Suplemine värskendas teda. Hea söögiisuga läks ta moskiitovõrguga varjatud nurka ja hakkas sööma. Ta einetas üksi. Kuude viisi oli tal tõsiseks peatoiduks üks praetud kanapoeg, mille peale ta jõi veel tassi tulist teed.

Sandersil oli muresid. Üheksa kuud oli ta pidanud valvet isisi piiril, et vältida ochoridele üllatuslikke pealetunge. Nüüd oli ta aga selle väesalga sealt tagasi kutsunud. Sandersil oli ebamugav tunne. Tundus, nagu oleks ta sellega teinud vea. Piiri uuesti okupeerimine võtaks aega kolm kuud. Kaua aega istus ta juureldes. Üks tuttav hääl, mis kõneles dekil Abibooga, äratas ta mõtteist.

Ta pööras haussa-käskjala poole, kes kükitas liikumatult väljaspool moskiitovõrku.

„Kui see on pealik Bosambo hääl, siis tulgu pealik siia.“

Minut aega hiljem ilmus Bosambo ja ta jäi uksele seisma.

„Astu sisse, Bosambo!“ käskis Sanders, ja kui see oli seda teinud, siis ütles ta: „Bosambo, sa oled arukas mees, kuigi vahel oled suur kiitleja. Siiski on mul suur usaldus su tervesse otsustusvõimesse. Sa

kuulsid kõnelemas paljusid inimesi minu ees ja teadka, et rahu valitseb kogu maal. Ütle nüüd aga mulle oma pea ja armastuse juures, missugused asjad hävitavad sõpruse meeste vahel?“

„Härra,“ vastas Bosambo, valmis pidama pikeemat kõnet, „ma tunnen kahte põhjust, mis võivad tuua sõja. Üks neist on himu maa ning tähtsate asjade järele, nagu kalastusõigus ja jahimaad. Teiseks põhjuseks on aga naised.

Jah, härra, nii kaua kui naised elavad ja igal tunnil siia maailma sünnivad, kiiremini — nagu paistab — kui nad surevad, on ikka hääli, kes hüüavad odade järele.“

Sanders noogutas. „Ja siis...?“

Bosambo heitis talle kiire pilgu. „Härra,“ ütles ta mahedalt, „kõik inimesed elavad nüüd, nagu teie kõrgus seda ütles, rahu. Meie armastame üksteist ka väga, et lõhkuda seda kuninga rahu. Sellegipärast viibib üks ochoridesalk akasavade piiril, et säilitada seal rahu.“

„Nii, ja siis edasi?“ vastas Sanders tasa.

Bosambo liigutas end rahutult. „Ma olen sinu mees,“ vastas ta. „Ma olen söönud su soola ja olen sooritanud nii mõnegi sangarliku teo hirmsates võitlustes, et näidata, kui väga ma sind armastan, lord Sandi.“

„Sellegipärast,“ Sanders kõneles enam liikuva elektrilambiga, mis laskus masti otsast, kui Bosamboga, „sellegipärast ei näinud ma väike-isisite pealikut oma nõupidamisel.“

Bosambo vaikis silmapilgu. Siis hingas ta sügavasti. „Härra,“ ütles ta imetledes, „sul on sil-

mad kogu kehas. Sa võid näha sõnu, enne kui need on väljendatud, ja sa oled kiire mõtetelugemises. Sa oled üks ainus suur silm!“ jätkas ta liialdades, „sul on silmad peas ja kõrvade taga. Sul on silmad...“

„Küllalt!“ katkestas teda Sanders rahulikult. „Küllalt, Bosambo!“ Tekkis lühikene vaikus.

„Ja ma ütlen sulle, et minu ja sinu vahel ei ole saladusi. Mina rääkisin väikesele pealikule augu pähe, et ta mitte ei tuleks nõupidamisele.“

„Seda ma tean,“ noogutas Sanders.

„Siis on mu sooviks, härra, et sinu kõrgus tunneks ühe päeva segamatut röömu ja sa lahkusid meist rahuldatud südamega tublide laulude saatel. Nagu sinu kõrgus juba teab, ochoride väesalk lahkus isisite piirilt.“

Märgeti ei võinud valesti mõista.

„Millega oleks Bimebibi minu tuju halvemaks teinud?“ küsis Sanders, jättes tähele panemata Bosambo viimase lause.

„Härra,“ seletas Bosambo suureliselt, „nagu sa juba tead, olen ma õige usu pooldaja ja ei usu seepärast nõidu ega vaime, välja arvatud ainult need, mis on ette kirjutatud püha prohveti poolt. Üldiselt on teada, et Bimebibi on suur vaimude sõber. Tal on ka halb pilk, mis hävitab ja surmab. Seepärast, härra, on ta kurjategija, ja kõik sinu maa pealikud ning suguharud näeks meeeldi, et ta kaoks siit maailmast, välja arvatud muidugi väikesed isisid, kes teda armastavad väga.“

Jälle noogutas Sanders.

Väike-isisid olid väga sõjakad. Nad elasid ochoride ja akasavade vahelisel maa-alal. Vahel olid

nad sõjakad, siis jälle võrdlemisi rahulikud. Seegipärast ei võinud teada — tal polnud ühtegi teadet N'mikast, kas see seal äkki endale mingisugust „suppi“ ei keetnud. Sanders vaikis peaaegu kümme minutit. Siis tõusis ta üles.

„Sõda on väga hirmus,“ ütles ta. „Kui üks hullumeelne satub viiele inimesele, kes pole hullumeelsed, siis muutuvad need ka hullumeelseteks. Ütlen sulle Bosambo, kui sa selles asjas tegutsed tublilt, siis tasun sulle kombel, mis ületab su unistused.“

„Kuidas võin ma toimida selles asjas hästi?“ küsis Bosambo.

„Sa pead hoidma ära sõja.“

Bosambo sirutas välja oma käe. „Teen seda, härra,“ tähendas ta tõsiselt, „aga see ei seisa minu võimuses, kui Bimebibi saab teada, et ochorid on kutsutud piirilt tagasi.“

„Seda ei tohi ta teada enne, kui ma sõdurid olen viinud sinna tagasi,“ ütles Sanders, „ja keegi ei tohi talle ütelda seda ka...“

Sanders vaatas rahulikult üles ja otsis pealiku silmi. „Keegi ei tohi talle seda ütelda?“ kordas ta väljakutsuvalt.

Bosambo raputas pead. „N'mika istub oma külas, härra. Nagu igalpool jutustatakse, armastab N'mika oma naist üle kõige.“

Sanders naeratas. „Kui N'mika annab mind ära, siis ei usalda ma enam ühtegi inimest siin maailmas.“

*

N'mika istus oma naise vastas. Naise näos polnud märgata ei viha ega naeratust, seal peegeldus

surmahirm. Onni keskel ühel pingil lamas valge antiloobisaba, aga ta ei pööranud sellele tähelepanu, sest tal oli muudki mõtelda. Nad istusid sügavas vaikus. Onni keskel praksus tulelõke ja heitis tontlikke varje punutud seintele.

Kui N'mika kõneles, siis oli ta hääл rahulik ja mõõdukas.

„Kira, mu naine,“ ütles ta, „sa kiskusid südame mu rinnust ja jätsid tema asemele kivi, sest sa ei armasta mind.“

Naine niisutas oma kuivanud huuli ja vaikis.

„Mul oleks nüüd õigus sind tappa,“ jätkas mees, „häbi pärast, kurvastuse pärast ja üksilduse pärast, kuhu sa oled mind viinud.“

Naine avas oma suu, et vastata. Kaks korda tegi ta katset, kuid huuled ei kuulunud sõna. Lõpuks kogeles ta: „Tapa mind!“ ning vaatas talle juhmilt otsa.

N'mika, see imeväärne armastaja, raputas pead. „Sa oled naine ning sul pole minu jõudu,“ kõneles ta nagu pooleldi endaga, „ja sa oled ka noor. Uskusin sinusse. Nüüd olen ma sügavasti pettunud.“

Naine vaikis.

Kui ta armuke oleks teinud seda, mis ta talle soovitas ühel hullumeelsuse silmapilgul, kui kuulis oma mehe tagasitulekust, siis oleks ta võinud päästa oma elu. Või veel rohkemgi.

N'mika aimas ta mõtteid.

„Ma ei tee sulle midagi halba,“ ütles ta, „sest ma armastan sind üle kõige. Kui ma peaksin oma

headuse pärast minema haua kaldale, ka siis ei teeks ma sulle midagi halba.“

Naine kargas üles. Hirm oli ta silmist kadunud. Otsatu viha helkis seal. Mees nägi ta pilku ja see põletas teda kui tuline raud. Äkitselt oli kuulda pealiku vahtide hiilivaid samme. N'mika pööras ringi, et tervitada Bimebibi väeülemat.

Naine tegi katset vahtide juurde joosta, kuid N'mika sirutas käe välja ja hoidis teda tagasi.

„Võtke ta kinni! Võtke ta kinni!“ hüüdis naine hääletult. „Ta tahab mind tappa! Ta on meie kuninga vaenlane! Ta on üks Sandi inimestest!“

Väeülem Hekolana vaatles teda uudishimulise pilguga.

„Kira,“ ütles N'mika, „kuigi sa vihkad mind, siiski armastan ma sind ikka veel. Kui ma peaksin surema su kuninga käe läbi, ma armastan sind ikka.“

Naine hakkas naerma. Nüüd ei tarvitsenud tal enam midagi karta. N'mikal oli hirm.

„Ütelge kuningale,“ kisendas naine, „N'mika on Sandi salakuulaja ja teab tema saladusi.“

Hekolane astus sammu ette ja vaatas N'mikale näkku.

„On see tõsi,“ ütles ta, „siis pead sa Bimebibile jutustama kõik, mis ta aga soovib teada. Ütle mulle, N'mika, kui palju ochorimehi valvab praegu piiri?“

N'mika naeris: „Seda küsi Sandersilt!“

„Härra, härra!“ Naise silmad helkisid. „Seda ütlen ma ise sulle, kui sa tapad mu mehe. Piiril on...“ Ta ahmis õhku ja ohkas kui väsinu. Siis

kukkus ta onni põrandale surnult maha, sest N'mika tappis ruttu ning ta jahinuga oli terav.

„Viige mind kuninga juurde,“ ütles ta siis, vaa-
dates sealjuures maaslamavale kogule. „Ütelge
talle, et N'mika tappis naise, keda ta armastas.
N'mika, imestusväärne armastaja, N'mika, ohvri-
laps, kes armastas oma naist, kuid püha kohuse-
tunnet veel enam.“

See oli viimane sõna, mille kõneles N'mika. Nad
lõid ta risti ühe posti külge pealiku onni taga.
Sealt leidis Sanders ta kolm päeva hiljem.

Bimebibi seletas üksikasju lähemalt: „Härra,
see mees tappis oma naise. Seepärast tapsin ma
tema.“

Ta oleks pidanud olema oma hingamisega
kokkuhoidlik, sest et ta seda vajab.

XI

„TEMA“.

Akartimaal austati paljusid kurjevaimed, kuid ei kardetud ühtegi neist, välja arvatud üks iseraline jumal, keda kutsuti Wu'ks, mis meie keeles tähendab „tema“.

„Pidage seda meeles!“ ütles Sanders, kui ta surus jumalagajätku oma assistendi Grayon Smithi kätt.

„Seda ei unusta ma kunagi,“ vastas see lõbus noormees. „Siis oleks mul teile veel midagi ütelda. Kui minuga peaks midagi juhtuma, siis teete muidugi kindlaks, kuidas pidasin end ülal ning kirjutate sellest mõne reaga minu sugulastele, jättes muidugi sealjuures välja kõik hirmsad üksikasjad.“

Sanders noogutas.

„Ma teen sellest vägeva vale,“ vastas Sanders. „Mis teiega ka ei juhtuks, igal juhul peab teie surm olema nii kiire ja valutu, kui seda lubab teha mu täitesulepea.“

„Teie olete tore mees,“ ütles Grayon Smith Sandersile. Kanuujuhi poole pöördudes valas ta selle suahelikeelsete sajatustega üle, sest oma noorusest hoolimata oli Smith hea keeletundja.

Sanders jälgis suurt kanuud, kuidas see sõitis mööda Fasai jõe kollast vett. Ta jälgis kanuud seni, kuni see kadus liivaseljandiku taha. Siis pööras ta oma auriku nina veevoolu suunas ja tüüris koju poole.

Akartirahva riik ulatas „veeäärsest ürgmetsast“ kuni „mägede ürgmetsani“. Ürgmets ja soo hoidsid tagasi „suure kuninga“ röövlirahva, mäed ja ürgmets ajasid nurja ochoride, akasavade ja isisite kallaletungid. Ka vapramadki n'gombid polnud kunagi julgenud ületada saesarnaseid mägede-harju, kuigi neid meelitasid saak ja naised.

Selle laialdase maa-ala vastuvaidlematuks valitsejaks oli Akarti kuningas. Tal oli kümme tuhande-mehelist väesalka ja üks naisrügement. Neid nais-sõdureid nimetas ta „vihasteks neitsideks“. Nad jõid vägijooke ja pidasid võitlusi nagu mehedki.

Akarti kuningas N'raki oli vägev ning halas-tamatu valitseja. Keegi ei julgenud ta „ja'le“ vastata „ei'ga“, sest vihastades oli ta metsik ja hirmus mees.

Kord tungis pealik Culuka N'raki kuningriiki tuhande mehega. Culuka röövsalk ei teinud suuremat halba, sest temast rüüstatud ringkond oli vaene ning kivine. Kuid kuningas N'raki tundis end sellest surmani haavatuna. Ta viis oma sõjaväed läbi soode Culuka pealinna, võitis nende sõjaväe ning põletas linna maatasa. Mehed ning lapsed tappis ta maha. Culuka löödi risti ta enda põleva onni ette. Nüüdsest peale olid N'raki riigipiirid kaits-tud igasuguse sissetungi eest.

Culuka elas maal, mis vähemalt kaardi järgi kuulus prantsuse ülemvalitsuse alla. Kui prantsuse valitsus saatis oma saatkonna vahejuhtumise põhjusi uurima, vangistas N'raki saatkonna. Saatkonna juhil laskis ta lüüa pea maha ja saatis selle kubernerile koos teatega tagasi.

N'raki elas segamatult edasi, sest see teotus langes ajajärgule, mil sealseid piire reguleeris määratud piirikomisjon.

Komisjoni otsuse põhjal kogu Akartimaa muutus üle öö Briti maa-alaks ning N'raki Inglise kuninga vasalliks, kuigi tal endal polnud sellest vähe- matki aimu.

N'raki oli isevalitseja. Kõige armsamaks väeüksuseks oli talle esimene rügement. See väekoon- dis koosnes väljavalitud meestest, kes olid kõigist teistest suuremad, tugevamad ja kiiremad. Abi- ellumine oli neil keelatud, sest igauks teab, et naised mõjuvad sõjameeste peale halvasti. Ükski abielu- mees pole vapper, seni kui tal on kaitsta lapsi, aga hiljem on ta jõudnud juba rasvuda. Nii ei tund- nud need sõdurid armastuse igatsust ega rõõmu. Nad ise olid väga uhked sellele, et nende käskija neid eraldas teistest meestest ning seega esile tõstis. Kõi- gis mängudes ja võistlustes paistsid nad silma, sest nad olid teistest tugevamad ning kiiremad ja nad pol- nud veel tundnud naiste mõju. Vana kuningas, nähes nende tublidust, hüüdis heakskiitvalt: „Wa!“

Selles rügemendis teenis üks sale kahekümne- aastane noormees, nimega Taga'ka. Kuningalinnas elas üks viieteistkümne-aastane neiu nimega Lapai. Ta oli juba täiskasvanu, omas väga ilusa keha ning

tantsis oivaliselt. Lapail oli kõrk vaim, sest ta onu oli kuninga imearst ning omas seepärast suurt mõju.

Ühel päeval nägi neiu Taga'kat veetoomise juures ja armus temasse. Kohates kord meest võsastikus, langes ta tema ette põlvili maha ja haaras tal jalge ümbert kinni.

„Taga'ka, käskija,“ ütles ta, „sa oled ainukene mees maailmas, keda ma himustan.“

„Ma olen igasugusest himustamisest üle,“ vastas Taga'ka upsakalt, „sest ma kuulun kuninga rügementi ning naised on kui rohi meie jalge ees.“

Mingisugused meelitused ei avaldanud temale mõju. Neiu süda ähvardas armuvaludest lõhkeda.

Mõni aeg peale seda haigestus kuningas. Päevpäevalt muutus ta seisukord halvemaks. Imearst ohverdas seitse korda kuni viimaks ohvriloomade sisekonnad ütlesid oma sõna: kuningal tuleb reisida oma riigipiirile, kus ta kohtab ühe silmaga meest, kes peab siis elama asuma kuninga onni varju.

Kuningas toimis ettekuulutuse kohaselt. Ta algas reisu, mis kestis kolm kuud. Ülesantud kohas kohtas meest, nagu seda oli kirjeldanud imearst. Mees pandi elama kuninga onni varju. Selle arstimise kava oli koostanud imearsti vennatütar, sest ta armastas Taga'kat kogu oma südamejõuga.

Kuninga eemalviibides sosistas Lapai niikaua nooremehele kõrvu, kuni see lõpuks võttis ta endale naiseks, teades ise sealjuures, et selle sammu eest ootab teda surmanuhtlus.

Teised sõdurid, kes pidasid Taga'kat eeskujulikuks sõduriks, nägid seda ja ütlesid: „Vaadake, ku-

ninga pailaps Taga'ka võttis endale naise. Nüüd on parem Taga'kale kui ka meile endile, kui teeme tema eeskuju järgi. Vana kuningas andestab talle ning ei karista siis ka meid.“

N'raki oleks peaaegu lõpetanud oma elupäevad seal, kuhu saatis teda imearst. Kuid seal ümb-ruses elas üks teine nõid, kes arstis terveks kuninga jalad. Kuningas tõstis tema selle eest peanõiaaks. See tähendas Lapai onu karjääri lõppu, sest nii kui kaks kuningat ei või valitseda ühes riigis, siis kaks nõida tulevad sellega toime veel vähem.

Lapai onu tapeti ja ta veri kasutati nõidumi-seks. Ühel hommikul tuli uus nõid kuninga juurde. „Härra ja kuningas,“ ütles ta. „Ma nägin täna öösi unenäo, mis mulle ütleb, et sa pead minema ta-gasi oma pealinna. Aga reisima pead sa tundma-tuna, et kurjad vaimud ei teeks sulle halba.“

Kuningas N'raki läks ilma saatjaskonnata oma linna tagasi. Ainult ta isiklik vahtkond saatis teda. Oma ihukaitseväge õnnetuseks tuli ta tagasi ette-teatamatult.

Kuuldes nende teguviisi, pidas ta kiire kohtu. Sõdurite naised, arvult kuussada, viidi kõrgele mäele ja tõugati sealt kuristikku. Seda mäge kut-sutakse veel praegugi „Kurbade naiste mäeks“. Ainult ühe naise peale ta halastas, ja see oli Lapai. Ta jättis tema rahva kohtu kätte.

„Vaadake seda naist, Akarti rahvas!“ hüüdis ta. „Ta tõi minu ihukaitsevärke surma ja valu. Tä-na peab ta nägema oma mehe Taga'ka põletamist. Sellest peale jääb ta elama teie hulka ja peab tule-

tama meelde teile, et ma olen armukade kuningas ning hirmus oma vihas.“

Aegamööda teade sellest massilisest roimast levis laiali. Ka briti kuberner kuulis sellest. Briti valitsus on aga väga ettevaatlik asjus, mis puutuvad algelistesse rahvastesse.

Sanders saatis kaks eri teadet. Ühe saatis ta noorele mehele nimega Farquharson, kes küttis Ambalina mägedes neppe. Teate saanud, vandus noormees kui šotlane, sest ta armastas sporti. Siiski sidus ta oma vöö vööle ja läks poole kompanij sõduritega linna vastu. Teel sattus ta lõksu. Nüüd vandus ta veel rohkem, sest teadis, et rändab enne kura-dite manu, kui saab kasutada oma aastast puhkust.

Ta kutsus oma käskjala.

„Hafiz,“ ütles ta sellele araabia keeles. „Kui sul õnnestub, siis katsu pääseda ochoride juurde, kes asuvad suure jõe ääres. Sealt leiad sa Sandi. Vii talle mu südamlikumad tervitused ja ütle talle: „Fagazoni saadab hea teate! Paljude tapja hävitab oma rahvast.“

Tund aega hiljem lebas Farquharson või Fagazoni, nagu nimetasid teda pärismaalased, kuninga ees. Ta kustunud silmad vaatasid üles sinitaevasse ning ta avatud huulte ümber oli naeratuse joon.

„See on halb lugu,“ ütles kuningas surnut vaadates. „Nüüd tulevad nad, ja mis siis sünnib, seda ma ei tea.“

Kuningas N'raki polnud argpüks. Tal oli hea nina kahtlaste iseloomude suhtes. Isegi oma nõunike suhtes ei teinud ta erandit, sest uus nõid lei-

dis igalt poolt truudusetuse jälgi. Naisrügemendi abil hoidis ta oma linnas korra majas ning hävitas halastamatult kõik salajased nurisejad. Nende hulka kuulusid paljud ta lähimast ümbruskonnast. Viimaks tuli aeg, millal ta ei leidnud enam ühtegi inimest, keda ta oleks võinud usaldada.

Seal sai ta teada, et üks araabia karavan on ületanud ta riigi läänepiiri ning ajab seal äri tema rahvaga.

Teates kõneldi karavanijuhi mõistuse ja vaikumuse üle väga meelitavalt. N'raki saatis käskjala kingituste ja sõbralikkude tervitustega sissetungija juurde. Ühel päeval toodi araablane Ussuf kuninga ette.

„O, Ussuf, ma olen kuulnud sinust ja sinu tarkusest,“ ütles kuningas, „sa oled reisinud sageli mu maal, ilma et keegi oleks teinud sulle kurja.“

„Härra ja käskija, see on tõsi!“ kinnitas Ussuf.

Kuningas vaatas teda mõtlikult. N'raki oli jõudnud oma elu küpsusjärku. Ta oli tark ning kaval mees ja vaba igasugustest eelarvamistest.

„Arabi,“ ütles ta, „minu mõistus ütleb, et sa pead jääma minu juurde ja elama mu onni varjus. Sa saad mu pealikuks, kuna oled tark ning tunned võõraste rahvaste harjumusi. Sa saad kinke, mis ületavad su julgemadki lootused, sest meie maal on palju elevantiluid, mida maa sisse on peitnud meie esivanemad.“

„Härra ja kuningas,“ vastas Ussuf, „see on mulle liiga suur au. Ma olen sinu teenimiseks liiga tavaline ja väljapaistmatu isik. On ju tõsi, et ma

tunnen võõraste rahvaste kombeid ja olen kogeenud inimeste üle valitsemises.“

„Muuseas ütlen ma sulle,“ jätkas kuningas aeglaselt, „et ma ei karda ei inimesi ega kuradeid. Ma kardan ainult vaimu „Tema“ tema hirmsa julmuse pärast. Kui sa tahad olla mulle abiks ja kaitsed mind „Tema“ viha eest, siis pead sa elama siin õnnes ja rahu.“

Niiviisi sai araablasest Ussufist Akarti kuninga minister. Kahe päeva pärast kõrvaldati nõid, sest kuningas ei vajanud teda enam.

Kõik, mis Sanders kuulis sellest maast, oli see, et seda maad valitseti teatud arukusega. Kuningas kartis ikka veel „Teda“. Pikad õhtud istus ta oma araablasest nõunikuga koos ja mõtles saladuslikule võimule, mis valitses sealpol Saehamba mägesid.

„Ütlen sulle, Ussuf,“ kõneles ta „mu veri muutub veeks, kui mõtlen „Temale“, sest ta on hirmus vaim. Igal noorel kuul toon ma talle ohvri, et lahutada tema viha,“ ütles kuningas.

„Kuningas ja käskija,“ ütles Ussuf, „ma tunnen „Tema“ harjumusi. Seepärast võin teile kinnitada, et ta ei armasta ohvreid.“

Kuningas nihutas end toolil rahutult edasi-tagasi.

„See tundub mulle iseäralikuna,“ ütles ta, „sest jumalad ise käskisid mul unes ohverdada neile Lapai.“

Seda öeldes heitis ta Ussufile kiire pilgu, sest araablane oli ainukene inimene linnas, kes seda põlatud ning üksildast naist kohtles hästi.

Kuninga käsul pidj Lapai kaks korda päevas lä-

bima linna kõikide elanikkude sajatuste ja vannete saatel. Kuigi pärismaalaste mälu on lühikene ning mälestus kurbmängust hakkas juba kaduma, kartsid inimesed kuningat nii väga, et ükski ei julgenud naisest mööduda teda sajatamata. Ussuf üksi jalutas ja kõneles temaga.

„Võid võtta selle naise oma majja,“ ütles kuningas äkitselt. Araablase rahulikud silmad rändasid ühelt varitsevalt näolt teisele.

„Härra,“ vastas ta, „tema pole minu usku, vaid on pagan ja ketser. Minu jumalate käsu järgi pole ta seepärast mulle kohane.“

Ta oli teadlik hädaohus, kuhu teda oli viinud ebadiplomaatlik sõprus. Ta teadis ka, et esimese ministri valitsus kestab harva pika aja.

Ta oli muutunud vähem asendamatuks kui seni, sest kuningas oli võitnud tagasi oma alamate kaotatud usalduse ja truuduse. Muuseas oli Ussuf kuningas äratanud kahtluse. See oli juba kurja kuulutav.

Kuningas lubas tal lahkuda. Ussuf läks oma onni, kus kohtas oma kuueliikmelist araablase salka.

„Ahmed,“ ütles ta ühele neist, „raamatus on kirjutatud, et inimeste elu on lühikene. Nüüd aga soovin ma, et minu päevad poleks lühemad, kui neid mulle on kinkinud Jumal. Ole homme seepärast linna lahkumiseks valmis, sest ma aiman juba oma võimu lõppu.“

Hommikul vara tõusis ta üles ja läks nõupidamisele, millega tavaliselt algas nende tööpäev. Ta ei muutunud rahutuks, kui avastas, et kuninga paremal käel, kus tavaliselt istus tema, istus nüüd üks

tähtsusetu pealik. Tema isiklik iste oli viidud nelja istekoha võrra edasi vasakule poole.

„Ma kõnelesin oma tarkade nõuandjatega,“ ütles kuningas, „samuti ka nõiaga. Need targad mehed on näinud, et viljasaak on halb, kuna maal puudub õnnistus. Seepärast tahame meie tuua suure ohvri.“

Ussuf langetas pea.

„Nüüd aga arvan ma,“ jätkas kuningas aeglaselt, „et ohverdada tuleb Lapai, sest ma armastan oma rahvast ja ei taha, et saaks põletatud ja tapetud ükskõik missugune neiu.“

Kõikide silmad pöördusid Ussufi poole. Ta nägu oli liikumatu ja rahulik.

„Kas olen ma kuulnud hirmsaid asju,“ kõneles kuningas edasi, „ja need panevad mu kõhu valutama.“

„Härra,“ vastas Ussuf rahulikult, „ka mina kuulen palju asju, aga see ei röömusta ega kurvasta mind. Säärased lood kuuluvad naistele keedupottide juurde või haigetele meestele.“

N'raki tegi õela näo.

„Naised või hullud,“ ütles ta valjusti. „Õeldakse, et see naine on su ära nõidunud. Sul olevat midagi kavatsusel meie maa vastu. Sa olevat saatnud saadikud „Tema“ juurde, et need kutsuksid suure sõjaväe minu sõdurite vastu, kes söövad mu maa paljaks, nagu Sandi seda tegi akasavade ja Suure Kuninga maadega.“

Ussuf ei vastanud midagi. Paljudel põhjustel ei tahtnud ta seda eitada.

„Kui kuu tõuseb,“ pöördus kuningas koosoli-

jate poole, „seote teie Lapai minu onni ette posti külge. Kõik noored neid peavad tantsima ning laulma. Siis tuleb õnn jälle meie juurde, nagu see sündis meie isade ajal, kui kuri naine suri.“

Ussuf ei varjanud sel päeval oma käike. Alguses läks ta oma onni ja kõneles seal kuue araablasega, kes olid koos temaga tulnud siia kuningriiki.

Ta kõneles oma salgajuhiga: „Ahmed, meie elame ajal, kus surm on meile väga lähedal. Olge kuu tõusu ajal suremiseks valmis, kui see peaks olema nii! Aga, et meile kõigile on elu armas, seepärast oodake mind päikeseloojangu ajal linnaserval asuvas väikeses istanduses.“

Siis läks ta mööda palmidega palistatud tänavat üksiku onni juurde, kus elas äratõugatud naine. See oli üks sääraseid onne, nagu neid akartid ehitavad oma surijatele, et nad oma kõdunemislõhnaga ei rüvetaks ümbrust.

Naine valmistus minema oma igapäevasele patukahetsusrännakule. Ta oli sale ning kena. Ta nägu, ministri lähenemist nähes, ei väljendanud millegagi neid piinu ja ahastusi, mis ta rinda lõhestasid.

„Lapai,“ ütles Ussuf, „täna öösel korraldab kuningas ohvripeo!“

Rohkem ta ei seletanud ja naine ei nõudnud ka enam.

„Oleks ta toonud selle ohvri varem,“ vastas naine kindlalt, „siis oleks olnud see hea, sest ma olen väga õnnetu naine.“

„Seda ma tean,“ ütles araablane tasakesi.

„Seda aga sa ei tea,“ parandas teda naine.

„Ma kannatasin suurt valu, sest armastasin ühte meest, kelle viisin hukatusse. Tundsin valu, kui rahvas, keda armastasin, mind vihkas. Ja nüüd olen ma õnnetu, sest armastan sind, Ussuf, ja see armastus on tugevam kui miski muu.“

Naine vaatas talle otsa. Iseäraline kaastunne oli ta silmades. Ta peened pruunid käed puudutasid mehe õlgu.

„Kõik asjad on Jumala käes,“ ütles Ussuf. „Ma ei või sind armastada, Lapai, kuigi olen täidetud kaastundega. Sa pole minu rahvusest ja peale selle on ka teisi põhjusi. Sa oled aga naine, seepärast tahan viia sind siit, ja kui see vajalik, siis suren ka sinu eest.“

Ta jälgis naist, kui see läks läbi tänava, kus ootasid teda uudishimulised inimesed, sest kuninga kavatsus oli üldiselt teatavaks saanud. Siis kehtas ta abitult oma õlgu.

Kui õhtul kella üheksa paiku tuli kuningas ühes oma naissõduritega, et viia naist ohvripeole, leidsid nad onni tühja olevat. Samuti oli kadunud Ussuf ühes oma kuue araablasega. Vihaselt põrisesid kuninga trummid läbi öö vaikuse ja kutsusid rahvast tooma tagasi talle kadunud meest ja naist.

*

Samal ajal ajas Sanders taga pikka meest, nimega O'Fasa. O'Fasa oli juba kaksteist kuud unehaige. Õrnast abielumehest ja heast isast oli ta muutunud metsikuks loomaks. Ta tappis odaga oma naise ja surmas haussa vahtkonna, kelle San-

ders oli jätnud külla korda pidama. Sooritanud veretöö, põgenes ta metsa.

Sanders tuli oma mustade sõduritega kiiresti mööda jõge ja otsis hullumeelse jälgi. Kaheksa päeva pärast sattus ta O'Fasale, kui mees parajasti toetas kummipuule, mõlemad odad torgatud maasse ja laulis ise sealjuures isisite surmalaulu. Pikka, kaebavat ja kurba laulu, mis kõlas umbes järgmiselt:

Elu on tühine, väike!

Ei või olla nähtav paljudele.

Surm on nii targasti seatud.

Ta tuleb näole, kui väga teda ka ei moonutata.

Elu poeg on surm.

Ta armsamaiks naiseks on valu ning häda.

Sanders, brauning käes, astus varjust päikese kätte. O'Fasa silmas teda.

„O'Fasa,“ ütles Sanders tasa, „ma tulin sulle külla, sest minu kuningas on kuulnud, et sa olevat haige.“

„O, ko!“ naeris mees. „Tähendab ma olen suur mees, kui juba kuningas saadab oma saadikud minu juurde.“ Sanders astus ettevaatlikult edasi, silmad kogu aeg odadele suunatud.

„Tule minuga, O'Fasa!“ ütles ta.

Mees kargas üles. Ta ei haaranud odasid. Kor-raks kükitas ta, pöördus siis ringi ja jooksis metsa.

Sanders tõstis brauningu, kuid kõhkles. Ta ei võinud tappa seda meest, kuigi ta viis hädaohtu oma kaasanimeste elu ja maa rahu, kui jättis ta ellu.

Ringkonnaülem oli täbaras olukorras. Kümne miili kaugusel oli mäekitsus, mis viis N'raki maa-alale.

Kui ta viiks sellest avausest läbi relvastatud salga, siis võiks see kaasa tuua segadusi, millest tuli igal juhul hoiduda. Ainukeseks lootuseks oli, et O'Fasa ehk pöördub tagasi, sest nad olid leidnud jäljed, mis näitasid täpselt ta põgenemise suuna. Tagaäetava metslooma eksimatu instinktiga oli ta võtnud suuna mäekitsuse poole.

Päikeseloojanguks jõudsid nad kuristikku, mis oli märg allakukkuvast veest, ja löid üles siia oma laagri. Nad leidsid põgeniku jäljed, et neid kaotada vahepeal ja siis uuesti neile sattuda. Hommikul tungis Sanders kahe mehega kitsusesse ja jõudis varsti keelatud maa-alale. Aga kusagil polnud leida mehe jälgi.

Hullumeelsetel ja lastel on sügavastijuurdunud vastumeelsus tundmatute kohtade vastu. Sellele ehitas Sanders oma kava ja seadis oma löksu kuristiku kitsamasse kohta, oletades, et varem või hiljem O'Fasa tuleb siia tagasi.

Igal juhul kavatses Sanders talle ohverdada neli päeva. Nii olid asjalood, kui endine minister Ussuf, koos ühe naise ja viie araablasega tõttas kuristiku poole, kannul kuninga kiired ja väsimatud vahid. Kolm korda oli ta peatanud, et lüüa tagasi oma jälgijaid. Ühes võitluses kaotas ta ühe araablase surnuna.

Kuristik oli silmapiiril, kui äkitselt üks põhjast trummiga kohale kutsutud sõdurite salk talle

vasakult poolt peale tungis ja taganemistee kinni pani.

Ussuf seadis end ühel väikesel kaljusel kõrgustikul kaitsevalmis. Paremat tiiba kaitstes soine maastik, vasak tiib ja seljatagune olid aga kaitsetud.

„Lapai,“ ütles ta, kui jõudis selgusele oma seisukorra suhtes, „näib, et surm, keda sa nii väga ihaldasid, on meile lähedal. Mul on sinust väga kahju, aga Jumal teab, et minu murest on sinu päästmiseks vähe.“

Naine vaatas talle kindla pilguga otsa.

„Härra,“ ütles ta, „mind rõõmustab väga, kui sõidame koos allilma. Seal uues võõras maailmas ehk võid sa mind armastada ja siis oleksin ma väga rahul.“

Ussuf naeris, näidates sealjuures kahte rida helevalgeid hambaid.

„Eks meie näe!“ ütles ta.

Pealetung algas. Aga kuue mehe püssid löid rünnaku tagasi. Kahe tunni möödudes polnud ükski veel vigastatud. Siis järgnes teine pealetung. Üks araablastest langes, kõri noolest läbi puuritud. Aga Ussufi tulistamine mõjus ning põhjapoolne rügement taandus.

Otse kõrgustiku ees asus kuninga ihukaitsevägi. Sealtpoolt ootas Ussuf nüüd võimsat, hävitavat pealetungi.

„Lapai,“ ütles ta tema poole pöördudes, „ma...“

Naine oli kadunud. Võitluse palavuses polnud ta märganud, kuidas naine kadus. Äkitselt ilmus ta nähtavale poolel teel vaenlase suunas.

„Tule tagasi,“ hüüdis Ussuf.

Ta hoidis oma mõlemad käed kõnetoruna suu ees, et hääл kanduks kaugemale edasi. Vaikses õhtuõhus oli iga hääл selgesti kuulda.

„Lord,“ hüüdis naine, „nii on see parem. Kui nad saavad minu kätte, siis lasevad nad sind joosta. Ühel päeval aga tuleb surm ka sinu juurde ja siis ootan ma sind.“ Ta pöördus siis kiiresti ringi ja jooksis kõrgustikust alla — vaenlaste ridade poole.

Äkitselt ilmus, nagu maa seest, üks pikk kogu tema ette teele. Lapai viivitas silmapilgu. Mees tormas ta poole ja tõstis ta ilma suurema vaevata oma kätele.

Ussuf tõstis püssi, kuid ei usaldanud lasta.

Veel teine huvitav pealtvaataja oli ilmunud. Kuningas N'raki, kes vaatamata oma aastatele oli veel väle ja kärmas, järgnes oma sõduritele ja seisid nüüd nõuandjate keskel rivi ees. Pineva tähelepanuga jälgis ta kõrgendikul arenevat sündmust.

„Mis mees see on?“ küsis ta. „Nagu ma näen, ei ole ta meie rahvusest.“

Enne kui ta jõudis saata käskjala seda järele uurima, jõudis pikk mees oma koormaga kohale ja pani surnud naise kuninga jalge ette maha.

„Mees!“ ütles ta häbematult. „Ma toon sulle siin selle naise, kelle tapsin kurja vaimu käsul.“

„Kes sa oled?“ küsis N'raki, „nagu ma näen, oled sa võõras.“

„Olen kuningas,“ vastas pikk O'Fasa, „suurim kui kõik kuningad, sest minu järel tuleb valgete sõjavägi.“

„Su seljataga on siis valgete sõjavägi?“ kordas N'raki aeglaselt ja vaatas närviliselt mõlemale poole.

„Vaata!“ vastas O'Fasa ja sirutas käe välja.

Kuninga silmad järgnesid käe suunale. Kaugelt lagendiku äärelt lähenesid korrapärastes ridades sõdurid. Ringkonnaülem kuulis tulistamist ja taipas kohe, milles asi seisab.

„See on „Tema“,“ ütles kuningas N'raki ja vaatas vihaselt pikale O'Fasale. Kiiresti pöördus ta ihukaitsvaelaste pool ja ütles: „Tapke see mees!“

Sanders, ümbritsetud haussadest, kohtas Ussufit poolel teel. „Ma kuulsin teie laskmist,“ ütles ta. „Kas teie ei juhtunud nägema ühte pikakasvulist meest, kellel oli väga metsik välimus?“ Sanders kõneles inglise keeles, millele Ussuf vastas samas keeles.

„Ühte pikka meest?“ küsis Ussuf, ja Sanders imestas, et mees, keda oli nii raske tasakaalust välja viia kui Grayson Smith asumaade salaluurest, võis kõnelemise juures nii moodi väriseda.

„Arvan, ta on siin,“ ütles araablase rüüs inglane ja sammus kõrgendikult alla.

N'raki sõjavägi taandus kiiresti. Hirm „Tema“ ees oli suurem kui kõigi tema leegionide mõju.

Inglased tegid teed kohale, kus kaks kogu magasid vaikset surmaund.

„Kes on see naine?“ küsis Sanders.

„Üks pärismaalane, kes mind armastas,“ vastas Grayson lihtsalt. Ta kummardus surnu üle ja sulges silmad naisel, kes oli teda nii väga armastanud.

XII

SAADIKUD.

Akasavadel on vanasõna: „Isisi näeb silmadega, n'gombi näeb kõrvadega, aga ochori ei näe muud kui liha.“

See on halb tõlge, aga algkeeles kõlab see vanasõna väga sügavamõttelisena. Enne Bosambo saamist ochoride pealikuks talusid ochorid kõige raskemaid haavamisi kannatlikult ning ükskõikselt.

Aga see oli nii kaua aega tagasi. Praegu on ochorid väga uhke rahvas. Igale haavamisele reageerivad nad kiiresti ja maksavad selle kuhjaga tagasi.

Pärismaalaste aju töötab aeglaselt. Seepärast said akasavad teadlikuks, et ochorid ei taha olla nende teravmeelsuste ja naljade märklauaks, alles siis kui iga suguharu kolmesaja miililises raadiuses oli saanud kindlaid tõendusi muutusest, mis oli sündinud selle kunagi nii ara rahva vaimu ja iseloomuga.

Seal elas üks isisite alampealik, kes valitses „suurt“ ringkonda. Kuigi „isisi“ tähendab „väike“, siis ei tarvitse võtta seda sõna igal juhul täpselt. Sellele pealikele oli ülempealik andnud volitused kokku kutsuda nõupidamisi, millel tulevad aru-

tusele suured rahvuslikud küsimused, nagu näiteks viljasaagi ebaõnnestumised, kalastuspiirkondade teise kohta viimised ja kõrgemasse seisusesse kuuluvate naiste truudusetus.

Ühel päeval kutsus ta kokku kogu rahva — oma nõunikud, eesistujad ning kõik pealikupojad — ja esitas siis neile ühe tähelepanuväärse ettepaneku.

„Minu isa päevadel,“ algas pealik Embiri, „oli ochori rahvas nõrk ja arg. Möödunud nädalal langesid nad peale akasavadele, varastasid nende kitsed ning alandasid neid. Ja vaata! Suured sõdurid akasavad ei teinud muud midagi kui jutustasid oma hädast Sandile. Minu arvamise järgi see kõik tuleb sellest, et pealik Bosambol on üks suure võimuga fetiš. Seepärast palusin ma meie ülempealikut, küsida Bosambolt, mispärast see kõik on nii.“

Kokkutulnud nõunikud noogutasid heakskiitvalt päid. Bosambo pidi seisma mõne kurja vaimuga usaldavas läbikäimises või halvemal juhul seisis ta nende vaimudega, milliseid oli ochori metsades külluses, heal jalal.

„Ja järgmist ütleb mu härra, akasavade kuningas, kõikide maade, jõgede ja kõikide tundmatute maade, mis asuvad sealpool ürgmetsa, nii kaugele kui silm ulatub nägema, valitseja,“ jätkas pealik. „Teate saatis ta mulle oma nõuandjate läbi, ja selles ta ütleb: „On tõsi, et Bosambol on üks deemon. Seepärast saadan ma saadikud tema juurde, et nad paluksid temalt seletust, kuidas muutuksime ka meie targaks ja julgeks.““

Kuus suguharu jõudis sellele otsusele peaaegu üheaegselt.

Ühel hommikul tulid kuninga saadikud ühes oma saatjatega, kokku üksteistkümme kanuud, Ochorilinna. Bosambo, kes ei usaldanud ühtegi inimest, kuuldes nende lähenemist, seadis linna piiramisseisukorda. Siis võttis ta vastu saadikute esindajad. Esimesena võttis sõna Emberi.

„Mr. Bosambo,“ algas pealik, „meie tuleme rahumõttega ning kuninga ülesandel.“

„Olgu nii,“ ütles Bosambo, „mu süda rõõmustab väga teid nähes. Aga ma palun teilt seda, et teie sõdurid, odamehed ning trummilööjad maabuksid teisel pool jõge. Ma olen arg mees ja kardan, et ma ei saa teile näidata vastavat au ja armastust, nagu mulle on teinud seda ülesandeks Sanders tavalise rahva suhtes.“

„Aga, härra,“ vastas pealik, kellel, tõele au andes, polnud mingisuguseid sõjalisi või haavavaid kavatsusi oma võõrustaja suhtes, „teispool jõge on ainult liiv ja vesi ning kurjad vaimud.“

„See võib ju nii olla,“ ütles Bosambo, „kuid siinpool jõge asun mina ning mu rahvas. Ja meie sooviks on elada veel palju aastaid õnnelikult. See pärast on parem, kui teie surete liivas, vees ning kurjade vaimude hulgas, kui et meid löödaks maha nende poolt, kes meid ei armasta.“

„Minu härra on suur kuningas,“ ütles Emberi suurustelles, „ning ta armastab sind väga.“

„Sinu härra,“ vastas Bosambo „on suur valetaja.“

„Ta armastab sind,“ vastas Emberi.

„Seegipärast on ta suur valetaja,“ vastas Bosambo, „sest meie viimasel kohtamisel ei lubanud ta mind ainult ära süüa, vaid ta nimetas mind kõik-suguste halvustavate nimedega, nagu näiteks: kala-sööja, täissöönud karjakrants, lehm.“

Bosambo kõneles kartuseta, sest ta selja taga oli valvel sada meest ning järsu kalda paremus. Parema meelega oleks ta saatnud saadikud koju tagasi, kuid kangekaelsel Emberil õnnestus teda veenda ja — mis veel tähtsam — ühest kanuust saata maale rikkalikud kingid: kitsi, riisi ja üks peegel, mis Emberi seletuse järgi pidi olema tema valitseja hinge tõeline tuum.

Lõpuks saatis Bosambo oma väesalga koju. Emberi käskis oma saatkonnal asuda laagrisse vastaspoolele kaldale.

Saatkonna auks korraldas Bosambo ühe oma kuulsaimaid pidusid. Kõik pealikud pidid tooma pidu jaoks liha ja jooke. Kõik pealikud, see tähendab välja arvatud Bosambo, kes oli võtnud endale põhimõtteks mitte kellelegi midagi kinkida.

Pidu oli väga huvitav ja seda isegi ochoride pealikutele. Hommikul kella üheksast kuni järgmise hommiku kella neljani kõnelesid saadikud üksteisele järgnevalt.

Paljudes kõnedes kiideti Bosambo ületamatuid omadusi — tema väljapaistvat julgust, tema suursugust heldust — viimase mainimisel Bosambo heitis kiire pilgu oma nõunikele, kes võtsid pidu korraldamisest osa vastu tahtmist. Räägiti tulevikust, mis ootavat kõiki suguharusid, kes järele aimaavad tema voorusi. „Käskija!“ ütles Emberi, „liigub

kuuldus, mida teab kogu rahvas alates merest kuni leopardi koobasteni, et sa olevat hea tuttav vaimudega, kes annavad sulle julgust ning kavalust ja õpetavad sulle nõidust, nii et sa võid inimesi teha isegi rottidest.“

Bosambo noogutas tõsiselt pead.

„See on õige,“ ütles ta, „mul on palju kuradeid, kuigi ma nende kõigiga ei tee alati tegemist. Nagu teie juba teate, olen ma ühe iseäralise usu pooldaja. Omal ajal olin ma kristlane ja uskusin siis kõikisuguseid saladusi, millest teie ei tea midagi. Uskusin Markusse, Lukasse ja ristija Hansukesse — mis pole aga teie jaoks.“

Nähes, et teda ümbritsevad inimesed olid ehmunud, raputas ta pead.

„Samuti ei tea teie midagi imedest, mis ma olen saatnud korda, nagu näiteks põletushaavade parandamine, surnu elluäratamine ja kõrvade löikamine. Noh, ma tean neid asju,“ jätkas ta rõhutatades, „seepärast armastabki mind Sandi, sest tema on ka jumalainimene ja tuleb tihti minu juurde, et kõnelda minuga nende tarkade meeste üle.“

„Härra, mis on kuradid?“ küsis üks kannatamatut saadik.

„Oh, kuradeid on palju,“ kordas Bosambo. Ta pigistas silmad pilukile ja vaikis kaks minutit. Jäi mulje nagu loeks ta nende tagavara. Seda muljet ta tahtiski jätta oma külalistele.

„O, ko!“ ütles Emberi summutatud häälega, „kui see on tõsi, mis sa seletad, sel juhul soovib mu härra, et sa saadaksid talle ühe või paar kuradit meid õpetama.“

Bosambo kõhatas ja vaatas oma nõuandjate kainetesse nägudesse.

„Mul on palju vaime, kes mind teenivad,“ algas ta. „Üks, keda tunnen, on väga väike ja tal on kaks nina — üks ees ja teine taga — nii et ta võib end jälgivat vaenlast haista kahest küljest. Muuseas on üks neist nii suur, et kõrgeimadki puud paistavad talle rohuna ta jalge ees. Ja teine on rohelist värvi ning ta jookseb pea alaspidi.“

Bosambo kõneles peaaegu tund aega demonoloogia üle, olles sealjuures selle sõnaga vaevalt tuttav. Ta tuletas meelde vähematki asja, millel on tegu nimetatud teadusega. Ta kõneles, et vaimud olevat talle usaldavateks sõpradeks ja tulevat tema juurde sääraselt, nagu tuleb peremehe vile peale ta juurde hästikasvatatud koer.

Saadikud läksid oma onnidesse suure rahutusega, sest Bosambo teatas neile, et ta on teatud kuraditele teinud ülesandeks kanda hoolt nende valvamise ja hoolitsemise eest.

Järgmise päeva varahommikul tuli joostes üks tolmuga kaetud ja hingeldav käskjalg mööda võsa- teed, mis viis elivi-inimeste juurde, ja jäi seisma kuninga onni ette.

„Lord Bosambo,“ ütles mees, „elivide pealik Ifikari toob oma tuhande-mehelise väe ühes juhtidega siia nõupidamisele.“

„Mis on tema südames?“ küsis Bosambo.

„Härra,“ vastas mees: „see on ta südames: Ochorimaal ei pea tehtama ühtegi teed, sest elivilased tõrguvad tegemast neile määratud tööd. Nad tahavad elada rahus ja mugavuses.“

Bosambo oli Sandersi nõusolekul andnud välja seaduse, mille kohaselt iga ringkond oli kohustatud ehitama ühest linnast teise kõlvulise tee. Peale selle langes neile ka kohustus ringkonnavahelise tee tegemiseks.

Kuid väikesed suguharud ei suhtunud sellesse kavasse säärase vaimustusega, nagu tegid seda Bosambo ja kuberner. Sest teede rajamine on halb äri. See ajab inimesed hommikul vara välja ja hoiab neid kõige palavama päeva ajal tööl, kusjuures higi voolab ojana mööda selga alla. Korralduse mittetäitjatel tuli maksta trahvi, mille sissenõudmine oli Bosambole suurimaks lõbuks.

Kõigist kangekaelsetest suguharudest elivid varjasid kõige vähem oma vastumeelsust. Kõigil teistel suguharudel olid teed, kuigi võimatud halvad, kuid Elivi oma kaheajaruutmiilise maa-alaga lebas teiste keskel nagu neitsilik maa.

Bosambo oli saatnud käskjalgu elivide juurde. Äsjasaabunu oli esimene neist, kes tagasi tuli.

„Mulle näib,“ ütles Bosambo nagu pooleldi endale, „et mul endal läheb kõiki kuradeid vaja, sest Ifikariga pole hea asju ajada, samuti tema nõuandjate ja poegadega.“

Ta teatas oma külalistele, et ta on kogu päeva ametis vaimuasjadega.

Õhtu eel nähti elivide sõjaväe eelsalka ida pool linna. Bosambo istus sel ajal täies esindusmündris nõupidamiste majas ja ootas Ifikari ning tema saatkonna saabumist.

Bosambo sõjaväeülem Limberi läks vastu rahulolematute salgale.

„Härra,“ ütles ta, „meie härra soovib, et teie jätaksite oma odad väljaspool linna.

„Limberi,“ vastas Ifikari, kes oli tugev ning karm neljakümne-aastane mees, „meie oleme ju ühest ja samast suguharust ning üksteisega vennad. Mispärast peame siis jätma oma odad välja. Meie, kes me oleme ochorid?“

„Muul viisil teie siia sisse ei tule,“ seletas Limberi otsustavalt. „Seal üle jõe viibivad paljud meie vaenlased. Bosambo armastab sind nii väga ja see pärast näeks ta heameelega, et sinu relvakandjad, odaviskajad ning mõõgakandjad jääksid väljaspoole linna tema isikliku julgeolu mõttes. Siis on ta usaldav ja õnnelik.“

Meestel ei jäänud muud üle kui alistuda.

Ifikari ühes nõunikkudega järgnes Limberile.

„Ma kõnelen kõikide elivide nimel,“ ütles Ifikari ilma pikema jututa. „Lord Bosambo, meie rahvas on rahutu rahvas. Meie noormehed protesteerivad valjusti sinu julmuse vastu.“

„Nad peavad kisendama veel valjemini,“ vastas Bosambo.

Pealik kortsutas otsaesist.

„Härra,“ vastas ta jonnakalt, „kui on õige, et Sandi armastab sind, siis armastab ta ka meid. Tema maal pole ükski mees nii vägev, et julgeks ajada rahva mässule.“

Bosambo teadis väga hästi, et see väide oli õige. Ta teadis seda ka ilma Ifikari nõuandjate kiitusepominata. Ta vaatas koosolijaid. Kõik rahulolematud olid siin koos. Paks Tinifi ning väikesed pealikud M'Kera ja Calasari. Nende kõnedes väl-

jendatud jonn ajas Bosambo vihale. Ühte või paari meest, kes ei tunnustanud tema autoriteeti, oleks võinud ta karistada, kuid siin oli tegemist juba organiseeritud vastuhakkamisega. Karistamine oleks tähendanud siin võitlust. Võitlus aga oleks nõrgendanud ta seisukorda Sandersi juures.

Õnnelikul kombel ei viibinud siin saatkond, kes oli tulnud vaimude asjus. Käis hea tooni vastu, et teise suguharru kuuluvad mehed võtavad osa naabrite koduste asjade lahendamisest. Vastasel korral Emberis oleks ärganud kahtlus Bosambo kuradite võimsusesse.

„Siis on mul sulle veel ütelda, lord,“ ütles Ifikari — Bosambo aimas, et nüüd tuleb see kõige tähtsam — „meie, elivid, oleme sinu koerad. Sa ei kutsu meid kunagi oma suurtele pidudele ega austa meid mõnel muul kombel. Aga kui võitluseks läheb, siis hüüad meie odade järele ning saadad meie noored mehed kõige enne tulle. Või,“ jätkas ta, „kui sul on vaja saata saadikuid teistele külla, kus neid austatakse ja pidulikult võõrustatakse, siis valid sa selleks pealikud ja nõunikud ainult Ochorilinma inimeste hulgast.“

Siin kohal peab mainima, et missugusest allikast ka Bosambo mõju polnud pärit, ta oli võtnud endale kuninglikud harjumused. Nii saatis ta saatkondi ja saadikuid pidulikele külaskäikudele ühes kingituste ja andidega, mis need saadikud ise pidid andma. Ja nad tulid tagasi palju rikkamate kingitustega, kui neid oleks annud Bosambo. Tõtt üteldes see oli uus ja mugav komme väljapressimiseks. Mugav seepärast, et see ei valmistanud Bosambole

suuremat vaeva. Alamatel kõditas see aga eneseuhkust ja tõstis nende isiklikku tähtsust. Seepärast ükski nendest ei esinenud kaebusega, arvatud välja õnnetud akasavad, isisid ja n'gombid.

„See on õige,“ nõustus Bosambo, „ma pole teid kunagi kasutanud säärasteks külaskäikudeks. Mõeldes sellele, et teie võite arvata minust halba, jookseb mu süda verd. Ma ei ole saatnud teid seepärast, sest ma olen tahtnud hoida teid vaeva eest. Kuu aega on sest möödunud, kui ma saatsin saadik Kili ühes kirjutusega kääbuste kuninga juurde. Need vigastasid teda seevõrd, et ta suri. Nüüd aga kardan ma uusi saadikuid saata.“ Irvitus, mida ei võidud vääriti mõista, levis üle Ifikari näo.

„Härra,“ ütles ta karmilt, „Kili oli narr ning sa vihkasid teda. Ta kõneles sinust halba ja tegi seega rahva sinu vastu vaenlikuks. Seepärast saatsid sa tema kääbuste juurde, kust ta ei tulnud enam tagasi!“ Ta lisas siis tähendusrikkalt: „Seda ütlen ma sulle, kui sa tahad saata ka mind kääbuste juurde, siis ma ei lähe.“

Bosambo mõtles silmapilgu.

„Ma näen nüüd,“ vastas Bosambo peaaegu lõbusalt, „et Ifikari, keda ma armastan nagu oma venda“ — ja see pidas paika — „tõreleb minuga seepärast, et ma pole teda saatnud säärasele reisule. Nüüd tahan aga näidata, kuivõrd ma teist lugu pean, sest ma saadan teid kõiki välja kui oma maja saadikuid. Teie viite minu läkituse säärasele vägevatele rahvastele, nagu seda on akasavad, isisid ja n'gombid. Ning ka rahvale teispool jõge, kes on väga rahvarikas ning teeb heldeid kingitusi.“

Elivide näod hakkasid säräma.

„Jutt on lõppenud,“ ütles Bosambo kuningliku žestiga.

Ta korraldas peo oma ebasoovimatutele külalistele ja kutsus vaimudest huvitatud meeste saatkonna oma juurde.

„Minu sõbrad,“ algas ta, „ma olen mõtelnud selle vaimude ja kuradite asja üle. Kuna ma tahan elada teiega ja teie ülematega sõpruses, siis saatsin viimase öö mööda kuue kuradi seltskonnas, kes on mu parimad sõbrad ning mind aitavad kõigis asjus. Nüüd ütlen ma seda — see jäägu meie enda teada — ma saadan teile täna kuus vägevat vaimu.“

Tekkis sügav vaikus. Vastutustunne haaras saatkonna mehi, nagu seda juhtub närviliste inimestega, kellele antakse äkitselt kätte vihane pull.

„Härra, see on meile suureks auks,“ ütles Emberi, „nüüd meie härrad saadavad sulle nii palju kinke, nagu Teie kõrgus seda pole eluilmaski näinud. Aga kuidas meie võtame kaasa need vaimud? Sest meie oleme arad ega oska nendega käia ümber.“

Bosambo langetas armulikult oma pea.

„Ka selle üle olen ma mõtelnud,“ vastas ta. „Seepärast andsin ma käsu: nõiduse läbi tuleb istutada kuue pealiku — kes mulle seni on olnud kui päike ja lilled — südamesse kurat. Teie võtate need mehed kaasa ja kuulete tee peal nende kärke.“ Silmapilgu pidas ta vahet. „Need kuradid armastavad mind ja soovivad tulla seepärast tagasi minu linna ning maale, kus nad on elanud nii kaua. Kinnitan teile veel kord: kohelge neid hästi! Siiski

peate ka nende üle valvama ja neid kinni hoidma varjatud kohas, et Sanders ei näeks ega kuuleks neid. Siis toovad nad teile õnne ja õnnistust ning annavad teile lordide julguse.“

*

Sanders sõitis allajõge, olles teel lahendanud ühe vastse tüliküsimuse. Tee peal sattus ta suurele kanuulaevastikule, millel oli väga sõjakas välimus. Sanders sattus silmapilguks ärevusse ja laskis kahurid seada laskevalmis. Need ettevalmistused osutusid aga ülearusteks. Seda taipas ta kohe, kui nägi Emberi kanuud.

„Vasta mulle, Emberi,“ küsis Sanders, „mis ime see on, et akasavad, isisid, n'gombid ja alumiste metsade inimesed purjetavad üksmeeles ning armastuses?“

„Härra,“ vastas Emberi, „see on Bosambo teene!“

Sanders aimas halba.

„Noh, ma tean juba, et Bosambo on osav mees,“ ütles Sanders, „aga et ta oskab ka inimesi rahulikult teel ühendada, seda ma ei teadnud. Ennem oletasin oletanud vastupidist.“

„Seda tegi ta vaimude pärast,“ vastas Emberi tähtsalt. „Aga, härra, on olemas teatud asju, mille üle ma ei tohi kõnelda sinuga. See asi kuulub ka selliste juurde. Seepärast, Sandi, ära küsi mult enam, sest ma olen andnud vande!“

Sanders laskis silmad käia üle laevastiku. Peagi nägi ta ühes kanuus Ifikarit, kelle enesetunne näis olevat hea.

„Hei Ifikari!“ naljatas Sanders, „mis saab minu teedest?“

Pealik vaatas üles. „Härra, need ehitatakse, kuigi sealjuures sureks mu noored mehed. Ma olen praegu teel suurele nõupidamisele. Minu sõber ja isa Bosambo usaldab mind enam kui teisi inimesi, seepärast saadab ta mind isisite juurde.“

Sanders aimas Bosambo hullu plaani ja noogutas ainult.

„Kui sa tuled tagasi, siis tahan ma sinuga kõnelda teede asjus. Vasta mulle, mu sõber, kui kauaks sa kavatsed jääda isisite juurde?“

„Härra,“ vastas Ifikari, „ma jään sinna kauaks ajaks. Seejärel lähen ma Ochorisse tagasi rikkalikude kinkidega, mis ma võin seekord kõik jätta endale.“

„Nii, nii, üks kuu!“ kordas Sanders.

Ta pöördus ringi, et anda käsku edasisõiduks, ega näinud seepärast, kuidas Emberi naeratuse varjamiseks hoidis kätt oma näo ees.

XIII

AKASAVADE TAGANTLAETAVAD PÜSSID.

Bannister Fish kauples kahtlaste kaubaesemega, sest tal puudusid need õrnad tunded, mis on tavaliselt lahutamatud valge mehe mõistest.

Kõneldi, et ta veab Angolast orje neisse paikadesse, kus mustade eest maksetakse mõistlikku hinda. Seda teha ta Portugali valitsuse nõusolekul. Ajajooksul olevat ta kogunud päris tähelepandava varanduse. Päris kindel aga oli, et ta ostis suurel viisil salakaubana sissetoodud elevandiluid. Kõige suuremaks alatuseks oli aga see, et ta varustas kedagi Mahdi-sarnast meest Lõuna-Sudanis relvadega, mida hiljem kasutati ta oma maa inimeste vastu.

Mr. Bannister Fish, kolmekümne nelja-aastane, oli kõhn ning sealjuures kollane kui guineeline raha ja väga temperamendikas. Rannikul ei armastatud teda. Kõige vähem armastati teda veel ametnike hulgas. Aafrika omab teatavasti väga pikka rannikut ning kuna kogu Aafrika oli härra Fishi jahi- maaks, siis teadsid ranniku inimesed temast hoopis vähe.

Härra Fish kiitles, et Dakkarast kuni Kaplinnani, Lorenzo Marquesist kuni Suezini pole ühtegi kahekümne miililist rannikuriba, mis poleks aidanud kaasa tema toreda mõisa Highjate ilustamisele.

Torkab silma, et ta jättis välja oma loetelust rannikuosa, mis ümbritseb Kapiasumaad. Seda tegi ta sel põhjusel, et Kapimaa on arenenud maa. Seal on oma valitsus, linnapea, nõunikud ning hirmuäratav sadamatamm, kus töötavad kollastes riietes vangid, lunastades sel viisil oma patte. Mr. Fishil oli aga neid palju hinge taga.

Sandersi ringkonnas töötas aga mr. Fish samadel kaalutlustel, nagu võidusõidu hobuste kasvatavad kasvatavad pekingi puudleid — mitte kasu pärast, vaid mõnusa ajaviite pärast. Ta tegi akasavade piirid ebakindlaks, tungides nende maa-alale, ja tundis jumalavallatut rõõmu, et sai sellega Sandersit vihastada, keda oli ainult ükskord kohanud.

See vihkamine sai alguse siis, kui Sanders kiirmarsiga läbi akasavade maa saavutas mr. Bannister Fishi kaubakaravani. Sanders põletas kõik kaubad ja alandas Highgate plutokraatiat seega, et viis ta rauduskäsi kubernerit juurde. Ringkonnakohus karistas mr. Fishi 500 naelsterlingiga või maksujõuetusel aastase vangistusega.

Trahv tasuti ning mr. Fish sõitis koju. Ta levitas ringkonnaülema Sandersi kohta laiali uskumatuid lugusid, mille edasiandmisega ma ei taha määrada neid puhtaid lehekülgi.

Highjate mõis omab tavalist ümbrust ning liikluse eest hoolitsevad siin mootoromnibused. Paik

ei näinud säärasena, nagu kavatsetaks siin mõrtsukatööd. Seegipärast andis mr. Fish oma härrastemajast teatud käsud traadi ja kaabli teel. Nende käskude peale läksid teatud inimesed salaja Sandersi ringkonda, et otsida sealt parajat meest.

Nad leidsid sealt Ofesi, ja Highgate õpetas seda meest teatud vaimus.

Veebruaris sõitis mr. Fish upsakalt omas autos Highgatest Waterloo jaama. Seitsme nädala pärast jõudis ta Akasavamaa piirile. Sinna jõudnud, oli ta Sandersi peale sama vihane nagu ennemgi. Nägu säras tal aga lootusrikkalt, sest miljonäri-na võis ta endale kõike lubada ning tema nüüdseks palavamaks sooviks oli vihastada eemalviibivat ringkonnaülemat.

Malakase pojale oli kuulutatud ette õnne. Nii vähemalt ennustas seda akasavade kuulus nõid Komonobologo. Sest ööl, mil Ofesi tuli kisades maailma, ilmusid teatud taevamärgid, nagu kuuvarjutus ja tähtedesadu.

Komonobologo nägi selles head ettekuulutust nuuksuvale, oigavale ja kisendavale valge-pruunile inimolevusele.

Nii pidi Ofesi saatuses olema määratud rahva valitsejaks ja ta ei pidanud surema häbitusse surma, teise inimese käe läbi. Ofesi, mis tähendab „õnnessündinu“, pidi olema vägev nii nõus kui ka sõjas. Ta paneb maa vabisema oma leegionide sammudega ning saab palju poegi!

Pungissilmaline naine, kes lamas väljasirutatult oma onni põrandal, kõneles nõrga häälega oma

õnnest. Imik aga, kes otsis ahne suuga toitu, ei ütelnud midagi, sest tal oli palju tegemist oma loomulikkude vajaduste ja loomulikkude liigutustega.

Sääraseid ettekuulutusi on palju. Ühed lähivad täide, teised aga jäävad rippuma nende külge, kes on neid teinud.

Ofesile jäid need ettekuulutused külge kogu eluks. Sandersi ametisse asudes oli Ofesi juba pikk, tugev poiss, keda kartsid kõik seltsimehed.

Sanders ei kartnud kedagi. Rahulikult kuulas ta muinasjutte halbadeist tundemärkidest ja muudest sellisest asjadest. Kui need lõpetatud, siis pidas ta väikese jutluse inimese nõrkustest ja kõrgest surevusest selles halvasti valitsetud rahva hulgas.

Ofesi kasvas ja tegi palju üleannetusi. Need vallatused polnud ilmsüütud ega vooruslikud. Ofesi sirgudes noormeheks määras akasavade ülempalik tema Milanti küla pealikuks. Akasavalinn ohkas kergendatult, kui nägi tema kanuud kaduvat jõekäänu taha. Sandersini ei jõudnud ükski teade pealiku üleannetustest. Jutustati, et Ofesi laskis ennast enam austada ja pidas suurema kuningliku saatkonna, kui seda oli tema käskijal akasavade kuningal.

N'gombid, isisid ja teised suguharud saatsid talle kahekordselt kingitusi ning ta pidas oma haaremis kuuskümmend naist. Jutustati, et ta olevat lubanud härra Fishil kaubitseda alkoholiste jookidega, aga selle kohta polnud Sandersil andmeid.

Ofesi kurnas oma sõpru, tegemata nende vahel vahet, tegi kõiksuguseid üleannetusi ning pidas

oma hirmuvalitsuse all jõekalda Väike-Isisist kui Ochori piirini.

Kas kavalusest või muul põhjusel kasvas Ofesi meheeliseks, ilma et oleks kordagi rikknud Ochori piiri. Kuni ühel päeval...

Sanders tuli ühel niiskel aprilliööl, kui pilved rippusid nii madalal jõe kohal, et neid oleks võidud puudutada õngeridvaga. See oli lainetava udu, kõiki üleujutavate pilverüngaste, valjusti raksuva müristamise ja vahetpidamata välgusähvatuete öö.

Seegipärast sõitis Sanders akasavade maale, nii ruttu kui laevakruvi seda lubas, vastu tormist jõevoolu.

Üleni läbi märg, katmata nägu vihma piitsutada, valgustas Sanders helgiheitjaga oma ümbrust, et pimeduses paremini näha.

Milante külasse jõudis ta ühel hallil ja tormisel hommikul. Onnid, milledele olid halastanud veeojad, seisid üksikult nagu vahipostid keset suitsevaid ahervarsi.

Sanders läks maale äärmiselt väsinult ning vihaselt. Ta leidis külast palju surnuid ja mõningaid, kes pidasid endid surnuks. Nad jutustasid talle kurva loo röövimistest ja tapmistest. Ja sellest, kuidas ochorid tungisid kallale kaitsetule külale.

„See on vale,“ ütles Sanders ruttu.

Haavatu pööras Sandersi poole oma näo. „See on minu arvamine,“ ütles ta rahva väljendusviisi kohaselt, „sul on silmad kui suurel kassil.“

Sanders vaatas ta haavu ja toimetas ta ühes saatusekaaslastega kuiva onni. Siis otsis ta üles

Bosambo, kelle leidis kümme miili ülalpool jõge. Ochoride pealik istus järsu künka ees. Kalju otsas viibis ümbritsetud oma sõdureist Milanti pealik.

„Härri,“ ütles Bosambo, „asi on järgmine: see mees seal tungis mu jõeküladesse, tappis mehed ja viis naised orjusesse. Seepärast tulin ma alla tema vastu. Sest Sure Djinis on kirjutatud: ükski inimene ei pea elama, et naerda temaga juhtunud kurja üle.“

„Ülekuulamine selgitab kõik!“ ütles Sanders lühidalt ja käskis araks muutunud Ofesil ühes sõduritega tulla alla ning odad hunnikusse laduda. Õiguse rääkimine pole mustade harjumuseks; isenesestki mõistetav, et mõlemad pooled hirmsasti valetavad. Sanders tungis asja sisusse ja selgitas, missugune pool vähem valetas.

„Ofesi,“ ütles ta peale vaevarikast ülekuulamist, „mis on sul poomisest pääsemiseks ette tuua?“

Ofesi, kes oli väikest kasvu ning hõreda habemega, otsis ülevalt ja alt, vasakult ja paremalt endale päästerõngast.

„Härri,“ ütles ta viimaks, „sa tead ju, et ma olen olnud kogu oma eluaja hea inimene. Minu tähtedes on kirjutatud, et ma olen määratud kõrgel kohal olema ning ma ei sure vägivaldsesse surma.“

„Inimene on igavene, niikaua kui ta elab,“ tsiteeris Sanders, „siiski sureb ta varem või hiljem.“

Ofesi vaatas Bosambo poole ja tunnistas teda.

Bosambo tegi siinkohal suure eksituse — see oli ta elu suurim mõtlematus.

Täidetud kahjurõõmu ja õigeksmõistetu tugevuse tundega, mis haarab seda, kes osutub kohtu ees süütuks, ütles Bosambo oma härra juuresolekul, sealjuures ise mitteheakskiitvalt pead raputades, inglise keeles: „Oh sa neetud ja ebaviisakas kurat!“

Oma sisemas oli Sanders mõistnud mehe juba surma ja vaimus juba otsinud üles puu, kuhu otsa riputada rööviv pealik, kui Bosambo ütles need sõnad.

Teatud olukorras hindas Sanders elupuutumast kõrgelt. Ta oli mõnegi mehe poonud üles nähtava ükskõiksusega. Ja tõesti, ta polnud lasknud ennast kunagi mõjutada küsimuse juures, kas mees peab elama või surema, kui ta sellega tahtis saavutada teatud tulemusi. Ta ei liigutanud kulmugi, kui viimane hingeõhk kadus poodu kehast. Aga sealjuures tuli kinni pidada teatud osavusest ja pidulikkusest, et ei saaks vägistatud ta õiglusemeel.

Bosambo naeruväärsed, imelikud ja ootamatud sõnad päästsid pealik Ofesi elu.

Silmapilgu Sandersi huuled tõmblesid tahtmatult, siis pöördus ta ochori pealiku poole.

„Katsu, et saad tagasi oma maale, sa ahvi-nägu!“ kurjustas ta.

„See mees on küll patustanud mu vastu, kuid siiski peab jääma ta elama, sest ta tegi seda rumalusest. Ma tunnen veel rumalamaid.“

Sanders saatis Ofesi tagasi oma külla, et ta ehitaks selle jälle üles.

„Mõtles sellele, Ofesi,“ manitses teda Sanders, „et ma kinkisin sulle elu, kuigi sa väärivad surma. Teen seda seepärast, et sina ja Bosambo pole muud midagi kui suured lapsed. Kevadel tulen ma tagasi ja kui sa seda oled teeninud, siis kingin sulle vabaduse. Kui aga oled tegutsenud halvasti, siis lähed Kettidelinna — või veel halvemasse kohta.“

Kui Sanders tuli koju tagasi, jutustas ta sellest oma haussade kaptenile.

„Minust oli see loomulikult hullumeelne nõrkus,“ tunnistas ta, „kui aga see eesel Bosambo hakkas patrama oma põrgulikku inglise keelt, poleks ma võinud ühtegi varblast üles puua.“

„Teie oleks pidanud tooma Ofesi siia,“ vastas kapten mõtlikult, „tal on väga halb kuulsus.“

Sanders istus laua äärel, mõlemad käed püksitaskus.

„Sellele mõtlesin ma ise ka, ja see mõjutas mind. Vaadake, ma kartsin lasta end mõjutada ettekuulutuste kuuldusist valele poole. Ja see just tegi mind veidi — tignedaks.“

Kapten sulges oma paberrossikarbi. „Ma kutsun ühe kompanii sõdureid kubeneri juurest siia,“ arvas ta.

„Tellige siis koos nendega ka üks kuulipildujate rühm,“ ütles Sanders, „mu kondid ütlevad, et on tulemas midagi.“

Nädal hiljem nähti jõe ülemjooksul paljusid võõraid nägusid, üksikud kalurid ilmusid kusagilt nähtavale, et teha oma tööd võõrastes vetes.

Nad ehitasid oma onnid metsa üksildastesse kohtadesse. Mööda kallast võis rännata kaugele,

ilma et näha oleks olnud onne, mis olid peidetud paksu võsastikku.

Nad töötasid öösel, kalaodad ning tuled kanuudes. Nad sõitsid jõge mööda edasi-tagasi ja liikusid nagu varjud kalda ääres või lähenesid küladele ja linnadele teatud tagamõttega. Iseäralised kalurid olid nad, sest nad kalastasid tuvidega. Igas kanuus oli pambusepilliroo puurides tuvid, kellele olid jalgade ümber kinnitatud punased paberiribad, kuhu võis kirjutada kustumatu tindipliiatsiga ka kõige harimatum mees tähendusrikka märgi.

Sanders ei jätnud midagi juhuse hooleks. Ta kutsus oma salaluure ülema Ahmed Ali.

„Mine Akasavamaale! Seal leiad sa Milanti pealiku Ofesi. Jälgi teda. Ta on kurjategija. Päeval, kui ta tõuseb minu ja minu inimeste vastu, peab sul olema selge, kas ma jõuan oma meestega õigeks ajaks kohale. On aega veel küllalt, siis saada minu järele! Kui aga Ofesi talitab kiiresti, siis lase ta maha ja ükski kahtlus ei lange sinu peale. Mine Jumala rahu!“

„Härra,“ vastas Ahmed, „Ofesi on juba põrgus.“

*

Kui teated rääkisid õigust, siis ei andnud pealik Ofesi, keda saatus oli määranud erilisteks ülesanneteks, ühtegi põhjust kaebamiseks. Ta ehitas oma küla uuesti üles, valides uueks küla asukohaks veidi kõrgema koha. Seejärel tegi ta ootamatu pika jahiretke, mis viis tema kuni Akasavamaa piirini. Ta kavatses külastada ka Bosambot, et avaldada talle oma poolehoidu ja sõprust. Selleks külaskäi-

guks saatis ta isegi saadikud Sandersi juurde, küsima luba selleks, kuigi see luba oli üleliigne. Sanders andis loa, kui oli saatnud oma käskjala omakorda Bosambo juurde.

Ühel ilusal juunikuu hommikul läks Ofesi teele. Ta kakskümmend kaks kanuud olid värvitud punaseks. Ka sõudjad olid vööbatud ja fantastiliselt ehitud. Nad tulid ochoride juurde, kus neid võttis vastu Bosambo, kes oli küll suur kahtleja, aga välimuselt mõnus mees.

„Ma näen sind,“ ütles Ofesi, „ma näen sind, lord Bosambo, ja sinu vaprat ning ilusat rahvast. Ma tulen rahumõtetega, kuid mind häirib asjaolu, et sa võtad mind vastu nii paljude relvastatud mees-
tega.“

Sest jõekallas ütles terasest teretulemast. Kolm ochoride rügementi olid seatud üles nelinurkselt ning nelinurga viimase külje moodustas jõgi.

„Lord Ofesi,“ vastas Bosambo mahedalt, „säärasel kombel austavad valged üksteist. Sest nagu sa tead, voolab minu soontes ka palju valget verd. Ma olen sugulane inglise peaministriga.“

Bosambo vaatas kanuudes olevaid mehi ning märkas, et igal sõudjal oli kaasas lahinguoda. Et Ofesi kavatseks midagi halba ochoride vastu, polnud tõenäolik. Ta polnud oma iseloomult kangela-
ne, sest ta põlgas hädaohte.

Odad oli ta lasknud meestele võtta kaasa enam uhkustunnuseks kui kasutamiseks. Tahtes või tahtmata tulid need hunnikusse panna. See oli ebamugav toiming, sest see tuletas meelde talle ühte teist

relvade mahapanemist, külmalt vaatleva Sandersi silmade all.

Nii ochori ja akasava pealiku sõbrustamine ei alanud kõige sõbralikumalt. Bosambo juhtis oma külalised nendele määratud onni, mis kombekohaselt oli kaetud uue katusega.

Ofesi auks korraldati suur pidu, kus tantsisid noored neiud. Iga küla pidi selleks saatma oma parima tantsijanna. Teisel päeval toimus nõupidamine, mille puhul toodi ohvriks üks kukk ning koduloom. Üksteise vahel sõlmiti kohe verevendlus. Bosambo ja Ofesi kaelustasid teineteist kogu rahva silma all ning sõid soola ühest ja samast kausist.

„Nüüd teatan sulle oma soovid ning asjaolud, vend,“ ütles Ofesi öösel, „homme lähen ma tagasi oma rahva juurde, saadetud sinu häädest soovidest. Tahan sinust kõnelda nii päeval kui ka öösel kõigile, sest sul on suursugune süda.“

„Ka mina ei saa enne rahu,“ vastas Bosambo, „kuni olen läbi käinud kogu maa ja jutustanud igal pool oma imestusväärsest vennast Ofesist.“

Ofesi laskis minna oma nõuandjatel; Bosambo saatis samuti minema oma juhid.

„Nüüd avaldan ma sulle midagi,“ ütles Ofesi.

See, mida ta ütles — terve uputus enesekiitmist, lubadusi, varjatuid ähvardusi — andis Bosambole mõtlemist kauaks ajaks.

„Siiski,“ lõpetas Ofesi, „kuigi ma olen väga kogenenud ja paljude teadmistega, on mul siiski palju õppida ja üheltki ei saa ma nii palju õppida kui sinult, mu vend!“

„See on väga õige,“ vastas Bosambo — ja ta oli ise ka selles arvamises.

„Praegu,“ ütles Ofesi oma kõnet lõpetades, „lamb akasavade kuningas surivoodil. Kõik mehed on selles ühel nõul, et minust saaks tulevane kuningas. Seepärast tahaksin ma õppida peenusteni tundma kõiki kuningakutse saladusi. Kuna ma isiklikult ei saa jääda sinu juurde, siis palun sind lord Bosambo, luba enda juures ulualust minu pealiku Folinobole. Lase teda istuda aasta otsa sinu tarkuse varjus, et ta hiljem jutustaks mulle nendest paljudest ilusatest asjadest, mis sa räägid.“

Bosambo vaatles pealik Folinobot, ühte kavalat kalurit, kes oli saanud nüüd selle suure au osaliseks. Bosambo otsustamise järgi polnud ta küllalt vastutusvõimeline.

„Ta jääb minu juurde,“ ütles Bosambo lõpuks, „ja teda koheldakse kui minu lihast poega. Magama peab ta minu onni kõrval ning ma kohtlen teda kui oma venda.“

Ofesi muigas rahulolevalt, kui üles tõustes oma verivenda süleles. Ta tol korral ei teadnud veel, kuidas Bosambo kohtles oma venda. Päeva alates sõitis akasava pealik ühes kahekümne kahe kanuuga kodu poole.

Kui nad olid läinud, pöördus Bosambo oma pealiku poole.

„Ütle mulle, Solonkinini,“ küsis ta, „mis teeme selle Folinoboga, kes jääb meie juurde?“

„Härra, meie ehitasime temale täna onni, sinu kõrguse onni varju.“

Bosambo noogutas.

„Järgmiseks,“ käskis ta, „võtke ta kaasa salajasse paika krokodillitiigi juures ja pange ta maa peale pikali. Ma tulen ka kohe sinna ja esitan talle mõned küsimused.“

„Härra, ta ei vasta,“ vastas pealik, „ma kõnelesin juba temaga.“

„Mulle ta juba vastab,“ ütles Bosambo trotslikult. „Tehke tuli üles ja kuumutage oma odad tulleks, sest ma arvan, et see Folinobo teab teatud asju, mis ta tahab anda meile heameelega edasi.“

Bosambo ettekuulutus täitus.

Ofesi oli alles poolel teel ja rõõmustas oma edu üle, kui kaebav Folinobo, kes oli maha pikali asetatud, kõneles leebe avameelsusega kõigist intiimseist asjust. Selleks sunniti teda kuumusest punaste odadega, mis hoiti Folinobo näole nii lähedal, et ta enesetunne polnud kõige parem.

*

Samal ajal saabusid sinna lähedale Ameerika seikleja Jim Greel ning elumees Francis E. Coulson. Vastu enda tahtmist sattusid nad Sandersi maa-alale. Nad tahtsid minna üle Prantsuse jõe, mis piiras põhjapoolset N'gombimaad, Saksa Lääne-Aafrikasse. Tavalistel aegadel oli seal väikene vee-soon, mis ühendas suurt jõge Prantsuse jõega. See veekogu polnud üldse sõidukõlvuline, välja arvatud erakordsed vihmaajad, mis juhtusid kümne aasta kohta ühe korra. Siis muutus see veeoja sõidukõlvuliseks jõeks. See oli nende isiklik ebaõnn, et Jim ja Coulson sattusid sinna ühel säärasel erakorralisel vihmaajal.

Mõlemad seiklejad sõitsid mööda jõge, mis pol-

nud üldse kaartidele kantud. Nad hoidsid oma laeva vasaku kalda poolel ja sõitsid ainult öösel.

Kaks ööd sõitsid nad oma väikesel aurikul „Grashopperil“ täitsa läbiuurimata maa-ala kalda ääres, ilma et oleksid olnud sellest ise teadlikud. Jõeäärsetest küladest möödusid nad kustutatud tuledega, et mitte tõmmata endale pärismaalaste tähelepanu. Lõpuks saabus nende ettevõttes arenemisaste, kus edasine salajashoidumine oli seotud juba isikliku hädaohuga. Seepärast otsisid nad abelist pimedast ööst.

„Näib olevat nagu küla, Jim!“ ütles Coulson. Jim noogutas. „Vesi siinkohal on madal,“ tähendas ta tusaselt. „Eesruum on ühekõrgusel veepinnaga.“

„Kas juba lekib?“

„Seda just mitte,“ ütles Jim ettevaatlikult, „aga selle tõrre eesosal pole enam põrandat.“

Coulson vandus tasakesi Aafrika öösse. Öö oli saabunud nii äkitselt ning nüüd kerkis üles küsimus: kas jääda ankrusse või sõita edasi? Jim otsustas edasisõidu kasuks. Vees asuv puutüvi oli vigastanud väikese eesruumi põrandat, mis kandis kõlavat nime: „Ruum nr. 1.“ Nr. 1 ja nr. 2 šott oli õhukesest terasplekist ja lekkis nüüd märgatavalt. Coulson ei teadnud seda, vaid ainult Jim.

Kaldalt hüüdis üks hääl akasava keeles. Eemalt paistsid küla tuled ja mustad varjud möödusid neist. Oli kuulda naiste naeru.

Jim pööras oma pead ja andis ühele alasti mehele meeskonnast käsu. Mees kargas peenikese si-

nepi nööriga üle parda. Varsti jooksis laevakiil jõe-liivasse.

Jim süütas oma piibu laterna tulega, mis põles dekikabiinis ta seljataga. Pühkis siis käega higi oma laubalt ja kõnetas kaldale kogunenud inimesi nende keeles. Ta käskis neil mitte lahti lasta nööri, millega laev tuli kinnitada kaldale. Ta ähvardas neid vastasel korral M'Shimba M'Shamba, Bimbi, O'Kiliti ja teiste kuradite nimel, mis tal meelde tulid.

Külaelanikkudest süüdatud suure tule ääres jõudis ta selgusele vigastuse suuruses. Nõrk laevanina oli purunenud kui paber. Õnnetuse põhjustaja puutüvi paistis vigastatud kohast veel välja.

„Meie viibime praegu Sandersi ringkonnas, kui see peaks huvitama sind,“ ütles Jim süngelt. „Meie oleme õigest teest sattunud kõrvale umbes kaheksakümmend miili.“

Coulson, kes põlvitas paadi kõrval, hoidis oma korrapäraste hammaste rea vahel mustakspõlenud piipu. Nägu krimpsutades vaatas ta üles.

„Sandi võtma meid kinni ja tegema meile põrgu tuld,“ ahvis ta. „Kas mäletate veel toda lurjust, kes kupeldas angolanaisi Bannister Fishi eest vanale pealikule?“

Jim vaikis. Siis võttis ta taskust rulli närimistubakat, hammustas sealtparaja suutäie ja näris seda filosoofilise rahuga.

„Sellel postiaurikul ei ole orjakaupmeeste sea-deldisi,“ ütles ta lõpuks. „Minu arvates ei tahaks ka vana Fish — kurat võiks jahvatada ta kontidest jahu — ringi hulkuda siin maal.“

Seiklejate ja mr. Bannister Fishi vahel ei valit-
senud just sõbralik vahekord. See džentelmen istus
samal ajal viiskümmend miili neist eemal pealik
Ofesi juures ja pidas temaga salajasi läbirääki-
misi.

„Fish hoidus sellest maast eemale,“ ütles Jim,
„aga mis meil sellega tegemist, sest meie pole ju
Fishid. Kui Sandi ei peaks pistma oma nina siia, et
pidada jahti kaubitsejate litsentsidele... igatahes ei
meeldiks mulle, kui keegi tahaks meie laadungit läbi
nuuskida.“

Coulson, kes tagus raske haamriga terasplaati,
noogutas pead.

„Ma mõtlen, et ta sellest kuuleb peagi,“ jätkas
Jim, „sest pärismaalaste trummide suid ei saa
toppida kinni. Kuulata vaid, kuidas saadetakse
edasi see rõõmustav teade ootavale maailmale!“

Coulson krimpsutas uuesti nägu. Ta käsitas
oma haamrit osavasti, nii et segav oks oli peagi ka-
dunud.

„Pool tonni tsementi homme hommikul, ning ku-
ninglik jaht on jälle sõiduvalmis,“ ütles ta.

Jim nohises.

„Isegi poolik parandus vajab palju tonne tse-
menti,“ vastas ta. Ta pani käed sõiduki äärelle ja
vinnas end laeva pardale. Teki taga oli kaks pisi-
kest kabiini. Ta läks ühte neist ja tuli varsti ta-
gasi väikese, musta ja katkise käsikohvriga. An-
dis kohvri kaldal seisva masinisti kätte ja hüppas
siis ise ka maale. Kohver oli nii raske, et mees pidi
peaaegu pikali kukkuma.

„Mis sa kavatsed?“ Coulson pühkis taskurätikuga higi oma otsaesiselt ja vaatas seltsilisele imestanult otsa.

„Saak!“ ütles Jim tähendusrikkalt. „Meie peame selle täna õhtul ära peitma, kui meie ei soovi endile veel halvemat.“

Coulson oli katkestanud oma töö, kükitas maha ja vaatas oma kaaslasele kindlalt otsa. Ta oli kahekümneseitsme-aastane hea välimusega noormees. Ta kaaslane oli kaks aastat vanem, pika ja kitsa näoga, kuid sealjuures mitte ebameeldiv.

„Mis sellest siis on?“ küsis Coulson natukese aja pärast. „Ta võib ainult uurida, kust saime meie oma kullatolmu, kuid meil ei pruugi talle midagi vastata. Juhul, kui meie talle seda ütleme, jääb meile küllalt, et sellega kuni elu lõpuni mugavalt ära elada.“

Jim naeratas.

„Noh, oletame, et ta jätab meile kulla,“ ütles ta rahulikult. „Oletame, et ta saadab oma salakuulajad otsima jõeale kullaleiu kohta. Siis oletame, et ta teeb kindlaks, et see asub prantsuse maa-alal ja sellele langeb prantsuse väljaveo toll...! Oh, leidub sadu võimalusi, ja ühelegi nendest ei ole mugav mõtelda.“

Coulson tõusis püsti.

„Ma arvan, Jim, et meie riskeerime paadi hukkumisega. Anna kohver siia!“

Jim viivitas. Siis viskas ta kohvri jälle laeva pardale ja järgnes ise ka. Mõned minutid hiljem kükitas ta ruum nr. 1 ja kühveldas välja sealt vett, ja laulis ise seal juures kõrge falsetiga kangelaslikkude beduiinide armastuslaulu.

Alles keskööl läksid mõlemad mehed väsinult ja valutavate liikmetega oma laagrisse.

„Kui Sanders peaks silmapiirile ilmuma,“ ütles Jim moskiitovõrku alla tõmmates, „kui Sanders ilmub, siis pead sa talle valetama, Coulson!“

„Ma vihkan valet,“ pomises Coulson, „aga ma arvan, et meil ei jää muud üle.“

„Siis võid sa kihla vedada,“ haigutas teine ja sooritas välgukiirusel oma õhtupalve.

Uus päev tõi mõlemale reisijale üllatuse.

Sõiduki pühas olev auk üksi ei põhjustanud vee sissejooksmist ruumi. Laeva kiilis oli ka suur auk. Seal oli ära kistud üks plaat millegi tundmatu hambulise takistuse läbi.

Hommikul olid mõlemad mehed vea parandamisega kibedasti ametis, kuigi päike põletas hirmsasti. Tsemendist jätkus õnnelikul kombel mõlema augu täitmiseks ja jäi veel ülegi. Kuid see vigastuse parandus oli kahtlase väärtusega. Jõepõhjas olevast oksast aitas, et seda õhukest „sideainet“ läbi puurida.

Selline oli olukord. Vigastatud „Grashopper“ seisis akasava küla kaldas ja kaks julget, aga sealjuures õnnetut kulla-salakaubitsejat kaalusid kõiksuguseid teid ning abinõusid edasipääsemiseks, kui saabusid segased asjaolud, mis ähvardasid teha Sandersi elu väljakannatamatuks.

*

Elas akasavanaine nimega Ufambi, mis tähendab „halb naine.“ Tal oli armuke — õieti oli tal neid mitu — aga pearmukeseks oli keegi kütt, nimega Logi. Ta oli suure kasvuga, vähese jutuga

ning hambad olid tal teravaks viilitud. Juuksed olid tal sauega määritud ning laiadel õlgadel kandis ta ahvisabadest mantlit. Sel põhjusel kutsuti teda Logi N'Keni'ks, mis tähendab „Ahvi Logi“. Ta onn asus sügavas ürgmetsas, kolme päeva reisutee kaugusel. Selles metsas pidi elama palju kurje vaime. Seepärast käis tal vähe külastajaid.

Ufambi armastas seda meest väga. Samavõrra kui ta armastas Logit, vihkas ta oma abikaasat, kes polnud kuigi kitsi oma kepi tarvitamisega. Ühel päeval Ufambi vihastas oma mehe peale, kes teda peksis. Ta kargas mehe kallale kui metsskass ja hammustas teda. Mees raputas ta enda küljest lahti ja peksis teda veel enam. Siis jooksis naine metsade vaikusesse, sest ta ei kartnud vaime. Siit leidis teda armuke. Naine istus kannatlikult ürgmetsa teerajal, hästivormitud käed põlvede ümber, pea rinnale langenud ja südames kättemaksu viha. Mees istus ta juurde ning naine jutustas talle kõik.

„Muuseas,“ jätkas ta, „on tal onni põrandasse peidetud palju aardeid, mis ta sai valgetelt. Need võid sa endale võtta.“

Seda ütles ta vannutades, sest mees suhtus ta kavatsustesse võrdlemisi külmalt.

„Siiski, kuidas tapan ma su mehe?“ vastas Logi ettevaatlikult. „Ja kui ma tapan tema ja Sandi tuleb siia, kuidas pääsen ma siis tema met-siku kättemaksu eest? Minu arvates oleks parem, kui sa segaksid tema toidu hulka mürki, sest siis ei mõtleks keegi minust halba.“

Naist ei häirinud see avalik egoism. Oli loo-

mulik, et mees tahtis hoida oma nahka ja ei toetanud naist tema kavatsusis.

Naine läks seepeale oma mehe juurde tagasi, kes oli nüüd paremas tujus ja muutus isegi jutukaks.

„Naine,“ ütles ta, „homme lähen ma pikale reisule teatud asjade pärast, mida olen näinud. Sa tulled minuga ühes. Mul on peidetud ühte salajasse kohta kanuu. Kui läheb pimedaks, siis võtad sa palju kalu, minu mõlemad koerad, istud kanuusse ja ootad siis mind!“

„Ma teen kõik, härra!“ vastas naine alandlikult.

Kaua vaatas ta talle otsa.

„Ka,“ jätkas mees mõne hetke pärast, „ei tohi sa kellelegi sõnagi lausuda mu reisust. Ma ei taha, et Sandi kuuleks sellest, kuigi ta, kui see kõik on tõsi, mis Ofesi jutustab, ei saa midagi teada.“

„Ma teen kõik, mis sa nõuad minult, mu härra ja käskija,“ ütles naine.

Mees tõusis ülesse ja läks välja.

„Tule!“ käskis ta armulikult, ja naine järgnes talle jõe kaldale. Nad segunesid rahva hulka, kes jälgisid kahte valget, kuidas nad töötasid oma laeva kallal. Naine pani tähele, kuidas mees eemaldus teistest ja lähenes ettevaatlikult valgetele. Bikilari — nii oli mehe nimi — oli n'gombimees. N'gombimehed on kahes asjas väljapaistvad. Nad on kas osavad rauatöölised või vargad. Jim, meest lähemalt vaadates, tundis temas ära n'gombimehe.

„Hei, mees!“ hüüdis Jim pärismaalastekeeles, „kes oled sa, et sa seisad mul päikese ees!“

„Härra, ma olen vaene mees,“ ütles Bikilari, „ja ma olen valgete ori. Kuid ma oskan asju, mida kõik mehed ei oska. Ma oskan rauda palavuse läbi painutada. Isegi külma rauda võin ma painutada nagu seda on teinud minu isa ja suguvõsa maailma algusest peale.“

Coulson tunnistas meest teravalt, sest ta polnud n'gombide sõber.

„Tee temaga katset, Jim!“ ütles ta.

Nad andsid Bikilarile haamri ja tüki terast. Mees töötas terve päeva, et „Grashopperi“ vigast nina terveks teha.

Õhtul läks Bikilari väsinult ja näljasena oma onni tagasi. Kuid kodu leidis ta, et toidupott oli tühi ja külm. Naine oli teda kogu aeg tähelepanelikult jälginud ja unustanud toiduvalmistamise. Bikilari andis naisele jälle tubli nahatäie. Naine nuttis kaks tundi ja vahelduseks puhus tuld, mille kohal podisesid ja keesid ta käskija kalad.

*

Jimil oli hea kuid kerge uni. Ta ärkas juba hädahoju varju nähes. Ta haistis seda. Kuid siin oli midagi olulisemat: ukse tagant kuuldus nagu koera kraapimist. Kuu nõrgal valgusel nägi ta ühte kogu kitsas käigus ümber hulkuvat. Kuju järgi otsustades oli see naine. Ta lükkas ukse lahti ja süütas elektri põlema. Naine, nähes seda imevalgust, kargas tagasi ning kogeles midagi.

„Mida sa tahad?“ küsis mees tasasel häälel.

„Härra,“ vastas naine, „kui sa armastad oma elu, siis ära jää siia!“

Jim ajas oma näo naisele lähemale.

„Mis sul on ütelda, ütle seda ruttu!“

„Härra,“ algas ta uuesti, „see sepp Bikilari on mu mees. Ta on Ofesi tööriist. Täna öösel saadab Ofesi oma mõrtsukad lõpuarveid tegema valgetega ja pealikutega, kes on tema vastu. Ja ka teie vastu, sest teie olete ka valged ning pealegi on teie laevas varandus.“

„Oota!“ ütles Jim ja koputas Coulsoni uksele. See osutus üleliigseks. Coulson oli voodist kohe väljas, kui kuulis esimesi häälistusi. Nüüd seisis ta ukstel ja hoidis revolvril käes, mille sinisel raual peegeldus kuuvalgus.

„See võib olla lõks, kuid ei tarvitse seda ka mitte olla,“ ütles ta, kui naine jutustas oma loo. „Meie riskime jälle auguga ninas.“

Jim jooksis alla ja äratas masinisti. Tuli siis tagasi, kui kuulis puude praksumist katla all.

Naine ootas ikka veel.

„Kuidas on su nimi?“ küsis ta.

Naine seisis seljaga laeva ääre poole ja oli see-ga heaks märklauaks oma mehele, kes oli talle järgnenud ja nüüd hiilis laevavarjus lähemale. Juba võis ta teda puudutada. Mees tõmbas taskust oma pika jahinoa ja proovis selle teravust.

„Härra,“ vastas naine, „mu nimi on...“

Seda öeldes langes ta tekile maha.

Coulson tulistas kaks korda põgeneva Bikilari pihta, kuid laskis mööda. Naise armuke Logi kargas talle kallale, kuid ta langes samuti kiire noalöögi tõttu.

Bikilari jõudis segamatult võsastikku ja tor-

mas pimeduses edasi — otsekohe Ahmed Ali käte vahele, kes hoidis ühes käes nuga, ning teisega murdis mörtsuka kaelaluu, sest Ahmed Ali oli parim maadleja Kanomaal. Linn muutus elavaks: paljad jalad sõelusid tänavatel. Jim ja Coulson hoidsid uudishimulikke tagasi. Kaks tundi kestis, enne kui aurik saadi auru alla. Siis hakkasid keerlema vesirattad ning „Grashopper“ vedas end sügavasse vette.

Üks kogu hüüdis kaldalt suaheli keeles: „Lord, minge lõuna poole, seal kohtate teie Sandersit! Põhjapoolse minek tähendab surma, sest isisid on tõstnud mässu ja akasavad viibivad oma kanuudes. Kõik siin maal asuvad valged on surnud — välja arvatud Sandi.“

„Kes teie olete?“ mõirgas Jim hääletorusse.

Vastus oli vaevalt kuuldav, sest laev oli jõudnud juba jõe keskele: „Ma olen Ahmed Ali, Sandi teener, hoidku teda Jumal.“

„Tule meiega!“ mõirgas Jim.

Kaldal viibiv kogu, kes oli hästi nähtav oma valge riidetuse tõttu, pani käed toru moodi suule ja hüüdis:

„Ma pean tapma veel teatud Ofesi, nagu seda tehti mulle ülesandeks. Ütle seda Sandile!“

Laev oli jõudnud väljapoolse kuulide kaugust.

„Ülespoole või allapoole jõge?“ küsis Jim tüürimehelt.

„All pool kohtame meie Sandersit ja üleval pool satume meie paganate viha kätte?“

„Ülespoole voolu!“ ütles Coulson ja läks aht-risse.

Tol ööl tapeti isisite pealik Iiki ja tema vend I'mini, kui nad sõid õhtust. Samuti sündis ka väike-isisite pealik Bosomoga ja n'gombide pealik B'ramaga.

Sama saatuse osaliseks langesid jesuiitide-misjonist paater ja tema mungad, reverend misjoniasundusest ja baptistide asundusest reverend ühes abikaasaga.

Bosambo aga pääsis, sest ta oli asjast informeeritud. Ka keegi Ofesi alampealik teadis seda — aga ta suri sellegipärast.

Ofesi kava oli koostatud suurejooneliselt ning osavasti. Sõda oli haaranud kogu maa. Bosambo ei viivitanud, kuigi ta oli teadlik oma jõudude nõrkusest ja relvade vähesusest.

Oli juhtunud midagi hirmsat — kirjatuvid viisid sellest teateid Sandersile —, esimest korda ajaloos olid akasavade mässulised relvastatud tagantlaetavate püssidega, mis olid toodud maale salakaubana ja siis toimetatud kätte Ofesi sõduritele. Ochoride juures põrisesid sõjatrümmid. Päeva algul sõitis Bosambo neljakümne sõjakanuuga alla jõge, vallutas mitu linna ja põletas need maha. Siis läks ta Ofesi kindluse vastu. Teel sinna kohtas ta pisikest „Grashopperit“, kes sõitis ülespoole jõge.

Alguses pidas ta „Grashopperit“ eksikombel „Zaireks“, mispärast ta ei teinud mingisugust korraldust, et anda oma kanuudele vähem sõjakat väljanägemist. Alles üle ta pea vihisevad püssikuulid tuletasid talle meelde, et see polnud „Zaire“.

Nüüd sõudis ta auriku juurde, kus teda võttis vastu Jim.

„Tagantlaetavad püssid?!“ Coulson ei uskunud. „Pealik, sa oled hullumeelne!“

„Härra,“ vastas Bosambo tõsiselt, „küsi Sandilt, kas ma olen hullunud, sest Sandi on mu ven... on mu härra ja sõber,“ parandas ta.

Jim oli Bosambost kuulnud — pealik oli kogu rannikul kuulud — ja uskus teda.

Ta pöördus oma kaaslase poole.

„Kui see kõik on tõsi, mis Bosambo räägib, siis peab see maa olema põrgu,“ ütles ta rahulikult. „Meie ei tohi midagi jätta kahesilma vahele. Kas sa oskad ümber käia püssiga?“ küsis ta.

Bosambo lõi rinna ette. „Vaata,“ vastas ta oma inglise keeles, „ma laskma palju Coast Castlis — ma laskma kaks korda keskele.“

Coulson kaalus.

„Meie tahaksime peita oma kulda. Naeruväärne oleks seda enda juures pidada. Bosambo, meil on kaasas suur varandus. Meie tahaksime jätta seda sinu linna.“

„Härra,“ vastas Bosambo ükskõikselt, „see varandus peab olema nagu minu varandus.“

„Seda ma just täpselt ei tahaks,“ ütles Coulson.

Laevastik ootas seni, kuni Bosambo tuli kahe salakaubitsejaga Ochorilinnast tagasi. Varandus maeti onni põranda alla salajasse panipaika. „Grashopper“ purjetas lõbusalt vastu seiklustele, mis teda ees ootasid.

*

Läbi kuuvalgusest smaragdroheliseks muutunud udu paistis üks hiilgav, põlev, punane täpp — ringkonnaülem Sandersi sigari ots.

Ta istus „Zaire“ esitekil ja toetas oma jalad, mida katsid pikad moskiitosääririkud, reelingu äärelle. Jäi mulje, nagu oleks ta endaga rahul ja naudiks puhkust. Puhkav mees võib seegipärast olla rahutu. Pilliroost tool oleks kohe nagisenud, kui ta oleks teinud vähemagi liigutuse. Tundus võõrastavana, et ükski säärane hääl ei häirinud öö mugavat vaikust.

Sanders istus liikumatult ning vaikides. Ainult punane sigariots põles edasi ja muutus aegajalt tuhaks.

Pehme viltkaabu, mis oli tõmmatud sügavale pähe, varjas ta pilgu suuna. Käed lebasid tal põlvedel ja ainult rahuliselt põlev sigariots osutus sellele, et Sanders ei maganud.

Vaatamata sellele oli „Sanders jõelt“ valvel. Ta silmad jälgisid vahetpidamata kalda võsastikku ja rändasid ühelt puult teisele, nagu otsiks ta mingisugust väljapääsu. Võsastikus peitis end keegi; selles Sanders ei kahelnud. Aga mispärast ootasid nad veel, kui oli tegemist temaga. Mispärast ei tunginud nad temale kallale varem, kui nad olid vaenuliselt häälestatud?

Sandersit oli hoiatatud. Mõned tuvid saabusid tänagi, enne rannikult lahkumist. Aga kõige halvem teade oli läinud kaduma. Bosambo araabiakeelne abipalve oli langenud ühe varitseva kulli küünte vahele.

Sanders tõusis kiiresti oma istmelt. Tema taga oli kabiini lahtine uks. Ta astus sisse ja läks pime-
das telefoni juurde, mis asus ta voodi kohal ja vajutas nupule.

Abiboo kuulas teiselpool otsas, vastates kohe.

„Lase kõik mehed üles ajada!“ käskis Sanders sosinal, „kuus püssiga meest varjavad endid kaldal kahe kuivanud puu vahekohas!“

„Minu pea juures!“ sosistas Abiboo ja seadis oma mütsi tugevamini pähe.

Sanders jäi seisma oma kabiini ukse kõrvale ja ootas, käes püss. Äkki kuulis ta kaugelt nõrka kisa. See kisa mõjus pärismaalastele hirmutavalt, sest säärase kisaga kuulutasid vaimud halba ette. Aga ka Sandersi luuremehed tegid sääraseid hääli. Sanders noogutas heakskiitvalt pead. See oli kindlasti mõni käskjalg, kes tõi talle kiiresti teateid.

Pikk paus. Siis jälle see kisa. Kurb, kaebav — kuid seekord palju lähemal. Mees, kes kisendas, lähenes jooksusammul. „Tuld!“ käskis Sanders teravalt.

Kuus püssi raksusid üheaegselt. Siis oli kuulda, kuidas kuulid pörkasid vastu oksid ja puid. Kuuldus üks hirmuhüüd. Võsast komberdas üks tume kogu ja vaatas ebakindlalt ringi. Siis nägi ta „Zai-ret“ ja tõstis oma käe.

„Bang!“

Üks kuul lendas vihisedes Sandersi pea juurest mööda. „Tagantlaetavad!“ hüüdis Sanders ja ahmis õhku. Kui kaldal olev mees tühjendas püssisalve, laskis Sanders ta maha.

„Bang! Bang!“ tuli uuesti võsast ning haussad vastasid. Nelikümmend meest tulistasid ootamata käsklust, rohelisse võsasse, kust olid tulnud paugud.

Siis kargasid nad kõik jõkke ja sumpasid läbi vee maale. Sanders leidis kaldalt kolm surnud

isisit ja ühe haavatu, kes oli valmis end laskma vangistada.

„Härra,“ ütles ellujäänu, „meie tegime, mis meile kästi. On antud kõva käsk, et sinu juurde ei tohi jõuda ükski mees teatega. Ning ühel kindlaks määratud ööl oleksime pidanud ka sinu tapma.“

„Kelle käsul?“ küsis Sanders.

„Meie härra Ofesi käsul,“ vastas mees, „pealeselle sünnib see ka veel kellegi valge mehe käsul, kes elab oma inimestega piiril.“

Nad kõnelesid veel, kui ilmus nähtavale käskjalg, kes oli järele aimanud vu-vungi kisa. Ta oli nii väsinud, et teda ei heidutanud enam püssipaugudki. Üleni tolmune, ise sealjuures peaaegu alasti, kandis ta ühte katkist keppi ja oda. Sanders luges kirja läbi, mis oli peidetud sellesse keppi.

Kiri oli kirjutatud lillelises araabia keeles ning selle oli saatnud Ahmed Ali. Sanders luges kirja tähelepanelikult ja ütles siis: „Mida tead sa kirjast?“

„Härra,“ vastas väsinud mees, kes oli pikali maha heitnud ja hingeldas tugevasti, „siin maal on sõda, millist meie pole veel näinud, sest Ofesil on tagantlaetavad püssid ning ta tappis kõik pealikud kavalusega. Seal on ka üks valge mees, keda ta külastab salaja ürgmetsas.“

Sanders läks „Zairele“ väga armetus meeleolus. Kogu aja oli ta valitsenud oma maad ilma karistusekspeditsioonideta. Mis nüüd sündis, see nõudis karistusekspeditsiooni ja uue valitsusvormi maksmapanemist. Samuti oli tarvis uusi valgete sõjaväeüksusi tema laste jaoks.

Kes muretses neile tagantlaetavad püssid? Ta ei osanud seda ette kujutada. Ta polnud seda võimalust isegi unes arvestanud. Tema alamad olid selleks liiga vaesed, et võiksid osta püsse.

„Härra,“ hüüdis puhanud käskjalg, kui Sanders tuli tagasi. „Seal on praegu kaks valget meest ühel Puck-a-Puckal ja nad viibivad praegu akasavade maal.“

Sanders raputas pead.

Need mehed — kes teadis nende nimesid — olid kullagahangeldajad, kes olid sattunud sinna jõe juhusliku üleujutamise tõttu. (Tema salakuulajad olid väga tublid, nagu siin kohal näeme). „Auru!“ käskis ta lühidalt ootavale Abiboole.

„Ja see mees siin?“ küsis haussa, tähendades haavatule. Sanders läks mehe juurde.

„Ütle mulle, mitu meest ootasid siin, et mind tappa?“

„Viis, härra,“ vastas mees.

„Viis? Ma leidsin aga ainult neli?“

Sel silmapilgul viies tulistas teda kaldalt.

*

„Grashopper“, mille sabas sõitsid nelikümmend kanuud, sattus ühel jõekäänul lõksu.

Ochorid olid küll vaprad sõjamehed, kuid nad olid kogenematud tagantlaetavate püsside demoraliseeriva mõju ees, nii halvasti kui nendega ka ei lastud.

Bosambo kisendas küll auriku laelt käsklusi oma paanikasse sattunud laevastikule, kuid ilma tagajärjeta. Kanuud pöördusid ümber ja põgenesid samas suunas kust tulidki.

Jim tegi ka katset oma laeva pööramiseks, kuid sattus sealjuures ühele puutüvele. „Grashopper“ vajus ninaga ees veepõhja. Neli meest, nende seas ka Bosambo, kargasid maale ja põgenesid ettejuhtuvaid sõdureid maha kõmmutades võsastikku. Aga nad viibisid vaenlase maal — laskekaugusel Akasavalinnast. Enne kui nad jõudsid metsa läbida, kutsusid trummid abivägesid ning nad võideti arvuka ülekaaluga platsil nimega Iffimori. Veel samal ööl viidi neid saatuse poolt määratud suure kuninga Ofesi ette. Nad saabusid kohale — neli haavatud ja löödud meest, käed seotud rohukõitega peakohale.

„Oh, vend,“ tervitas Ofesi Bosambot kogu rahva juuresolekul, „vaata mind ja ütle mulle, mis on saanud mu arukast pealikust Folinobost?“

Bosambo, kelle haavatud nägu oli verest vöödiline, vaatas teda väljakutsuvalt.

„Ta on põrgus,“ ütles ta, „sest ta oli määratud selleks.“

„Ka sina lähed põrgu, sest inimesed räägivad, et sa olevat Sandi vend.“

Bosambo oli silmapilgu nagu keeletu.

„See on tõsi,“ ütles ta, „et ma olen Sandi vend, sest minu arusaamise järgi pole praegu silmapilk säärase mehe, nagu Sandi, salgamiseks. Siiski olin ma Sandi vend ainult seepärast, et kõik inimesed on vennad, nagu ma seda õppisin lapsena.“

Ofesi istus oma ukse ees ja võis tähele panna, et ükski mees ei astunud ega seisnud talle lähemale kui kahekümne sammu kaugusel.

Jim, kes vaatles ümbrust ja ümberseisvaid ini-

mesi, märkas, et iga teine mees kandis püssi ja purjeriidest padrunikotti. Ta pani ka tähele, et kuningas pööras oma pea aegajalt onni poole ja rääkis kellegagi onni sisemuses.

Ofesi juhtis oma pilgu vangistatud valgetele.

„Oh, valged,“ ütles ta, „teie näete mind nüüd kui suurt härrat. Suuremat, kui seda on olnud ükski valge mees, sest kõik siitmaa väikesed pealikud on surnud ja kogu rahvas hüüab nüüd „Vah“ kuningas Ofesile.“

„Võib ju olla,“ ütles Coulson inglise keeles.

„Täna öösel,“ jätkas kuningas, „surete teie kõik ohvri surma. Sest teie olete viimased valged mehed siin maal — ka Sandi on juba surnud.“

„Ofesi, sa valetad!“

Bosambo hüüdis seda. Ta nägu muutus vihast ning hääl muutus läbilõikavaks.

„Ükski inimene ei saa tappa Sandit,“ kisendas ta, „sest Sandi üksi seisab surmast kõrgemal. Ta tuleb sinu juurde ning toob teile hirmu, mis on hulleml kui surm.“

Ofesi tegi põlgava liigutuse. Ta viipas näoga paremale ning rahvas astus, nagu signaali peale, tagasi.

Bosambo ajas end sirgu, sest ta ootas, et näeb oma härra elutut keha. See, mida ta nägi, oli vähem häiriv. Rahva taga seisis hunnik puukaste, mis olid kuus jalga kõrged ja kaheksa jalga laiad.

„Laskemoon,“ ütles Jim poolvaljult. „Saatan on end katnud võrdlemisi hästi.“

„Vaadake siia!“ hüüdis Ofesi, „seal sees asub Sandersi surm. Kuulete teie, rahvas?“

Ta hoidis oma kää, nagu käskides vaikida, üle-

val. Bosambo kuulis nōrka trummide pōrinat. Kusagilt kaugelt tōid nad teate: „Sanders surnud!“ kuuldus tumedalt, „eemaldatud — kuuvalge Pucka-Puck — keset jõge — mees kaldal — paat maal — Sandi surnud põhjas — palju haavu.“

Ta riimis need katked kokku. Sandit oli tulistatud kaldalt ja paat oli toonud ta laiba maale. Pealik kuulis teadet ja nuttis.

„Nüüd peate ka teie surma haistma!“ ütles Ofesi. Ta pöördus äkki onni ukse poole ja vahetas onnis viibiva mehega tosina kiireid sõnu. Ta kõneles teravalt käskiva häälega.

Ah, mister Bannister Fish, sa oled meie auvõõras. Ofesi, kellega sul tuleb nüüd tegemist teha, pole enam see allaheidetud Ofesi, kellega sa ajasid äri akasavade metsades. Kaamelid ja paadid on toonud tükkhaaval püsse ja laskemoona sinu vaenlase hävitamiseks. Ofesi on sulle oma võimu eest tänuvõlglane. Aga türanni looja on ühes sellega ka oma isikliku vangla ehitajaks.

Mr. Fish oli teadlik teda ähvardavas hädaohus. Ta tõmbas taskust kaks revolvrit ja kaalus vaimus, missugust teed mööda peaks ta püüdma piirile pääseda. Ta vandus oma rumalust, et polnud võtnud kaasa siia oma araablastest ihukaitseväge.

„Ofesi,“ pomises ta, „mitte ühtegi mōrva, enne kui ma olen läinud.“

„Fish,“ vastas Ofesi valjult, „sa pead kõike nägema, mida ma tahan näidata sulle.“

Ofesi andis märku.

Valged kisti nii paljaks, nagu nad olid omal ajal maailmale tulnud, siis pandi nad maa peale pi-

kali ja kinnitati maa külge kinni. Bosambo asetati peaga vastu valgete jalgu.

Kui kõik oli valmis, astus Ofesi nende juurde ja kõneles:

„Päikese tõustes olete teie kõik surnud, aga sinnani on meil veel pool ööd.“

„Neeger,“ ütles Bosambo inglise keeles, „sinu ema oli kord vana pesunaine!“

See oli tema inglisekeelne haavavaim väljendus ning seda oli ta hoidnud kuni praeguseni.

*

Sanders nägi enne Akasavalinna jõudmist suure tule kuma. Ta trummimehed saatsid laiali teate ta enneaegselt surmast. Kogu öö trummeldasid lokaalid rõõmustavat teadet edasi. Külaelanikud võtsid selle vastu kohkudes, kuid andsid siiski edasi. Üks poolpaljas mees, kes tungis Akasavalinna, kuulis ka seda teadet, mis tegi temale haiget, sest Ahmed Ali nägi endas ühte Sandersi mõrtsukat. Ta oli vandunud prohveti habeme juures, et tapab Ofesi, kuid oli sellega seni viivitanud.

Vihast keedes, hiilis ta rahva hulgale lähemale, kes olid kogunenud kuninga onni ümber. Piinamise silmapilk lähenes.

Ofesi jalge ees roomasid kaks poolhullumeelset noortmeest, kes kihistasid naerda ja hõõrusid oma teravaid nuge vastu peopesasid.

„Kuulge teie nüüd kõik!“ hüüdis Ofesi rõõmsalt, „mina olen see ettekuulutatud kõikide inimeste valitseja, tumedatest vetest kuni valgete mägedeni. Nii näete mind, mu rahvas, kui oma härrat ja valgete härrat! Nende meeste nahkadest saame endile

trummid, milledega kutsume teisi suguharusid teenima akasavasid. Alustage, Ginin ja M'Quara!"

Noormehed tõusid üles ja vaatlesid oma ohvreid arvustavalt. Nüüd astus mr. Fish onni sisemusest tulevalgusele, kummaski käes revolver.

„Pealik,“ algas ta, „nüüd olgu sellel lool lõpp. Lase mehed vabaks — või sa sured õige pea!"

Ofesi naeris.

„Liiga hilja, lord Fish!" vastas ja noogutas peaga.

Rahvahulgas kostis üks pauk — üks mees, kes oli kogenenud püssi käsitlemises, ootas relvakaubitseja ilmumist.

Bannister Fish, Highgate härrastemajast, kukkus surnuna maha.

„Nüüd?" ütles Ofesi.

Ahmed Ali tungis läbi rahvahulga kui tormi hoog, kuid palju kiirem oli Hotshkissi kahenaelane granaat. Kui Jim vaatas kuust valgustatud taevavölvi, nägi ta sekundipikkust tulevälगतust, kuulis suurtüki „bangi" ja granaadi ulgumist. Siis kostis raksatus, mis oli tugevam kui kõik muu, ja ta kaotas meelemärguse, saades hoobi pähe plahvatanud padrunikasti terava äärega.

„Ofesi,“ ütles Sanders, „ma arvan, sinuga on nüüd lõpp!"

„Härra, seda mõtlen mina ka,“ vastas Ofesi.

Sandersi käsu kohaselt pidi ta rippuma võllas kaks tundi, enne kui lubati ta laip alla tuua.

„Mr. Sanders,“ ütles Jim, kes oli ringkonnaülema ülikonnas, mis tema seljas hästi ei istunud, „meil on teile midagi seletada..."

„Ma tean,“ vastas Sanders naerdes, „salajasid kullavedajad!“

Jim noogutas.

„Ja kus on teie kuld? Jõe põhjas?“

Ameeriklane kavatses alguses valetada. Siis aga raputas ta pead.

„Pealik Bosambo hoiab seda mulle alles,“ tunnistas ta.

„Hm!“ arvas Sanders, „teate teie ka untsi pealt, kui palju seda on?“

Coulson raputas pead.

„Kus on Bosambo?“ küsis Sanders oma käskjalalt.

„Härra, ta sõitis ühes kahekümne sõitjaga kiiresti oma linna,“ vastas Abiboo.

Sanders vaatas Jimi imestanud pilguga.

„Teie teeksite ka hästi, kui sõidaksite sama kiiresti linna,“ ütles ta kuivalt. „Bosambol on isiklikud vaated vallasvara kohta.“

„Meie nutsime teie pärast,“ ütles hämmastanud Jim, kes oli veidi sentimentaalne.

„Teie nutate veel eneste pärast, kui teie nüüd ei rutta,“ ütles inimestetundja Sanders.

Sisukord.

I.	Laenumeister Arachi	5
II.	Maksude kogumine	25
III.	Keisri tõusmine troonile	42
IV.	Keisri langus	56
V.	Olandi tapmine	72
VI.	Sammulugeja	85
VII.	Bosambo vend	103
VIII.	N'gombide troon	116
IX.	Kihhu	129
X.	Ohvrilaps	148
XI.	„Tema“	162
XII.	Saadikud	179
XIII.	Akasavade tagantlaetavad püssid . . .	192

Samal kirjastusel ilmunud:

A. Palgi	Stalin	Kr. 2.90
„	Mussolini	„ 2.90
„	Hitler	„ 1.25
„	Henry Ford	„ 1.25
H. N. Casson	20 suurt elulugu	„ 1.75
Palle	15-aastaselt 44 päevaga ümbes maailma	Kr. 1.75

Ilmumisel:

Göring,

Kemal Atatürk,

Windsori hertsog.

E. Wallace'i kuulsas Aafrika-raamatute sarjas on veel ilmumisel: **Sanders, Bones Aafrikas.**

A. PALGI kirjastus. Rakvere,
Poska puistee 5. Telefon 4-18.
Posti jooksev arve 2397.

35.-

454.503

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

Z-30148